

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
LATVISTIKAS UN BALTISTIKAS NODAĻA
LATVIEŠU LITERATŪRAS VĒSTURES UN TEORIJAS KATEDRA

OPIJS LATVIEŠU LITERATŪRĀ (20. GADSIMTA 20.– 30. GADOS)

BAKALaura DARBS

Autors: **Raimonds Smorodovs**

Studenta apliecības Nr.: rs12056

Darba vadītājs: prof. Ieva Kalniņa

RĪGA 2015

ANOTĀCIJA

Opijs latviešu literatūrā (20. gadsimta 20.–30. gados)

Bakalaura darbā „Opijs latviešu literatūrā (20. gadsimta 20.–30. gados)” aplūkots, kā dažādu latviešu autoru daiļradē parādās opijs un ar to saistītie tēli un motīvi. Galvenais mērķis ir noskaidrot, vai vispār opijam kā tēlam ir kāda nozīme latviešu literatūrā. Bakalaura darba trīs nodaļās ietverti tādi latviešu autori kā Aspazija, Eriks Ādamsons, Jānis Akuraters, Jānis Ziemeļnieks, kā arī minēti vairāki pasaules literatūrā plaši pazīstami autori, kuru dzīve un daiļradē bijusi saistīta ar kādām narkotikām. No ārzemju autoriem vislielākā uzmanība pievērsta Šarlam Bodlēram, kurš galvenokārt narkotiku aspektā salīdzināts ar Jāni Ziemeļnieku. Bakalaura darbā izmantota biogrāfiskā un salīdzināmā pētīšanas metode. Vairāku autoru daiļrades analīzē izmantota arī psihoanalīze un daiļrades psiholoģija.

Atslēgvārdi: opijs, reibums, 20. gadsimta 20.–30. gadi, Jānis Ziemeļnieks, Šarls Bodlērs, sapņu pīpe, biogrāfiskā metode, salīdzināmā metode

ANNOTATION

Opium in Latvian Literature (20th Century 1920s–1930s)

The purpose of this bachelor`s work is to analyse how opium appears in various latvian author works and also characters and motives related to it. Main goal is to determine, if opium as a character has some meaning in latvian literature at all. Three chapters of this bachelors work include latvian authors such as Aspazija, Eriks Ādamsons, Jānis Akuraters, Jānis Ziemeļnieks. Also there are mentioned many famous foreign authors, whose life and artworks have had some connection to narcotics. From foreign authors, Charles Baudelaire has been paid with additional attention, because most commonly he has been compared to Jānis Ziemeļnieks. In Bachelors work biographical and comparative reserch methods have been used. In various author artwork analysis artwork psihology and psychoanalysis have also been used.

Keywords: opium, fuddle, 20th century 1920s–1930s, Jānis Ziemeļnieks, Charles Baudelaire, dream pipe, biographical methode, comparative methode

SATURS

Anotācija.....	2
Ievads.....	4
1. Opijs (arī citas apreibinošās vielas) pasaules kultūrā.....	7
2. Opijs un citas apreibinošās vielas 20. gadsimta 20.–30. gadu latviešu autoru daiļradē...13	
2.1. Narkotikas Aspazijas daiļradē.....	13
2.2. Apreibinošās vielas Lūcijas Zamaičas dzejā.....	20
2.3. Narkotiskās vielas Aīdas Niedras, Birutas Skujenieces, Austras Skujiņas dzejā...23	
2.4. Ērika Ādamsona un Jāņa Akurātera sapņu pīpe.....	35
3. Opijs Jāņa Ziemeļnieka daiļradē.....	40
3.1. Jāņa Ziemeļnieka dzīve.....	40
3.2. Opijs Jāņa Ziemeļnieka prozā.....	43
3.3. Jāņa Ziemeļnieka dzeja saistībā ar opiju un Šarlu Bodlēru.....	48
Secinājumi.....	56
Izmantotā literatūra un avoti.....	58
Dokumentārā lapa.....	62

IEVADS

Bakalaura darbā „Opijs latviešu literatūrā (20. gadsimta 20.–30. gados)” meklēts un analizēts opijs un tā nozīme dažādu latviešu autoru daiļradē. Aplūkota Jāņa Ziemeļnieka dzeja un proza, Aspazijas dzeja un luga „Jānis Ziemeļis”, Erika Ādamsona dzeja (īpaša uzmanība vērsta krājumam „Sapņu pīpe”), Austras Skujiņas dzeja un Jāņa Akuratera dzejoļi, kā arī zināma uzmanība saistībā ar J.Ziemeļnieka dzeju pievērsta Šarlam Bodlēram (*Charles Pierre Baudelaire*, 1821–1867) un viņa „Ļaunuma puķēm”. Blakus opijam rakstnieku darbos analizētas arī citas apreibinošās vielas vai parādības, piemēram, dažādi apreibinoši dūmi A.Skujiņas un Birutas Skujenieces dzejā, magone Aspazijas lirikā un alkohols (gandrīz visiem aplūkotajiem autoriem), galvenokārt tādēļ, ka opijs tikai ļoti retos gadījumos ir nošķirams no citām apreibinošajām vielām. Līdzās opijam un tā radītajam reibumam parādās cigarešu, vīraka, alkohola un citu narkotisko vielu radītais reibums.

Bakalaura darba tēma izvēlēta divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, darba autoram interesē alkohols un narkotikas (literatūrā), jo tās latviešu literatūrā dēvējamas kā tabu tēmas. Tā kā alkohols literatūrā ir redzams biežāk un arī vairāk pētīts, tad bakalaura darba autors izvēlējies meklēt un analizēt latviešu literatūrā opiju, kurš visticamāk lielai daļai cilvēku asociējas tikai ar Jāni Ziemeļnieku. Otrkārt, šādas tēmas izvēlē liela nozīme bija tajā, ka latviešu literatūrā nav padziļinātu pētījumu par opiju. Tādējādi bakalaura darba autoram ir iespējas paveikt latviešu literatūrzinātnē kaut ko jaunu un radošu.

Opija (hašiša) izpētes lauks pasaules literatūrā, protams, pateicoties Šarlam Bodlēram, Semjuelam Teiloram Kolridžam (*Samuel Taylor Coleridge*, 1772–1834) un Tomasam de Kvinsijam (*Thomas Penson De Quincey*, 1785–1859) ir diezgan plašs. Latviešu literatūrā opijs pētīts samērā maz, visbiežāk tieši Jāņa Ziemeļnieka sakarā. J.Ziemeļniekam esejas un dažādas apceres veltījuši vairāki pazīstami rakstnieki, piemēram, Pēteris Ērmanis, Zenta Mauriņa un Andrejs Johansons. Par J.Ziemeļnieku rakstījuši vai nu viņa dzejas sakarā, neietverot gandrīz nekā no tajā sastopamā opija, vai nu viņa dzīves sakarā, ietverot opiju kā vienu no galvenajām vadlīnijām. Šajā bakalaura darbā izmantoti kā latviešu, tā ārzemju autoru veiktie pētījumi vai apceres par dažādiem autoriem un opiju, piemēram, Ausmas Cimdiņas raksts par smēķēšanas poētiku latviešu literatūrā, Zentas Mauriņas un Andreja Johansona esejas par J.Ziemeļnieku un Semjuēlu Teiloru Kolridžu, Gundegas Grīnumas raksti žurnālā „Doctus” par Aspazijas saistību ar narkotiskajām vielām Šveices trimdā, Valtera Benjamina (*Walter Benjamin*, 1892–1940) esejas

par hašišu grāmatā „Iluminācijas”, amerikāņu literatūras kritiķa Meiera Hovarda Abramsa (*Meyer Howard Abrams*, 1912–2015) darbs „Paradīzes piens”.^{*} Tāpat vairāku autoru analizēšanā izmantots arī Ievas E. Kalniņas raksts par psihoanalīzi un Ritas Bebres pētījumi daiļrades psiholoģijas jautājumos.

Šis bakalaura darbs sadalīts trīs nodaļās. Pirmajā nodaļā „Opījs (arī citas narkotiskās vielas) pasaules kultūrā” aplūkots, kā opījs attīstījies līdz mūsdienām, kā tas transformējies par narkotiku, un kādas sekas tas atstājis pasaules literatūrā. Otrajā šī bakalaura darba nodaļā analizēts opījs un citas apreibinošās vielas dažādu latviešu autoru daiļradē. Autoru atlase notikusi pēc vairākiem principiem. Viens no galvenajiem principiem autoru atlasei ir konkrēto autoru piederība romantisma virzienam. Izņemot Eriku Ādamsonu, kurš ir modernists, pārējie šajā bakalaura darbā aplūkotie latviešu autori lielā mērā dēvējami par romantisma pārstāvjiem (Jānis Akuraters nereti dēvēts arī par impresionistu, bet būtībā ir viens no spilgtākajiem latviešu romantisma pārstāvjiem). Kādēļ tieši romantisma pārstāvji, nevis, piemēram, modernisti savos darbos biežāk izmantojuši opija tēlu, nav skaidri atbildams. Ja tomēr jāmin kāds iemesls, tad reālākais varētu būt sapnis. Pirmkārt, sapnis ir neatņemama romantisma sastāvdaļa. Otrkārt, apreibinošās vielas ir tās, kas uzbur sapņu pasauli, utopiju vai eiforijas stāvokli. Bakalaura darba trešajā nodaļā analizēts opījs J.Ziemeļnieka dzejā un prozā, kā arī J.Ziemeļnieks salīdzināts ar Šarlu Bodlēru.

Bakalaura darbā izmantotas divas pētnieciskās metodes. Izmantota biogrāfiskā metode, jo daļa autoru, kuri daiļradē ietver apreibinošās vielas, dzīves laikā ir ar kādām apreibinošajām vielām bijuši saistīti. Šajā bakalaura darbā tie ir Jānis Ziemeļnieks (opījs), Aspazija (miega zāles). Tāpat biogrāfiskā metode izmantota, jo gandrīz visiem šajā bakalaura darbā aplūkotajiem autoriem daiļrades tapšanā bijusi nozīmīga loma personiskajai dzīvei (sāpes, prieki, bēdas) un dažādiem notikumiem tajā. Viņi opiju izmantojuši, lai sāpes un bēdas aizmirtu, bet prieku padarītu vēl lielāku. Otra pētnieciskā metode, kura šajā darbā izmantota, ir salīdzināmā metode. Vislielākā nozīme pievērsta, lai salīdzinātu bakalaura darbā ietvertu autoru attieksmi pret konkrētajām apreibinošajām vielām. Pavisam nedaudzos gadījumos izmantota arī

^{*}Abrams, M.H. *The Milk of Paradise. The Effect of Opium Visions on the Works of DeQuincey, Crabbe, Francis Tompshon, and Coleridge*. New York: Octagon Books. 1971; bakalaura darba autors pats latviskojis darba nosaukumu.

kultūrvēsturiskā metode, jo 20. gadsimta 20.–30. gados rakstošos autorus būtiski ietekmēja rietumu tradīcijas, kuras šajā laikā ienāca latviešu kultūrvidē.

Bakalaura darba galvenais mērķis ir noskaidrot, vai opijam kā tēlam ir kāda nozīme 20. gadsimta 20.–30. gadu latviešu autoru daiļradē, galvenokārt, dzejā.

Bakalaura darba galvenie uzdevumi ir:

- 1) aplūkot apreibinošās vielas pasaules kultūras kontekstā;
- 2) aplūkot un analizēt apreibinošās vielas kā tēlus un to nozīmi Aspazijas, Lūcijas Zamaičas, Aīdas Niedras, Birutas Skujenieces, Austras Skujiņas, Jāņa Akurātera, Ērika Ādamsona daiļradē;
- 3) aplūkot un analizēt ar opiju saistītos tēlus Jāņa Ziemeļnieka daiļradē;
- 4) salīdzināt Jāņa Ziemeļnieka un Šarla Bodlēra dzeju un saistību ar narkotikām.

1. OPIJS (ARĪ CITAS APREIBINOŠĀS VIELAS) PASAULES KULTŪRĀ

Cilvēkiem jau kopš seniem laikiem dažādas narkotiskās vielas ir labi pazīstamas. Dažādi apreibinošie līdzekļi lietoti gan reliģijā (šamaņi, priesteri), gan medicīnā (kā anestēzija un pretsāpju zāles), gan sadzīvē (kulinārijā). Astrīdas Stirnas redakcijā izdotajā grāmatā „Narkoloģija” ļoti sīki un precīzi aprakstīts, kā apreibinošās vielas attīstījušās laika gaitā. „Apreibinošajām vielām, alkoholam un narkotikām, ir viena kopīga iezīme – to lietošana maina apziņu” (Stirna 2008, 15).

„Apreibinošo vielu tradicionālai lietošanai galvenokārt ir bijis rituāla raksturs. Bieži to lietošana, vienalga, vai tās būtu Indijas kaņepes, kokaīns vai opijs, ir saistīta ar draudzēšanos, kompāniju un brīvā laika pavadīšanu” (Stirna 2008, 19). Viens no senākajiem apreibināšanās līdzekļiem ir alkohols. Tas lietots jau pirms mūsu ēras gan reliģiskos rituālos, gan vienkārši ikdienas dzīvē. Līdzīgi ir arī dažādiem augiem, kuriem piemīt sāpju remdējošas, nomierinošas vai apziņu mainošas īpašības. Lielākoties augi ar apreibinošām īpašībām tika izmantoti reliģiskos rituālos un medicīnā. Piemēram, Indijas kaņepes apreibinošās īpašības jau pazina grieķi un romieši, tāpat ar Indijas kaņepi jau pirms tūkstošiem gadu Austrumu kultūrās dziedēja dažādas slimības. Indijas kaņepe (hašišs) līdz ar pārceļotājiem nonāca arī Amerikas un Āfrikas kontinentos, kur tā tika lietota gan kā apreibinoša viela, gan arī kā garšviela (pēc: Stirna 2008, 16). Līdzās Indijas kaņepi viena no izplatītākajiem apreibināšanās līdzekļiem bijis kokas koka lapas. Tās lietotas jau apmēram kopš 1300. gada pirms mūsu ēras. Galvenokārt kokas lapas izmantotas reliģiskos rituālos. Vēlāk koloniālisma laikos Dienvidamerikā kokas lapas darba devēji pārdeva iezemiešu strādniekiem. Tās palīdzēja strādniekiem uzturēt mundrumu un darbaspējas ilgāk, kā arī nomāca ēstgribu un pat slāpes. (pēc: Stirna 2008, 17). Par hašiša lietošanu esejas rakstījis vācu literatūrkritiķis Valters Benjamins, kurš, hašišu smēķējot, aprakstījis tā radītos iespaidus. Esejā „Hašišs Marseļā” V. Benjamins, izmantojot piemēru par Ariadnes pavedienu, apgalvo: „Lai tuvotos reibuma laimes mīklas atminējumam, ir jāpārdomā stāsts par Ariadnes pavedienu. Tik daudz baudas no vienkāršas kamola atrisināšanas! Un šī bauda ir dziļi radniecīga reibuma baudai, kā arī radīšanas baudai [...] Un hašiša ietekmē ietekmē mēs esam ar visaugstākajām spējām apveltītas būtnes” (Benjamins 2005, 369). V. Benjamins bija viens no tiem, kuri hašišu (vai vispār kādas apreibinošās vielas) uzskatīja par nepieciešamu mākslas radīšanā.

Viena no senākajām apreibinošajām vielām, kura jebkad izmantota, ir opijs. Jau 4000 gadus pirms mūsu ēras šumeri izmantoja opiju kā pretsāpju zāles. No Persijas līča, kur šumeri bija apmetušies, opijs palēnām izplatījās Ēģiptē, Persijā, vēlāk arī Grieķijā, un ar romiešu palīdzību nonāca pat līdz Alpu kalniem. Opijs ļoti strauji izplatījās Ķīnā un Indijā. Tas tika izmantots gan medicīnā (dots karavīriem, lai tie būtu nejutīgāki pret sāpēm), gan kā draudzības zīme, lai nostiprinātu tautu attiecības (pēc: Stirna 2008, 16–17). 19. gadsimtā opijs piedzīvoja īstu uzplaukumu. Tas kļuva par ļoti modernu lietu vēlīno romantiku dzīvē. „Opiju saistīja ar snobismu, radikālismu, pretošanos buržuāzijai un it īpaši ar vēlēšanos sasniegt amorālu baudu” (Stirna 2008, 19). Eiropā tieši Lielbritānija bija valsts, kurai bija visciešākās saites ar opija lietošanu. Pirmkārt, savu aizjūras koloniju dēļ. Otrkārt, opija zemās cenas dēļ. Lielbritānija pat trūcīgie iedzīvotāji varēja atļauties iegādāties opiju (pēc: Stirna 2008, 20). Līdzīga situācija bija arī Francijā, kur opija cena bija zemāka gan par tik ļoti populārā absinta cenu, gan citu alkoholisko dzērienu cenu. Vēl viens faktors, kas ietekmēja opija lietotāju skaita strauju pieaugumu 19. gadsimta Eiropā, noteikti bija iespēja opiju iegādāties jebkurā aptiekā. Tas bija bezrecepšu pretsāpju līdzeklis.

Tieši no Lielbritānijas un Francijas pasaules literatūra ir ieguvusi spilgtākos opiju lietojošos dzejniekus „bez opija angļu literatūrā pietrūktu vismaz divu šedevru: Kolridža *Kublaihana* un De Kvinsija *Atzīšanās*; frančiem nebūtu dažas Bodlēra “ļauņuma puķes”” (Johansons 2002, 104). Reizē ar šiem slavenajiem rakstniekiem, protams, ir jāmin arī citi slaveni autori, kuri dzīves laikā lietojuši opiju un kādas citas apreibinošās vielas. Ar opiju (laudanumu) saistāmi tādi angļu autori kā Džordžs Krebs (*George Crabbe*, 1754–1832), Bairons (*George Gordon Noel Byron*, 6th *Baron Byron*, 1788–1824), Pērsijs Šellijs (*Percey Bysshe Shelley*, 1792–1822), Džons Kītss (*John Keats*, 1795–1821), Frensiss Tompsons (*Francis Thompson*, 1859–1907). Lai gan angļu literatūrā ir ne mazums ar opiju saistītu rakstnieku, īstenībā nemaz tik daudzu autoru darbos opijs vai kādas narkotiskās vielas neparādās. Nozīmīgāko pētījumu saistībā ar angļu romantismu un opiju veicis amerikāņu literatūrkritiķis Meiers Hovards Abrams, kurš grāmatā „Paradīzes piens” ļoti precīzi raksturojis angļu romantisma spilgtākos opija rakstniekus. Viena no svarīgākajām atziņām viņa darbā noteikti ir apgalvojums, ka „vislielākā dāvana, ko opijs šiem rakstniekiem sniedza, bija piekļuve pasaulei, kas no reālās pasaules var atšķirties tik pat ļoti cik Marss”

(Abrams 1971, 4)*. Spilgtākais angļu daiļliteratūras piemērs ir Semjuela Teilora Kolridža nepabeigtā poēma „Kubla Hans”, kurā opijs tiek dēvēts par paradīzes pienu. Angļu 19. gadsimta vēlīnie romantiķi nav pirmie, kuri angļu literatūrā ienāk vairāk vai mazāk saistīti ar opiju. M.H.Abrams savā darbā „Paradīzes piens” min arī, ka jau Džefrija Čosera (*Geoffrey Chaucer*, 1343–1400) un Viljama Šekspīra (*William Shakespeare*, 1564–1616) darbos atrodams opijs (pēc: Abrams 1971, 3).

Ja angļu literatūras sakarā ir jārunā par romantiķiem un viņu problēmām ar opiju, tad franču literatūras sakarā jāpievēršas simbolismam un tam piederīgajiem autoriem. „Pasaules totālajā ainā acīmredzot iekļaujas arī tādas kombinācijas, kur kā piederīgs komponents ietelp viss, ko mēs atpazīstam par ļaunu savā tiešajā un ikdienišķajā aspektā” (Johansons 2002, 104). Kaut gan Andrejs Johansons šo teikumu esejā „Opija dzeja” attiecina uz (viņaprāt) visiem opija dzejniekiem, tomēr šī viņa doma daudz tiešāk atbilst franču simbolistiem, no kuriem daļa – Šarls Bodlērs, Pols Verlēns (*Paul-Marie Verlaine*, 1844–1896), Arturs Rembo (*Jean Nicolas Arthur Rimbaud*, 1854–1891), Stefāns Malarmē (*Etienne Mallarme*, 1842–1898) – pilnā mērā pieskaitāma “nolādētajiem dzejniekiem”. „Jēdzienu “nolādētie dzejnieki” radīja Pols Verlēns 1883. gadā, jau pēc Bodlēra nāves, ar šādu virsrakstu apkopodams rakstu ciklu par saviem spalvasbrāļiem [...], tostarp pats par sevi. Tiesa, Bodlēru viņš sarakstā neiekļāva [...] “Nolādētie dzejnieki” bijuši visās tautās, visos laikmetos. Tie ir autori, kas kaut kādu iemeslu dēļ izraidījuši sevi no sabiedrības, savukārt sabiedrība tiem piespēlē – un izraida gluži reāli, atteikdamās pieņemt viņu daiļradi un esamības principus” (Berelis 2013, 5). Teju visi “nolādētie dzejnieki” dzīves laikā ir bijuši saistīti ar milzīgu bohēmu, tai skaitā, narkotiskajām vielā, alkoholu, seksuālām orgījām (gan ar ielasmeitām, gan savā starpā, piemēram, A.Rembo un P.Verlēns). Valtera Benjamina atziņa par šoka pieredzi kā pieredzi, kas ir viena no noteicošajām Š.Bodlēra personības veidošanās procesā (pēc: Benjamins 2005, 215), viennozīmīgi attiecināma arī uz Š.Bodlēra laikabiedriem. Dzīvē iegūtā šoka pieredze gandrīz visiem franču simbolistiem vēlāk tikai atainota šokējošās dzejas rindās.

Pievēršoties narkotiku tēliem franču ietekmīgāko simbolistu dzejā, kā pirmais jāmin Šarls Bodlērs. Viņa dzejas krājumā „Ļaunuma puķes” narkotikas parādās tikai pāris reizes un, ja

*Tulkojumu no angļu valodas veicis bakalaura darba autors.

godīgi, tad diezgan nenozīmīgi. Mazliet savādāks skats ir redzams Š.Bodlēra darbā „Parīzes splīns”, kurā rakstīti dzejoļi prozā. Grāmatā redzami vairāki piemēri, kur redzama autora pozitīvā un piekrītošā attieksme pret narkotikām un reibumu, piemēram, dzejolī „Noreibstiet”: „Vienmēr vajag būt noreibušam. Tā ir visa gudrība [...], vajag reibt bez pārtraukuma. Bet no kā? No vīna, no dzejas, no mīlestības – kā paši gribat. Bet – noreibstiet” (Bodlērs 2003, 114). Arī Pola Verlēna (pats bijis kaislīgs smēķētājs) daiļradē redzamas ar narkotikām saistītas iezīmes, piemēram, P.Verlēns gandrīz visos gadījumos smēķēšanu savieno ar kaut ko, kas liecina par apreibināšanos, – uzjautrināšanos, jaukiem tipiņiem vai ko citu „kādā skaistā vasaras rītā mēs smēķēdami jauki uzjautrinājāmies” (Verlēns 2005, 231) vai „Sūc smēķus jauki tipiņi un kust, / Kur iekšu ķidātāji, kas pie krasta tup” (Verlēns 2005, 153). Arī Arturs Rembo, lai gan krietni jaunāks, tomēr turpina Š.Bodlēra un P.Verlēna izkopto tradīciju, maigi sakot, būt pēc iespējas neadekvātākam. Arī viņš bija bohēmiskas dzīves piekritējs, kaislīgs alkohola un pīpju lietotājs. A.Rembo daiļradē reibums pat parādās biežāk nekā abiem viņa slavenajiem priekšgājējiem. Salīdzinot ar citiem franču un angļu 19. gadsimta autoriem, A.Rembo, pirmkārt, ļoti atšķiras ar savu izteiksmi. Teikumi ir ar vairākām daļām, bieži diezgan nesakarīgi un haotiski, tādējādi liecinot par iespējamu reibuma klātbūtni, piemēram, „Mežmalā, kur sapņu puķes šķind, plīst, plaiksnī, – meitene ar apelsīnlūpām, ceļgalus sakrustojusi gaismas cauraustos plūdus, kas šļācas no pļavām; kailums, ko apēno, caurstrāvo, ietērpj varavīksnes, flora, jūra” (Rembo 2005, 100) vai arī „Esmu norijis izcilu indes malku. – Trīs reizes lai svētīts padoms, kas man dots! – Iekšas man deg [...] Tā ir elle, mūžīgās mokas! Redzat, kā uzšaujas liesmas! Es degu, kā nākas. Atkāpies, dēmon!” (Rembo 2005, 33).

Pasaules literatūrā ir vēl virkne autoru, kuru dzīve un/vai daiļrade saistīta ar narkotikām. Zināmākie ir Edgars Alans Po (*Edgar Allan Poe*, 1809–1849), Luiss Kerols (*Charles Lutwidge Dodgson*, 1832–1898), Roberts Luiss Stīvensons (*Robert Louis Balfour Stevenson*, 1850–1894), kurš savu slaveno darbu „Savādais notikums ar doktoru Džekilu un misteru Haidu” sarakstījis pāris dienu laikā, būdams pamatīgā narkotiku (kokaīna) reibumā, Oskars Vailds (*Oscar Wilde*, 1854–1900) un viņa „Doriana Greja ģimēne”, kā arī Artura Konana Diola (*Sir Arthur Ignatius Conan Doyle*, 1859–1930) Šerloks Holms (kokaīns).

Protams, nākamajās šī bakalaura darba nodaļās aplūkotie latviešu autori nav vienīgi, kuros darbos ietvertas apreibinošās vielas. Dažādas apreibinošas vielas latviešu literatūrā sastopamas jau krietni pirms 1920. gada, piemēram, brāļu Kaudzīšu romānā „Mērnieku laiku” „pīpe un citi

pīpēšanas piederumi [...] ir tikpat būtisks atribūts tēla [Teņa – R.S.] raksturojumā kā citam – negatīvi ietonētam – raksturtēlam Švaukstam ir viņa koši sarkanā, lauku vidē neiederīgā šalle”(Cimdiņa 2006, 145). Tāpat Jāņa Akuratera „Kalpa zēna vasarā” pīpei un smēķēšanai ir būtiska nozīme, respektīvi, smēķēšana kā nodarbe (pat pienākums), kas jādara no darba brīvajos brīžos. Viens no pirmajiem īstajiem opija piemēriem ir Jāņa Poruka poēma „Burvju pīpe”. Arī J.Poruks tāpat kā autori pēc viņa, opijā ietver divas galvenās īpašības. Pirmkārt, opijs kā sapņu pasaules radītājs un visa sliktā un sāpju iznīcinātājs. Otrkārt, opijs kā ļoti varens spēks, kurš var pakļaut jebkuru. Abas īpašības redzamas attiecīgajās poēmas rindās: „Opijums, kaut gan tas aizliegts, / Nebeidzas, pats ļaudis nobeidz. // Opijums ir sapņu karals, [...] Uzpīpo šos burvju zirņus! / Ko tev visa gaŗā dzīve / Nevar baudījūmam pasniegt, / To tev burvju pīpe dāvās / Vienā pašā acumirkļī. [...] Savu tievo burvju pīpi / Pīpoja viņš katru dienu, / Kamēr kādā skaistā dienā / Viņu uzgāja kā līķi” (Poruks 1929, 68–78).

20. gadsimta 20.–30. gados latviešu literatūrā ienāca vairāki spilgti jauni autori, kuru darbos parādās līdz tam ļoti maz lietoti motīvi (bohēma, narkotikas, prostitūcija). Dažādu apreibinošo vielu pazīmes redzamas arī Jāņa Ezeriņa novelēs, kur opijs tiek vests pāri robežai kā kontrabanda. Pāvila Rozīšā romānā „Ceplis” sastopama kāda šņaucama narkotiskā viela (kokaīns). Minimāli, bet opijs saskatāms arī Jāņa Medeņa krājumā „Torņi pamalē”, kur nodaļā „Erotika” retos dzejoļos redzama apreibinošo vielu klātbūtne. Nozīmīgs ir fakts, ka krājumā ietvertais dzejolis „Vīns” periodikā 1924. gadā (divus gadus pirms krājuma izdošanas) publicēts ar nosaukumu „Opijs”. Arī dzejoļa rindas vairāk liecina par opija klātbūtni, nevis vīnu. Dzejolī parādās eksotiskas dejas un dažādas smaržas, dienvidjūru tālie krasti un reibums „Es jūtu, asinīs kā reibums zvan / Un nogulst ēnas izbālušā vaigā, / Un pretī gaismā brīnišķā un maigā / Nirst dienvidjūru tālie krasti man” (Medenis 1926, 27). Noteikti pieminams opija sakarā ir arī Jāņa Plauža romāns „Ziemeļnieks”. J.Plauža romāns tomēr mazliet atšķiras no citu autoru darbiem, kuros ietverts opijs, jo viņa romāna tēma to vienkārši pieprasīja, proti, Jāņa Ziemeļnieka dzīve. J.Plaudis romānā nav centies mākslinieciski atstāstīt J.Ziemeļnieka dzīvi, viņš nav centies padarīt krāšņas epizodes, kurās tiek lietots opijs. J.Plaudis ļoti vienkārša, lakoniskā, bet interesantā manierē kā visu zinošs stāstītājs rāda J.Ziemeļnieku gan kā cilvēku, gan kā dzejnieku, gan kā narkomānu, gan kā pašpārliecinātu vīrieti, gan kā pesimistu. Jā, protams, rakstnieks mēģinājis atspoguļot J.Ziemeļnieka sajūtas, kad tas ieņem opija devu, piemēram, epizodē, kad J.Ziemeļnieks opiju lieto pēdējo reizi, bet tas

romānā nešķiet primārais. Galvenais ir parādīt pašu J.Ziemeļnieku un viņa daudzšķautnaino personību.

2. OPIJS 20. GADSIMTA 20.–30. GADU LATVIEŠU AUTORU DAIĻRADĒ

2.1. Narkotikas Aspazijas daiļradē

Pāris beidzamo gadu laikā atklātībā ir parādījušies fakti par Aspazijas atkarību no dažādiem medikamentiem. Liels ieguldījums ir filoloģijas doktorei Gundegai Grīnumai, kura ir veikusi pētījumus par Aspazijas dzīvi Šveices trimdā, pievēršoties tieši Aspazijas veselības problēmām. G.Grīnuma ļoti objektīvi un bez kritikas cenšas sniegt atbildes uz jautājumiem, kas ir saistīti ar dažādiem spekulējumiem par Aspazijas atkarību no narkotiskajām vielām, respektīvi, kaut kā īpaša labam miegam (pēc: Grīnuma 2013a, 59).

Aspazijas veselības problēmām Šveicē bija diezgan pamatots iemesls. Pirmkārt, Šveices klimats, kas, salīdzinot ar dzimtenē esošo, Aspazijai bija ļoti nelabvēlīgs. Otrkārt, šveiciešu dzīvesveids un mājokļa kultūra – krāsns neizmantošana (šveiciešu uzskatīja, ka tā kaitē veselībai) un „vēdināšanas fanātisms” (Grīnuma 2012, 61). Treškārt, Aspazijas jaunībā iegūtās un ielaistās kaites – reimatisms, acu vājums, migrēna un zobu sāpes – ļoti bieži piemeklēja viņu arī Šveicē. Lai gan pēc slavenā un izdaudzinātā šveiciešu iekšējgo slimību speciālista Hermaņa Zāli (*Hermann Sahli*, 1856–1933) apmeklēšanas Aspazijai tiek noteikta „laba” diagnoze (zarnu trakta problēmas, kas ir viegli, bet samērā ilgi ārstējamas), tomēr atlabšana kavējās. „Šajā grūtajā laikā dzejnieces roka biežāk, nekā vajadzētu, mēdza pastiepties pēc viegli sasniedzama „glābjoša labuma” šķietami nevainīga sniegbalta pulverīša izskatā. Un runa nav par vienu no „zālītēm”, ko dzejniecei 1908. gada novembrī bija izrakstījis dr. Hermanis Zāli” (Grīnuma 2013a, 62). Pievēršoties baltajiem pulverīšiem, protams, tie nebija H.Zāli izrakstīti. Baltos pulverīšus Aspazijai piegādāja aptiekārs Reiževskis no Odesas, kurš laikā, kad Kastaņolā uzturējās Rainis un Aspazija, arī ar savu laulāto draudzeni šeit bija apmetušies. Kādā 1908. gada pavasara vakarā abiem dzejniekiem dodoties pastaigā, tie nejauši sastapuši aptiekāru, kurš, uzzinādams par Aspazijas problēmām, solījās izpalīdzēt (pēc: Grīnuma 2013a, 58). Tā no vienkāršas ārstēšanās baltais pulverītis pārtop atkarībā. Lai gan pati Aspazija apzinās, ka Reiževska sagādātie ārstēšanās līdzekļi nav parasti medikamenti, viņa tomēr tos turpina lietot. Iemesls ir gaužām vienkāršs – Aspazijas pacietības mērs bija pilns. Pirmkārt, viņas slimības ārstēšana nenoritēja tik gluži labi, kā bija cerēts. Otrkārt, iepriekš Aspazijai prombūtni no visa bija sagādājusi rakstīšana, bet tagad tā vairs nepalīdzēja „Varbūt iespējams patverties reibuma prombūtnē? Kam tad beigu

beigās domāti vietējie vīni? [...] Par hēdonisku rituālu vīna baudīšana viņai nekļūst. Tā ir bēgšana no īstenība. No vilšanās. Izmisuma. Bezcerības. Nostaļģijas” (Grīnuma 2013b, 62).

Ir būtiski meklēt un analizēt Aspazijas dzejā opiju un citas apreibinošas vielas, jo dzejnieces dzīve lielākā vai mazākā mērā ir saistīta ar narkotikām. Šveicē tapušie dzejoļu krājumi ir nozīmīgi, jo šis ir laiks, kad Aspazija savas kaites „ārstē” ar baltiem pulverīšiem un tabletēm, ko pati nodēvējusi mīļvārdiņā „miedzīņš” (Grīnuma 2013b, 62), ka arī būtiski ir aplūkot Aspazijas 20.–30. gados tapušo liriku galvenokārt tādēļ, ka 20. gados Aspazija ļoti satuvinās ar Jāni Ziemeļnieku. Skaidru pierādījumu, vai Aspazija līdzās J.Ziemeļniekam lieto opiju vai citas narkotiskās vielas, nav. Lai gan zinot, kā Aspazija ārstējās Šveicē, ir pamats domāt, ka kopā ar J.Ziemeļnieku Aspazija lieto kādas apreibinošās vielas. Literatūrzinātnieks Jānis Zālītis grāmatā „Just dziļi dzīvību un nāvi...” ietvēris rakstnieka Jāņa Kārkliņa atmiņas par Aspaziju, respektīvi, par Aspaziju un narkotikām. J.Kārkliņš atminas, ka līdz J.Ziemeļnieka nāvei Aspazijas acis un rīcība diezgan spilgti liecināja par narkotisko vielu klātbūtni dzejnieces dzīvē, bet pēc J.Ziemeļnieka nāves narkotikas pazīmes vairs neatkārtojās (pēc: Zālītis 2014, 17). Aspazijai bija izveidojušās ļoti tuvas attiecības ar J.Ziemeļnieku, galvenokārt tādēļ, ka dzejnieks dēvējams par ievērojamāko jaunromantiķi latviešu literatūrā. Aspazijai un J.Ziemeļniekam bija līdzīgs pasaules uzskats, dzīves uztvere un radniecīgas dvēseles. Šo tuvību ļoti spilgti var redzēt vēstulēs, ko Aspazija un J.Ziemeļnieks viens otram rakstījuši.

Nozīmīgs ir Aleksandra Čaka minētais par Aspazijas dzejoļu krājumu „Dvēseles ceļojums”. Lielā mērā A.Čaka pāris teikumi vairāk vai mazāk raksturo visu Aspazijas 20. un 30. gadu dzeju. Pirmkārt, „Dzejniece dzīvē vīlusies, viņa sarūgtināta no tās nu aiziet prom, mēģina pacelties augstāk par ikdienu. [...] Lai varētu kaut mirkli tālāk dzīvot, jārada sava jauna, cita pasaule” (Čaks 1994, 347). Otrkārt, Aleksandrs Čaks apgalvo, ka šajā grāmatā Aspazija „neko nav zaudējusi no agrākā spožuma, varavīksnības, patosa, bet ka arī viņai klāt nācis brīžam smags, stingri un skaidri iekalts rūgtums, klusums un smaga nopietnība” (Čaks 1994, 347). A.Čaka minētās pazīmes ir romantisma klišejas, tomēr, salīdzinot ar Aspazijas Šveicē tapušajiem krājumiem (arī pirms Šveices tapušajiem), Aspazijas dzejā parādās jaunas iezīmes un nokrāsas. Neapšaubāmi ir jāņem vērā fakts, ka Aspazijai „Dvēseles ceļojuma” tapšanas laiks bija ļoti grūts. 1929. gadā nomira Rainis, bet 1930. gadā mūžībā aizgāja Aspazijas ļoti tuvs draugs, varētu pat viņu dēvēt par Aspazijas dvēseles radnieku, Jānis Ziemeļnieks. Šis arī, ļoti iespējams, ir iemesls šādām Aspazijas dzejas pārvērtībām.

Šveicē Aspazijai top trīs dzejoļu krājumi – „Saulains stūrītis” (1910), „Ziedu klēpis” (1911), „Izplesti spārni” (1920). Pēc atgriešanās Latvijā Aspazija līdz 1940. gadam izdod vēl piecus dzejoļu krājumus – „Raganu nakts” (1923), „Trejkrāsaina saule” (1926), „Asteru laikā” (1928), „Dvēseles ceļojums” (1933) un „Kaisītas rozes” (1936). Literatūrzinātniece Ieva E. Kalniņa divdesmitos un trīsdesmitos gadus dēvē par ražīgu un mākslinieciski piepildītu laiku dzejnieces daiļradē. „Šķiet, it kā dzejniece būtu atbrīvojusies no kāda smaga sloga, kas ilgi nomācis viņas radīšanas dziņas, un nu beidzot aizsērējušie avoti būtu attīrīti” (Kalniņa 1999, 157). Šis I.E.Kalniņas sacītais lielā mērā sakrīt ar Gundegas Grīnumas rakstīto par Aspaziju Šveices trimdā, respektīvi, Aspazijas problēmām gan veselības ziņā, gan radošajās izpausmēs.

Blakus opijam un magonēm, kas neapšaubāmi ir galvenais Aspazijas izmantotais līdzeklis, lai atspoguļotu sapņu pasauli un reibumu, dzejā parādās reibuma un sapņu kombinācija. Lielākoties reibums un sapņi parādās atsevišķi, bet ir daži dzejoļi, kur sapnis un reibums saplūst kopā, radot aizdomas, ka tie ir apreibinošo vielu radīti sapņi. Piemēram, krājumā „Asteru laikā” sapņa un reibuma kombinācija parādās dzejolī „Dienu aumaļi”: „Stundas ilūziju apaugļotas, / Kurās, apgarots kā dievs, tu ej, / Sapņos noreibušam, acis smeļ, / Sensāciju spozmes apgaismotas; / Zini, tās ilgstošas nav –” (Aspazija 1966, 405), kā arī dzejolī „Balles zālē”: „No pagrabiem kāpj augšā vīna dievs, / Ap pliko pieri kupls vaiņags vīts, / Un glāzēs dejo zaļās velna meitas. // [...] Pēc pusnakts izmīlētas mīlas žāvas, / Zem acīm izsapņotu sapņu strāvas” (Aspazija 1966, 440). Tāpat krājuma „Raganu nakts” dzejolī „Ilūzija”, kura nosaukums jau liecina par ko neīstu vai izdomātu „Es pat vairs nenogīdu: / Vai tas, kas bijis, ar patiesi bija? / Vai viss tik nebija vien ilūzija? / Tik īsa, zila ilūzija!” (Aspazija 1966, 286). Šajā dzejolī parādās viena raksturīga iezīme, kas liecina par Aspazijas vēlmi atspoguļot kādu apreibinošu vielu radītu sapni, nevis sapni, ko vienkārši nakts laikā var redzēt ikviens. No vienas puses romantisma klišeja, no otras – spilgta pazīme, lai varētu diskutēt par narkotiku izraisītajiem sapņiem. Dzejniece ilūzijai pievieno epitētu ‘zila’. Vairākos dzejoļos, kur tiek ietverts kaut kas saistībā ar sapni vai reibumu, tiek lietots apzīmētājs ‘zils’ vai ‘purpurs’. Piemēram, „Zelta stellēs sapnīts auž, / Smalkāk auž par zirneklīti / Plānu plānu plīvurīti. / Brīnumains un neskatīts, / Viss vēl zilā miglā tīts” (Aspazija 1966, 24), „Iziris sapņu puķu vainags, / Zila debess ietīta tumsā –” (Aspazija 1966, 529).

Aspazijas dzejā sastopams arī ēteris – viela, ko cilvēkam ieelpojot, rodas reibuma stāvoklis. Vienīgi Aspazija, ja salīdzina ar Jāni Ziemeļnieku, ēteri neizmanto kā apreibinošu vielu.

Aspazijai ēteris parādās trīs dzejoļos – krājuma „Raganu nakts” dzejoļos „Pie pilniem galdiem” un „Mola akordi”, kā arī krājuma „Trejkrāsaina saule” dzejolī „Augšāmcelšanās” –, un visos gadījumos tas minēts kā ar narkotikām nesaistīts „Jauns ziedons ar radošu dzīvības elpu / Veļ siltus ētera viļņus pa telpu” (Aspazija 1966, 332), „Vieglāk tu vēl par ēteru / Celsies, kas zemes smagumu / Samin zem kājām ar kristāla korpēm” (Aspazija 1966, 253), „Bet ziedons ar dievišķu elpu / Veļ siltus ētera viļņus pa telpu” (Aspazija 1966, 261). Ja opijs palīdz liriskajam varonim apreibt vai aizmigt, vai aizceļot uz sapņu un ilūziju valstību, tad ēteris Aspazijai vienkārši ir konkrētās parādības atspoguļotājs. Tas parādās kā ziedoņa raksturotājs – parādība ir tā, kas apreibina konkrētajā brīdī.

Aspazijas galvenais līdzeklis, lai atspoguļotu reibumu, sapņus un centienus aizbēgt no dzīves, ir magone. Vārds ‘opijs’ Aspazijas dzejā parādās tikai vienu reizi – krājuma „Ziedu klēpis” dzejolī „Viena”, kur tas minēts drīzāk negatīvā nozīmē, nevis kā palīg līdzeklis pret sāpēm „Mana dvēsele / Jau kļuvusi ir par kuslu, / Tā nespēj vairs būt, kur citi mīt: / Tā ir kā magone, kuras kāts ir par truslu, / Lai spētu to vaiņagā vīt. / Un viena pati tā savā dabā / Savu smago opija sapni glabā” (Aspazija 1966, 234). Krājumā „Ziedu klēpis” vienai no nodaļām dots nosaukums „Magones”, kas pievērš pastiprinātu uzmanību katram nodaļā ietvertajam dzejolim. Krājums iznācis 1911. gadā, un, ņemot vērā, ka jau kopš 1908. gada Aspazija Šveicē lieto dažādus medikamentus labākam miegam un citām kaitēm, arī krājumā biežāk parādās kādas apreibinošo vielu pazīmes. Kopumā vēl četros dzejoļos iespējams saskatīt opiju netieši. Tādi vārdi un vārdu savienojumi kā ‘sapņi’, ‘ziedu saldums’, ‘apreibums’ un to uzburtās pasakainās ainavas un ilūzijas liecina par narkotisko vielu klātbūtni, piemēram, „Es kā pa sapņiem tik jausu / Kaut ko tik maigu uz mufītes, / Kā varvīksni dzeram iz upītes / Un dzeram to gluži sausu –” (Aspazija 1966, 188), „Ziedu saldums vēl uz lūpām, / Locekļos vēl dzīves ritums, / Dod man vēlreiz pumpurprieku, / Pirms nāk rudens lapukritums. // [...] Putojošā pārgalvībā / Laid man vēlreiz pāri šalkot, / Visu laimes apreibumu / Vienā pašā kausā malkot! // Dod man māņus, murgus, sapņus, / Raibinraibas fantāzijas” (Aspazija 1966, 251). Šajos dzejoļos spilgti redzams kāds apreibinošs līdzeklis, kurš spēj radīt saldus sapņus un dažādas fantāzijas. Pēc opija devas ieņemšanas lietotājs parasti uz brīdi iemieg – jo lielāka deva, jo ilgāks miegs (pēc: Stirna 2008, 424). Arī Aspazijas dzejā lielākoties apreibinošās vielas izraisa miegu, kurš turpretī ļauj nonākt sapņu pasaulē.

Krājuma „Asteru laikā” dzejolī „Norimis vējš” diezgan spilgti redzama Aspazijas attieksme pret opiju. Viņa to pozicionē kā sliktu, sakot, ka beidzot ir miers, bet tajā pašā laikā min, ka bez

tā vairs nav dzīvesprieka un spožuma „Nu ir miers – bet, ak, nu vairs es / Nesaredzu zilo tāli, / [...] Spoži sapņi netrauc naktis, / Atdod vietu melnam miegam, / Pasaciņa nogurusi” (Aspazija 1966, 394). Šis ir tikai viens no dzejoļiem, kuros redzama Aspazijas attieksme pret apreibinošajām vielām. Visinteresantākais ir tas, ka dzejniece bieži nonāk pretrunā ar sevi. Ir dzejoļi, kuros viņa narkotikas dēvē par savu glābēju, bet ir dzejoļi, kuros viņa narkotikas pielīdzina indei un saista tās ar nāvi. Lai gan narkotiskās vielas vairumā gadījumu tiek dēvētas par palīgīdzekli, tomēr Aspazijas domu dalīšanās ir pierādījums, ka viņa pati šaubās par to lietošanas labumu.

Jānim Ziemeļniekam opijs un Erikam Ādamsonam sapņu pīpe, bet Aspazijai ir magone, kuru viņa mēdz saukt arī par prieka puķi, brīnumpuķi, sirdssāpju remdētāju. Folklorā magone ir miega un arī nāves simbols. Magone pasakās, teikās, dziesmās vai kādos citos folkloras sacerējumos bieži galvenajam varonim liek aizmigt un doties uz sapņu pasauli (pēc: Leach 1950, 880–881). Aspazijas dzejā puķēm ir liela nozīme. Dzejoļu krājumos blakus magonēm nereti parādās asteres, lilijas un rozes. Gundega Sēja „Ziedu valodas vārdnīcā” magoni skaidro kā opija izraisītu nirvānu, miegu, gulēšanu aizmirstībā, kā arī mierinājumu (pēc: Sēja 2012, 24). Šīs visas nozīmes atspoguļojas arī Aspazijas magonē. Aspazija magonē ietver gan laimi, gan prieku, gan glābiņu problēmu gadījumā. Aspazijas magone reizē ar labajām lietām un parādībām sevī ietver arī sāpes un nāvi.

Magoni ar laimi Aspazija salīdzina visai bieži „Laime nāk un iet! Laime nāk un iet – / Prieka magoņlapa – / Kas to turēs ciet? Kas to turēs ciet – / Aiznesta no vēja tapa –” (Aspazija 1966, 149), „Dvēseles plašajos laukos mēs atrodam ainavas jaunas: / [...] Brīnuma puķes tur smaržo un augļos līst nektārs un medus” (Aspazija 1966, 412). Tāpat magone bieži palīdz liriskajam varonim doties uz sapņu pasauli, bet tajā pašā brīdī tiek nostādīta līdzās nāvei „Tu nācis esi, miegs, / Lai kuplu magoņvainagu / Man uzliktu! // Uz ilguzemi, dzīvē neatrastu, / Tu nācis mani maigi projām nest, / [...] Es zinu, tu jau radniecībā stāvi / Ar pašu nāvi” (Aspazija 1966, 226), „Mans nakšu prieks / Ar sapņiem pilns kā magones galva” (Aspazija 1966, 277). Šeit ir redzama magone kā liels spēks. Tā lirisko varoni spēj kā darīt laimīgu, tā nogalināt. Aspazijai brīnumpuķe ir arī sāpju remdētāja „„Kas bija, kas veldzēja sāpes? sildīja naidu? / Tumsā kas ienesa gaismu? tvanā kas elpoja saldi? / Vai tā brīnumpuķe bija vai zvaigzne?” (Aspazija 1966, 360), „Sirds, ir tu cik ilgi slimsi! / Ziedons sniedz ir tevīm malku, / Pilnu laimes, pilnu šalku, / Sapņu meža bērzu sulu – / Tā tev klievēs sāpju bulu” (Aspazija 1966, 255).

Skaidrs ir tas, ka Aspazijas dzejā ir atrodams gan opijs, gan magones, gan ēteris, gan reibums. Bet vēl viens nozīmīgs Aspazijas darbs, kurā ir stipra opija, sapņu, vīziju un reibuma klātbūtne, ir luga „Jānis Ziemeļis” (1931). Lugā stāstīts par dzejnieces tuvu draugu, pāragri mirušo dzejnieku Jāni Ziemeļnieku. Aspazija ļoti precīzi ataino galvenās J.Ziemeļnieka dzīves bēdas un priekus. Aspazija ļoti mākslinieciski spilgti atspoguļo Ziemeļa (tēls, kura prototips ir Jānis Ziemeļnieks) epizodes, kurās Ali Bejs dod viņam smēķēt opiju „Es tev došu smēķēt pīpi. [...] To mani tēvutēvi ir smēķējuši no dzinumu dzinumiem. Viņa pilna Austrumu dailes gara. Viņā iemājo desmit burvības: morfījs, kodeīns, narkotiskums un diezin kas vēl” (Aspazija 2014, 122). Tāpat Aspazija ļoti spilgti cenšas atspoguļot pārmaiņas, kas notiek, iesmēķējot opiju „Brīnišķi, kā viss pārvēršas: fejas opālkrāsainā templī un top dzīvas, viņu sarkanās lūpas pauž it kā neizsakāmu laimi” (Aspazija 2014, 122–123).

Galvenā lieta, ko lugā ir vērts aplūkot, noteikti ir Aspazijas centieni parādīt paša Ziemeļa attieksmi pret opiju. Šeit lielu lomu spēlē dzejnieku tuvā draudzība, jo tieši Aspazija un Rainis bija tie, kas ļoti palīdzēja Jānim Ziemeļniekam, kad tam bija vajadzīga palīdzība, lai ārstētos no narkotiku atkarības un nervu slimības. Aspazija ļoti labi apzinājās Jāņa Ziemeļnieka īsto viedokli par dzīvi, narkotikām, mīlestību. Tieši tādēļ lugā Ziemeļa „attiecības” ar opiju tiek spilgti izklāstītas. Ziemeļis pirms pirmā opija dūma, ko viņam piedāvā maģiskais un noslēpumainais Ali Bejs, ļoti skaidri apzinās, ka tas nav nekas labs, viņš pat apzinās, ka opijs ir nāvējošs „Tā jau esot šausmīga inde, no kuras grūti tiekot vaļā” (Aspazija 2014, 120), bet jau nākamajā mirklī, lielā mērā Ali Beja pārliecināts, piekrīt opiju lietot „Labi, es tev sekoju. Man jau arī nav nekā, ko zaudēt” (Aspazija 2014, 120). Ziemeļis, Ali Beja iedvesmots, izsmēķē trīs pīpes. Viņš ir iepazinis opiju, tagad tas viņa acīs vairs nav inde „Man tagad tik viegli, tik labi. Ja tu man spēj vēl ko dot, tad dod! Man maz vairs ko vēlēties” (Aspazija 2014, 123). Aspazija lieliski parāda, kādēļ Ziemeļis vēlas iesmēķēt opiju, respektīvi, jo vairāk opijs tiek smēķēts, jo tuvāk nokļūst Haijalijai (Ziemeļnieka ideālā, neaizsniedzamā būtne). „Es zinu, ko tu gribi: tu gribi atsegt pēdējo noslēpumu, atsaukt to būtni, [...] Tad ņem smēķē šo trešo pīpi. [...] Viņa bij sākumā balta, tad tā kļuva dzeltena un tagad izskatās brūna. Viņā sakūst divas dvēseles. Viņa laikam veca trīsdesmit simts gadu, un daudz karalisku lūpu ir no viņas sev aizmirstību sūkušas” (Aspazija 2014, 125). Aspazija interesanti apraksta pīpes izskata maiņu – tā maina krāsu tāpat kā krāsu maina opijs. Kad Ziemeļis sastop Hajaliju, Aspazija atkal ļoti precīzi, bet, kas galvenokārt, netieši dod norādi, ka tieši Haijalija ir opija ekstāzes kulminācija. Viņa Haijaliju padara par opija dzejnieku kulta

simbolu. Haijalija ir tieši J.Ziemeļniekam, bet pati parādība, proti, opija ekstāzes kulminācija (sieviete) ir gan Šarlam Bodlēram, gan citiem. „Pārdabiskā, eksotiskā Haijalija, [...] ir kā robežzīme starp dzīvību un nāvi, prieku un skumjām, iedvesmu un iznīcību” (Zālītis 2014, 11). Ar pirmajiem vārdiem, ko Hajalija saka, kad parādās Ziemeļim esot opija reibumā, nenoliedzami atklāj Haijaliju kā ideālo un utopisko, bet tajā pašā brīdī ļoti spēcīgu, pat nāvīgu būtni. Ļoti zīmīgi, ka Aspazija par Haijalijas pirmajiem vārdiem šajā ainā likusi Jāņa Ziemeļnieka dzejas rindas „Man visas durvis atdarās, kad nakts, / Es visās mēlēs runāju, kad nakts, / Es tavu dvēseli izdzeru, kad nakts” (Aspazija 2014, 126), kā arī turpinājumā seko Ziemeļnieka dzeja Haijalijas sacītajā „Tev tiesa, mani rokās slēdzis / Reiz dievinādams Šarls Bodlērs, / Tad atkal, šausmu pārņemts, bēdzis / Kā ienaidnieku pārņemts zvērs. [...] Šo skūpstu ņem no senās Ēdenes, / To visu skūpstu vietā skūpstu es, / Tev mana sirds kā pielietis biķers kūš, / Lai aiznes nakts caur bezgalību mūs” (Aspazija 2014, 127). Aspazija J.Ziemeļnieka dzejas rindas likusi par Haijalijas pirmajiem vārdiem, jo tā tiek parādīta Haijalija kā paša Jāņa Ziemeļnieka izdomāts tēls.

Arī lugas finālā opijam ir ļoti liela nozīme. Tieši opijs ir tas, kas Ziemeļi „apmāna” un nogalina. Šeit atkal Aspazija ir centusies parādīt Ziemeļa īsto attieksmi pret opiju. Ziemeļis dēvē opiju par dēmonu, (jau atkal) tomēr izdzer vairākus pulverīšus, kuri izrādās pēdējie Ziemeļa īsajā mūžā „Cik ilgi neesmu gulējis, kā citi cilvēki gul, arvienu man jāņem bij palīgā šis dēmons. [...] Pēdējo reizi vēl ķeršos pie tavas palīdzības, dēmon, bet tad tu atkāpsies, *apage satanas!*” (Aspazija 2014, 165). Kad Ziemeļis ir izdzēris vairākus pulverīšus, viņš sasniedz virsotni, proti, atkal redz Haijaliju „Nu top labi – es redzu tavu nāvīgo daili, Haijalija! Kas nemirstību skatījis vaigā, tam jāmirst... Haijalija...” (Aspazija 2014, 165). Aspazija lugā nekādā gadījumā necenšas opiju nodēvēt par labu vai sliktu, viņa vienkārši rāda opiju caur Ziemeļa acīm. Tādēļ arī Aspazija ļoti precīzi (jāmin, ka Ziemeļa pēdējais monologs ir divu lapaspušu garumā) attēlo Ziemeļa nāvi, pēdējos vārdus un tiem sekojošo remarku „Man tik — labi... (*Apskaidrots smaidis parādās viņam sejā. Viņš stiepj rokas viņai pretim, tad atkrīt atpakaļ un mirst.*)” (Aspazija 2014, 166).

Vēl tikai nobeigumā viens fakts, kam ar opiju ir visai maza saistība, bet kas diezgan būtiski atspoguļo pašas Aspazijas attieksmi pret Jāni Ziemeļnieku. Lugā Ziemeļis vakarā pirms nāves uzvelk mātes atnesto kreklu, tad izdzer vairākas opija devas un mirst. Reālajā dzīvē Jānis Ziemeļnieks nomira Raiņa kreklā, ko tam bija dāvājusī pati Aspazija (pēc: Zālītis 2014, 10). Šeit, iespējams, Aspazija sevi identificē kā J.Ziemeļnieka aizbildni, palīdzi, atbalstītāju, iespējams, pat māti, jo tieši viņa ļoti daudz laika pavadīja kopā ar dzejnieku viņa mūža pēdējos divus gadus.

2.2. Apreibinošās vielas Lūcijas Zamaičas daiļradē

Viena no autorēm, kuras darbos ir atrodams opijs vai kādas tā pazīmes, ir Lūcija Zamaiča. L.Zamaičas vārds lielākajai daļai cilvēku ir svešs. Tas tādēļ, ka L.Zamaičas ieguldījums latviešu literatūrā nebūt nav ļoti liels. Pāris dzejoļu krājumi 20. un 30. gados, kāds dzejolis tapis arī pēc tam. L.Zamaiča rakstījusi arī stāstus, no kuriem pilnvērtīgākie ir „Līvijas dienasgrāmata” un „Čigāns un trīs dāmas”. Nozīmīgākais L.Zamaičas darbs ir romāns „Direktors Kazrags”. Tomēr, ja saista L.Zamaičas daiļradi ar opiju vai citām apreibinošajām vielām, jāaplūko, galvenokārt, viņas dzeja.

Par Lūcijas Zamaičas dzeju saistībā ar apreibinošajām vielām, to skaitā opiju, var runāt divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, dzejnieces dzejā ir atrodams opijs un tam raksturīgās pazīmes (reibums, nāve, vīzijas). Otrkārt, L.Zamaiča pati visu dzīvi bijusi kaislīga smēķētāja. Par to liecina vēsturnieka Henrika Logina, kurš divdesmit gadus dzīvoja pie L.Zamaičas, teiktais: „Krita acīs viņas slaidie, gredzenotie pirksti ar gandrīz vienmēr gruzdošo papirosu tajos. Toreiz viņai bija piecdesmit divi gadi. Un, lai gan viņa savu dzīvi bija dedzinājusi tāpat kā daudzos smēķus, viņa vēl izskatījās labi” (Logins 2000, 78). Pati L.Zamaiča narkotikas nelietoja, tāpat alkoholu viņa lietoja ļoti reti, bet – daiļradē šīs apreibinošās vielas reizi pa reizei parādās.

Lūcijai Zamaičai kopumā ir astoņi dzejoļu krājumi – „Mana dvēsele” (1917), „L’ interieur” (1920), „Ziemeļu saulē” (1921), „Es, Lucija Zamaič, un mani vārdi” (1923), „Ielu maldos” (1923), „69°33’11” ziemeļu platumā” (1923), „Zelta atvars” (1924), „Mīlas kontrabanda” (1931). Par vērtīgāko tiek dēvēts krājums „Mīlas kontrabanda”. Psiholoģijas doktore Rita Bebre par L.Zamaičas „Mīlas kontrabandu” teikusi: „Rakstnieces daudzpusīgais talants aizvien attīstās un izvirza sev plašākus mērķus un uzdevumus. [...] Bet ne visu to, kas bija uzrakstīts, tais apstākļos varēja publicēt, tāpēc par viņas daiļradi pilnīgu priekšstatu nespēj sniegt pat labākais dzejoļu krājums „Mīlas kontrabanda”” (Bebre 1978, 13). Ritas Bebres teiktajam var piekrist, jo dažbrīd tiešām šķiet, ka dzejoļa pašā virsotnē kaut kas mazliet pārtrūkst, neradot kulmināciju. L.Zamaičas liriskā varone ir neatkarīga un spēcīga dumpiniece, kura alkst mīlu – tik pat spēcīgu, cik viņa pati. Viens no svarīgākajiem faktoriem L.Zamaičas personības veidošanās procesā, pateicoties tēvam, noteikti ir bērnībā ieaudzinātais dumpinieces raksturs. Tēvs L.Zamaičai, vēl esot mazai meitenei, „iepotējis” naidu pret vācu baroniem, ar kuriem viņš mūžīgi karojis (pēc: Kalniņa, 1996, 90–91).

Tā kā L.Zamaiča latviešu literatūrā pazīstama ar diezgan izaicinošiem darbiem, piemēram, stāstiem „Līvijas dienasgrāmata”, iespējams, opija tēls viņas dzejā parādās, jo tāda ir viņas maniere – rakstīt izaicinoši un kaislīgi. 20. gadsimta 20. un 30. gados bija rakstnieki, kuri savā daiļradē diezgan pamanāmi jau bija izmantojuši opiju un citas narkotiskās vielas (J.Ziemeļnieks, J.Akurāters, A.Niedra, Aspazija), L.Zamaiča nekādā ziņā necentās ieviest ko jaunu un iepriekš nebijušu. Ļoti iespējams, galvenais iemesls apreibinošo vielu izmantojumam bija tas, ka viņa rakstīja mīlas dzeju, pat ļoti spēcīgas mīlas dzeju. Narkotikas izmantotas, lai pastiprinātu reibumu un radītu lielāku spriedzi un kaisli attiecīgo dzejoļu mīlas epizodēs.

Lūcijas Zamaičas dzejā opijs parādās tikai pāris reizes, tiešā tekstā tikai vienu reizi kā ‘opijs’, bet tāpat kā Aspazijai arī L.Zamaičai dzejā redzama magone, tās ziedi un saldās sēkliņas. L.Zamaičas attieksme pret opiju parādās dzejolī „Rudens tīmekļos”. Viņa līdzīgi Aspazijai opiju piemin vairāk negatīvā nozīmē „Ir sāpes opijs. Sirds viņā zūd. / Tur bauda – izmisa ir kopā vīta / Un mīlai vakars jau pirms rīta” (Zamaiča 1978, 200). Ja Aspazija minēja opija smago sapni, tad L.Zamaiča opiju pielīdzina sāpēm. Abos gadījumos opijs netiek identificēts kā sāpju remdinātājs, bet gan kā sāpju izraisītājs. Turpretī magones dzejniece vērtē daudz pozitīvāk. Viņa magones izmanto, lai pastiprinātu kaisli un spriedzi attiecīgajā epizodē. Viņas gadījumā magone ir tā, kas var radīt reibumu, lai rastos intimitāte un erotika, piemēram, „Sirds deg no mīlas kairās ziņas / Kā magoņziedu piebirušais lauks. [...] Pret taviem skūpstiem steidzas sirds ar dzeju, / Pie tavas dailes altāra grib spēki pelnos birt. / Ar tavām rokām aizklāt sakarsušo seju / Un mīkstās, melnsarkanās magoņlapās vīt” (Zamaiča 2000, 12) un „Tu šodien nenāci, bet tevis pilna sirds / Kā magoņgalviņa ar sēklām saldām” (Zamaiča 1978, 198).

Dzejā redzamas arī vairākas pazīmes, kas liecina par opija klātesamību, piemēram, nāves zāle, salda inde, narkotiku garaiņi, kas rada nemieru un ārprātu. „Un saldā inde tevī mutuļo un plūst, / Un sārtums zogas tavā bālā sejā, / Tu gaidi, zini – mirklis nāks, / Kad tavas lūpas kvēliem skūpstiem vērsies / Un viss tavs ķermens, gurdi kairs, / Kā vīna ķekars lejup svērsies” (Zamaiča 1978, 179), „Ak, baigs bij ceļš pa tuneli, kas ved / Caur augstiem kalniem tur uz nesniedzamu tāli! / Pie lūpām bieži cēlu nāves zāli. / Nav, dailes nav, bez sāpju malka, / Sirds, viņu dzerot, tīra kļūst. / Tā, sevi zaudējot, no jauna gūst” (Zamaiča 1978, 193). Lūcija Zamaiča opiju un ar to saistīto – magones, indi, dziru – neizmanto, lai aizkļūtu uz sapņu pasauli vai aizmirstos. Viņa izmanto šos līdzekļus, lai paspilgtinātu konkrēto dzejoļa epizodi. Salīdzinot ar Aspaziju, no kuras, starp citu, L.Zamaiča ir smēlusies iedvesmu (pēc: Bebre 1978, 7), L.Zamaiča daudz

objektīvāk vērtē apreibinošos līdzekļus (te gan jāņem vērā fakts, ka L.Zamaičai dzīves laikā nebija „tuvu attiecību” ar opiju vai citiem atkarību izraisošiem medikamentiem). Šajā gadījumā redzama viena pazīme, kas L.Zamaičai un Aspazijai ir līdzīga. Abas dzejnieces apreibinošajām vielām piešķir konkrētus un pastāvīgus epitetus. Apakšnodaļā 2.1. jau tika aplūkots Aspazijas epitētu ‘zils’ un lietojums, L.Zamaičas gadījumā ir vērts aplūkot epitētu ‘salds’. Un, kas interesanti, dzejniece saldo pāris gadījumos savieno ar sāpēm, maldiem vai nāvi, radot pretstatu, piemēram, „Sarkans vīna kauss ir lūpas, / Dzer no viņām dziru saldu. / Tev es sniedzu savas rokas, / Pilnas kaisles, sāpju, maldu” (Zamaiča 1978, 96).

Tāpat dzejā redzama tabaka un alkohols – vīns, spirts un liķieris (dažos dzejoļos alkohols tiek saukts vienkārši par dziru, tas netiek iedalīts dažādās šķirnēs vai veidos). Protams, alkohols un tabaka vai cigaretes nav nekas izsmalcināts vai oriģināls latviešu literatūrā. Tāpat ir arī Lūcijas Zamaičas daiļradē. Dzejniece šos abus līdzekļus lieto, lai parādītu reibumu un no tā izrietošās sekas. Atšķirībā no citiem dzejniekiem – Aspazijas, Jāņa Ziemeļnieka, Austras Skujiņas – gan alkohols, gan smēķējamas apreibinošās vielas L.Zamaičai nekādā gadījumā nav palīglīdzeklis, lai aizbēgtu no realitātes. L.Zamaičas striktā nostāja, ka apreibinošo vielu ietekme nav nekāds glābiņš grūtās vai sāpīgās situācijās, skaidri redzama vairākos dzejoļos. Viņa vairumā gadījumu šos līdzekļus min negatīvā nozīmē, piemēram, „Visi narkozi un visas ģiftis kairās miesās / Sasūcas kā asins kāras dēles, – un no melnās / tumsas sirds vairs neizvairās” (Zamaiča 1978, 53), „Dziļi tu nogrimsti narkozu garaiņos, / Nemiers tavs debešos dūmos pland. / Liek tas tev raustīties alkstošā ārpātā, / Dvēselēs, domās tas zeltiski skand” (Zamaiča 1978, 144), „Saldās dziras mānīgais saldums / Sapņus un dzeju dzintarā vij. / Tabakas dūmos es ietinu nāvi un sāpes, / Un lejup uz neziņu vadošās kāpes” (Zamaiča 1978, 189).

Apzinoties laiku, kad tapusi viņas lirika, tas ir tikai normāli, ka dzejā šur tur pavīd pa kādai opija atblāzmai vai vīna izraisītajam reibumam. Pirmkārt, Lūcija Zamaiča nevarēja izvairīties no 20. gadsimta 20. un 30. gados esošās bohēmas latviešu mākslinieku vidū, tādējādi pati, iespējams, netieši saskaroties ar dažādiem apreibinošiem līdzekļiem. Otrkārt, L.Zamaiča 20. gadsimta sākumā vairākus gadus pavadīja ceļojot pa dažādām Eiropas pilsētām, kur, ļoti iespējams, iepazīna to valstu māksliniekus un kultūras dzīvi, tostarp, uzdzīvi. Septiņpadsmit gadu vecumā L.Zamaiča apprecējās ar Rūdolfu Puiķi, kurš bija olu un putnu gaļas eksporta firmas darbinieks, tādējādi, vēl būdama pavisam jauna meitene, apceļo Eiropu. Šajā laikā viņa gūst jaunus iespaidus par ārzemju pilsētu kultūru un mākslu (pēc: Kalniņa 1996, 93), kas, iespējams, arī mudinājis

dzejā ietvert latviešu sabiedrībai neraksturīgus un pat nepazīstamus tēlus, parādības un procesus, piemēram, dažādas narkotiskās vielas.

2.3. Opijs Aīdas Niedras, Birutas Skujenieces, Austras Skujiņas daiļradē

Gan A.Skujiņa, gan B.Skujeniece, gan A.Niedra ir rakstījušas vienā laikā, respektīvi, 20. gadsimta 20. gados. Austras Skujiņas dzejoļu krājums iznāk tikai pēc pašas dzejnieces nāves, bet publicējusies viņa ir jau kopš 20. gadu vidus (pirmā publikācija laikraksta „Sociāldemokrāts” pielikumā 1925. gadā). Aīdas Niedras pirmais dzejas krājums „Erosa elēģijas” iznāk 1924. gadā, turpretim Birutas Skujenieces pirmais un vienīgais dzejoļu krājums „Staru spārni pār dūmainu upurtrauku” iznāk 1925. gadā. Salīdzinot B.Skujenieces, A.Niedras pirmos dzejoļu krājumus ar A.Skujiņas izdoto dzejoļu krājumu 1932. gadā, nepārprotami ir redzamas kopīgas iezīmes, piemēram, erotikas motīvs. Visticamāk, B.Skujeniece un A.Niedra ir bijušas autores, no kurām A.Skujiņa ir vairāk vai mazāk ietekmējusies. Šeit jāņem vērā attiecīgais laikmets, kurā A.Skujiņa dzīvoja un rakstīja, respektīvi, 20. gadsimta 20. gadi, kas pasaules kultūrā tiek dēvēti par Džeza laikmetu vai Zelta laikmetu, pateicoties ekonomiskajai izaugsmei pēc Pirmā pasaules kara. Tā kā 1918 .gadā bija dibināta Latvijas Republika, lielā mērā arī šeit kultūrvidi skāra rietumu pasaules raksturīgās atbalsis, vienā vārdā sakot, bohēma. Tas redzams gan līdzīgo motīvu, gan tematikas, gan tēlu ziņā. Tāpat parādās sapņu pasaules atspoguļojums, kā arī dažādi apreibinoši līdzekļi – opijs, vīraks, tabakas un cigarešu dūmi, kā arī alkohols. B.Skujeniecei pat parādās hašišs.

Pirmā no šīm trīs dzejniecēm būtu jāaplūko Aīda Niedra. Lai gan viņa nav vecākā (Biruta Skujeniece ir desmit gadus vecāka), viņa ir pirmā, kura no šīm trīs dzejniecēm izdod dzejoļu krājumu. Viņa savā pirmajā dzejas krājumā „Erosa elēģijas” (1924) ļoti nopietni pieskaras mīlestības motīvam, bet vēl vairāk erotikas motīvam. Kā apgalvo literatūrzinātniece Ieva E. Kalniņa „Latviešu literatūras vēstures” 2. sējumā, A.Niedras „pirmo dzejoļu krājumu „Erosa elēģijas” romantiskajai dzejai piesaista ne tik daudz romantismam tradicionālie konflikti kā liriskās varones dumpiniecišķums, dzejnieces uzdrošināšanās paplašināt mīlas liriku ar jaunām psiholoģiskām niansēm” (Kalniņa 1999, 278). Šeit ir velkamas paralēles ar Lūcijas Zamaičas „Mīlas kontrabandu” (1931), kurā arī mīlas lirikas pamatā ir kaislībām pārņemta un spītīga dumpiniece. Vienīgā atšķirība, ka L.Zamaiča savu lirisko varoni ir pacēlusi līmeni augstāk, respektīvi, viņas liriskā varone nekad nepieķāpsies, viņa pastāvēs par sevi un savu viedokli un iegribām, turpretī A.Niedras liriskā varone reizēm neiztur sevis izvirzīto mērķi un nesper pēdējo

soli. Šī atšķirība redzama, piemēram, L.Zamaičas dzejolī „Saldā dzira” – „Tu no manis ej un gāji, / Stunda nāks, un – neaiziesi. // Paliksi tu lūpu gūstā, / Manu roku ciešos valgos. / Un par sāpēm, un par grēku / Tevi nakts un zvaigznes algos” (Zamaiča 1978, 96) –, un A.Niedras dzejolī „Strīds” – „Es visa trīcēju. Bij acīm spožums dots / Kā niknai panterai. Man balsī slāpa / Viss maigums. Uzvaru vēl karaliski glāba / Skats neatvairamais bez asarām kā sods. [...] Ak, paskaties*, kā asaras tev zvīlo! / Es biju ļauna tak. Nu nebūšu es vairs, / Bet tu, ak, vienmēr mani tikai mīlo!” (Niedra 1924, 32). L.Zamaičas liriskā varone visa dzjoļa garumā ir dumpiniece, viņa valda pār savu iekāres objektu, turpretī A.Niedras liriskā varone ir dumpiniece līdz pēdējam pantam, kad kļūst žēlsirdīga un savu iekāres objektu lūdz piedot.

Aīdai Niedrai 20. gadsimta 20.–30. gados iznāk divi dzejoļu krājumi. 1924. gadā krājums „Erosa elēģijas” un 1935. gadā dzejoļu krājums „Dziesminiece”. Zinātniece Biruta Gudriķe „Erosa elēģijas” raksturojusi kā iesācēja darbu ar neizkoptu formu un tematisku vienmuļību, bet reizē min arī jaunās autore plusus – drosmi atklāti runāt par sievietes jūtām, baudu un seksualitāti (pēc: Gudriķe 2002, 92). A.Niedra dzejā ietver pikanti erotisku motīvu, lai gan tas nav tik kaisles pilns un izaicinošs kā Edvarta Virzas „Biķerī”. A.Niedra turpina E.Virzas „Biķera” ieviesto tradīciju, ietverot dzejā visai erotisku motīvu, tādējādi iedvesmojot arī citus rakstniekus, piemēram, Jāni Medeni, kura dzejas krājumā „Torņi pamalē” vienai no nodaļām dots virsraksts „Erotika”. Tāpat zīmīgs ir laiks, kad tiek izdots dzejnieces otrš dzejas krājums „Dziesminiece”. 1935. gads – laiks, kad Latvijā ieviests autoritārs režīms ar Kārli Ulmani priekšgalā. „Dziesminieces” tapšanas laikā situācija ir krasi atšķirīga, salīdzinot ar „Erosa elēģiju” iznākšanas laiku. Šajā laikā daudz lielāka vērība tiek pievērsta cenzūras jautājumiem, bet vēl vairāk rakstniekus ietekmē pašcenzūra, tādā ziņā apgrūtinot rakstīt atklāti. Tādēļ ļoti interesanti ir skatīt šos abus A.Niedras dzejas krājumus vienā aspektā, tas ir, apreibinošo vielu aspektā. Uzreiz gan jāmin, ka tā kaisle, iekāre un seksualitāte, kas paveras „Erosa elēģiju” dzejoļos, „Dziesminiecē” nav tik spilgti sastopamas.

Līdzīgi ir arī ar apreibinošajām vielām. Aīdas Niedras pirmajā dzejoļu krājumā atrodams gan opijs, gan morfijs, gan alkohols, gan dažādu citu vielu radītais reibums, turpretī krājumā

* Aīda Niedra savā 1924. gadā izdotajā dzejas krājumā „Erosa elēģijas” visos gadījumos divskaņa **ie** apzīmēšanai lieto vecajā ortogrāfijā pieņemto **ee**. Turpmāk bakalaura darba autors, citējot Aīdas Niedras dzejas krājuma „Erosa elēģijas” dzejoļus, grafēmu **ee** aizstās ar mūsdienu latviešu ortogrāfijā pieņemto **ie**.

„Dziesminiece” apreibinošās vielas ir ļoti retos gadījumos. Šajā krājumā divreiz sastopamas magones, pāris reizes vīraks (kas lietots līdzīgi kā B.Skujenieci vai ēterim Aspazijas dzejā), vienu reizi cigaretes, kas reibina. Tomēr, salīdzinot ar dzejnieces pirmo krājumu, šajā krājumā narkotiskās vielas ir ļoti „vājas”. Piemēram, magone, kas ļoti bieži tiek dēvēta par brīnumpuķi, laimes puķi, sājpu remdētāju, A.Niedrai, protams, ir ar narkotisku nozīmi, bet tajā pašā laikā viņas lietotā magone neuzbur pasakainas ainavas un nerada brīnišķīgus, krāsainus sapņus, salīdzinot ar Aspazijas magoni. Šī iezīme redzama abos krājuma „Dziesminiece” dzejoļos, kurā lietota magone „Ļauj sapņot magonēm, kad saule riet, / Aiz tāliem mežiem zaļi ceļi iet... / Aiz gaišām smilgām strauta smieklī skan, / Šai vakarstundā vēji viegli san...” (Niedra 1935, 28) un „Un savas lūpas atdevi, kā magones tik kvēlas, / Lai tagad svešums paņem tās, sirds nezina, ko tā vēlas” (Niedra 1935, 190).

Vienīgais īstais reibums (narkotisku vielu radīts) šajā krājumā redzams dzejolī „Rotaļa”, kurā Aīda Niedra sev raksturīgajā manierē reibumu min līdzās kaislei un erotikai „Tagad pietiks mums runāt. Es esmu noreibusi šo / gaišo cigarešu smaržā un gribu klusi un / rotaļādamās smieties, // Es esmu kā mazs vīna trauks tavās rokās, no kuŗa, / tu neesi baudījis neviena malka un no kuŗa / tu varbūt arī nenoreibsi” (Niedra 1935, 203). Dzejolī viņa min arī eksotisko zemju smaržu, kurā izplēn mazas cigaretes, tādējādi radot eksotisku un erotisku noskaņu. Svešzemju (Japānas) motīvs reizēm pavīd A.Niedras pirmajā krājumā, piemēram, dzejolī „Šķiršanās”:
„Gaišdzirkstošs Tu iesi kā dievs, kuram mīla ir zieds / No zemēm, kas svešas arvienu un tāpēc tik kairas” (Niedra 1924, 76). Dzejolī „Ķiršu dārzi” pieminēti Japānas ķirši, kas reibina ar savu nepazīstamo un saldo smaržu „Kad ķiršu dārzi baltos ziedos grimst, / Es mīlu pasaku par saules zemi, / Kad diena, smaržu noreibusi, rimst, / Līdz ziedu naktij mani mīlā ņemi” (Niedra 1924, 43).

„Dziesminiecē” neatņemams ir sapņa motīvs. Lai gan citu autoru darbos nereti sapnis ir līdzās tieši apreibinošām vielām un to radītajām reibumam, A.Niedras krājumā sapnis tikai divas reizes ir dēvējams kā apreibinošu vielu radīts. Dažādos krājuma dzejoļos redzams arī alkohols. Alkohols tiek salīdzināts vai nu ar nāvi, piemēram, „Es lieku pie lūpām šo kausu un zinu, ka nāve tur šalc” (Niedra 1935, 179), vai nu ar laimi un prieku, piemēram, „Par to, ka laime bij kā vīna kauss, no kuŗa lūpas noreiba un tvīka” (Niedra 1935, 144).

Pārejot pie Aīdas Niedras dzejoļu krājuma „Erosa elēģijas” un tajā sastopamo narkotisko vielu analīzes, būtiski būtu pieminēt, ka jauno dzejnieci pēc pirmā krājuma iznākšanas salīdzināja

gan ar Aspaziju, gan Zemgaliešu Birutu, gan pat Šarlu Bodlēru (pēc: Gudriķe 2002, 92). B.Gudriķe A.Niedras dzejā sastopamo sievieti raksturo kā pirmatnēja spēka pārpilnu būtni, kura ir nevis tā, kura izpilda vīrieša iegribas, bet ir tā, kura pati vilina vīrieti (pēc: Gudriķe 2002, 92–93). Šeit arī ir velkamas paralēles starp sievieti un narkotisku vielu. Lai gan A.Niedra nekādā gadījumā sievietes tēlā neietver narkotikām raksturīgās īpašības, viņa tomēr sievieti padara par ko tādu, kas spēj apburt izvēlēto iekāres objektu (vīrieti).

Pretēji Birutai Skujeniecei un Austrai Skujiņai Aīda Niedra par narkotikām neizsakās negatīvi. Viņa izmanto narkotikas, lai padarītu dzeju krāšņāku. Opiju, morfiju un citas latviešu literatūrā neierastas vielas viņa izmanto, lai dzeja būtu atmiņā paliekoša, un savā ziņā novatoriska. Ietverot dzejā latviešu literatūrā neierastas parādības, respektīvi, dažādas narkotiskās vielas, viņa savu erotisko dzeju padara vēl reibinošāku, kaislīgāku un spēcīgāku. Piemēram, opiju viņa dēvē par dzīvības uzturētāju „Man opijs vajadzīgs, kā dzīvība man tas, / Lai ģifti sūcot reibtu, zustu, celtos, [...] Man opijs vajadzīgs kā dzīves saite” (Niedra 1924, 67). Lai gan opijs tiek dēvēts par dzīvību, A.Niedra blakus tam min vārdus vai vārdu savienojumus ar negatīvu nokrāsu, piemēram, ‘zust’, ‘ģifts’, ‘ļauņumpuķes’, tādējādi opiju viņa pozicionē arī kā ļaunu. Salīdzinot ar citām dzejniecēm, kuru darbos parādās opijs, A.Niedra ir vienīgā, kas to dēvē tik augstu, proti, opijs kā dzīvība. Dzejolī „Cezars Bordžia” A.Niedra, lai aprakstītu esošo mirkli, izmanto miegu, kas ir narkotiku radīts „Un apkārt, kad joņoja kaisle, bij reibinošs narcozu miegs, / Un grēks vistīkamāks bij māsa madonna Lukrecija cēlā” (Niedra 1924, 94). Šajā dzejolī līdzās narkotiskajām vielām parādās arī A.Niedrai tik ļoti raksturīgais erotikas motīvs, kas īstenībā ir saprotami, jo folklorā opiju mēdz saistīt kopā ar seksuālo aspektu, respektīvi, opija lietotājiem seksuālais akts var būt ilgāks un intensīvāks (pēc: Leach 1950, 824–825). Šajā dzejolī gan ar folkloru nav nekāda sakara. Bordžiju dzimta šeit parādās tieši saistībā ar seksualitāti, jo Bordžiji vēsturē iegājuši kā pāvesta dzimta, kas bija gatava uz visu, lai iegūtu varu. Dzejolis „Cezars Bordžia” ir spilgts piemērs A.Niedras talantam. Viņa erotiku saista ar narkotikām, kā arī izmanto Bordžiju dzimtu (pasaules kultūrā šī dzimta pat tiek dēvēta par dzimtu, kas pārkāpusi visus nāves grēkus), lai radītu sev tik raksturīgo noskaņu. Vēl citā dzejolī atrodams arī morfijs, bet tas minēts vienkārši salīdzinājumā, lai raksturotu emocijas un sajūtas konkrētajā brīdī „Kā morfijs gurdinošs man dzīslās ieplūdis, / Es slinki atbildu uz Taviem glāstiem, / Uz mocošiem un līgsmiem mīlas stāstiem, / Smags nogurums ir mani pārņēmis. [...] Tik salda nevarība apkārt man, // Un vakars tumstošs slīd un mēmi klausas, / Kā miegā slīdu es un elpa zan, / Līdz manim Tavi čuksti

neizskan...” (Niedra 1924, 81). Protams, var rasties jautājumi, kādēļ tieši, lai parādītu nogurumu, tiek izmantots morfījs, nevis, piemēram, vīns, kas latviešu tā laika dzejā lietots daudz biežāk. Atbilde uz šādu jautājumu ir pavisam vienkārša, proti, A.Niedra, vēlēdamās būt oriģināla un patstāvīga dzejniece, ierastā vīna vietā lieto morfiju. Tas uzreiz dzejoli izceļ, un liek lasītājam atcerēties, ka tieši šajā krājumā ir lietots kaut kas jauns un novatorisks (morfījs), nevis jau pierastais un lielā mērā mākslinieciski izsmeltais (vīns). No neierastām apreibinošām vielām A.Niedra min arī moku, kas tā laikā sabiedrībā līdzās kalvadosam bija viens no populārākajiem dzērieniem. Lai gan nekādā ziņā mokai netiek piedēvētas narkotiskajām vielām raksturīgas īpašības, dzejniece tomēr ļoti labi, izmantojot tieši šo neierasto dzērienu, raksturo konkrēto situāciju „Man tīk šīs frāzes un runas, kas liķieru sajūsmā raisas, / Es tasiti Mokkas sūcot, še elpoju parfīma gaisu” (Niedra 1924, 49). Viņa (neskaitot opiju) atkal kādu apreibinošu vielu izmanto neitrāli, bet tajā pašā laikā ļoti trāpīgi. Ja mokas vietā būtu vienkārši liķieris, vīns vai kāds cits ierasts dzēriens, šis dzejolis nekādā ziņā neizceltos no citiem dzejoļiem, jo krājumā „Erosa elēģijas” ir arī dzejoļi ar vīna lietošanu, bet tie tik ļoti nav pamanāmi un atmiņā paliekoši. Šādas īpaši izvēlētas apreibinošās vielas ir viena no īpatnējākām A.Niedras dzejas pazīmēm. Viņa, ļoti iespējams, līdzās Jānim Ziemeļniekam ir viena no pirmajām rakstniecēm, kas tik pozitīvi pozicionē opiju, tāpat viņa dzejā lieto morfiju un citas apreibinošās vielas.

Otra, kuras dzeja jāaplūko, ir Biruta Skujeniece. Viņas 1925. gadā izdotais dzejas krājums „Staru spārni pār dūmainu upurtrauku” pārveidots un no jauna izdots 1988. gadā ar nosaukumu „Pusnakts vilciens”. „20. gados tapušie dzejoļi būtiski atšķiras no pirmā perioda dzejoļiem. Augusti dzejas meistarība. Uzkrājusies dzīves un kultūras pieredze, līdz ar to varam runāt par citu kvalitāti. Salīdzinot ar pēdējo gadu dzejoļiem, sākuma posma darbi uzskatāmi kā iesācēja mēģinājumi un šajā izlasē nav iekļauti” (Eņģele 1988, 11).

Ja oriģinālais nosaukums „Staru spārni pār dūmainu upurtrauku” ir diezgan abstrakts, tad par 1988. gada izdevuma nosaukumu tā nevar teikt. Pirmkārt, vilciens ir tas transportlīdzeklis, kuram avarējot, Biruta Skujeniece aiziet bojā. Otrkārt, pusnakts bieži tiek dēvēta par burvju laiku vai laiku, kad jāveic dažādi rituāli vai kādi noteikti uzdevumi, lai kaut kas piepildītos. Šī būtu tiešā nozīme – burvju laika vilciens, maģiskais vilciens. Bet ir iespējams skatīt arī nosaukumu pavisam citādi, proti, vilciens kā vienreizēja pabeigta darbība, piemēram, smēķēt jeb „ievilkt dūmu”. Nav nekādu liecību, ka B.Skujeniece, pati būdama dzejniece, būtu lietojusi narkotikas,

bet viņa ir ļoti saistāma ar bohēmu, jo ļoti daudz uzturējās mākslinieku – dzejnieku, gleznotāju, aktieru – sabiedrībā.

Birutas Skujenieces dzejoļos ir redzams gan opijs, gan hašišs (līdzīgi kā A.Niedra, kura ir viena no retajām, kas lieto dzejā morfiju, B.Skujeniece lieto hašišu), gan vīraks, gan dūmi (dažādās krāsās), kas reibina un rada vīzijas un ilūzijas. Šajā ziņā B.Skujeniece ir salīdzināma ar A.Skujīņu, kura arī savos dzejoļos mēdz lietot dažādu apreibinošu vielu dūmus, lai parādītu, piemēram, savus sapņus. B.Skujeniecei dzejoļus diezgan bieži parādās dūmi, kas radušies kādu smēķējamu vielu rezultātā, bet, kas interesanti, pati dzejniece pret šiem dūmiem un „dūmu ķēmiem” izturas diezgan neitrāli. Jā, liriskā varone dažreiz dūmu ietekmē piedzīvo vīzijas vai pamatīgu reibuma stāvokli, bet tas nav viņas mērķis, salīdzinot kaut vai ar Aspazijas magones lietojumu. Aspazija, izmantojot magoni, centās sasniegt sapņus vai kādas vīzijas, apzinātu reibuma stāvokli, kas izraisa baudpilnu miegu, kas norobežo viņu no realitātes, Jānis Ziemeļnieks arī centās ar opija palīdzību aizsniegties līdz mistiskajai būtnei Haijalijai, bet B.Skujeniece necenšas neko ar narkotiku palīdzību sasniegt. Tas skaidri redzams, piemēram, dzejolī „Draugs”, kur parādās hašišs „Tu tepiķa audums uz kāpēm, / Kur ornamenti mistisks un svēts, / Ko neaizskar hašiša dūmi / Un troksnis no tirgus, kas lēts” (Skujeniece 1988, 97). Viņa hašišu pielīdzina kam lētam, neķītram, vulgāram un zemiskam, viņai hašišs (un arī citas apreibinošās vielas) nav tas, kas spēj radīt „īsto” pasauli, respektīvi, sapņu pasauli, kurā nav ne sāpju, ne kādu citu likstu. B.Skujeniece hašišu rāda tā īstajā nozīmē, proti, kā vielu, kas pazudina. Tāpat ir ar opiju, ko dzejniece rāda, pirmkārt, medicīniskā nozīmē – kā zāles (sāpju remdētāju), bet tajā pašā brīdī viņa parāda arī opija negatīvo pusi, proti, opijs kā inde „Gurst vakars, smēķējot un slaistoties / Uz dīvāna pie manis buduārā. / Es raugos kalsnā sejā, slimī vārā: / Sāk vaigu gali spilgti sārtoties, // Sāk tumšās acis drudzī iedegties. / Un bonvivāna roka – smailī kārā, / Ar zilgām dzīslām bālā – sniedzas ārā / No dūmu mutuļa kā lūdzoties... // Un opijdūmi pilda istabu” (Skujeniece 1988, 24). Opija klātbūtne manāma arī dzejolī „Zaļpelēkos dūmos”, kur liriskā varone piedzīvo vīziju vai sapni „Es viņnakt tumsā domāt gribēju / Par Jums un, gultā gulot, sakrustoju / Uz krūtīm rokas, domas iešūpoju / Un noreibusi augsti līgoju // Šurp turp caur tumsu zelta šūpolu, / Līdz pēkšņi kaisles šūpuļvirves trūka, / Zem manis grīda atvērās kā lūka / Uz zaļu liesmu pilnu pagrabu. // Un zaļpelēki dūmi uzšāvās / Un karsti, mitri miesai piekļāvās” (Skujeniece 1988, 81). Šajā dzejolī dzejniece opiju atkal parāda kā ļaunu spēku, kas, lai gan no sākuma rada skaistu ilūziju, beigās visu skaisto iznīcina un noved pie mokām. B.Skujenieces

dzejā nereti saskatāms sapnis vai ilūzijas. Vienīgi šīs ilūzijas un sapņi nav narkotisko vielu izraisīti. Tie drīzāk dēvējami kā maksimāli izvirzīti mērķi, kas tāpat kā opija radītie sapņi, nav reāli sasniedzami.

Blakus opijam un hašišam Birutas Skujenieces dzejā atrodama arī vīraks, protams, tā lietojums nerada tādas pašas sekas kā opijs, hašišs vai citas narkotikas. Vīraks, lai gan dažādos veidos tiek izmantots medicīnā (pret sāpēm) un citu Āzijas un Āfrikas tautu kultūrā pat tiek košļāts, lai sasniegtu reibumu, tomēr plašāk pazīstams kā līdzeklis, kas rada telpā jauku aromātu. B.Skujeniece vīraku tāpat kā opiju un hašišu rāda īstajā nozīmē. Ja hašišs tiek rādīts ļoti slikts un „zems” līdzeklis, lai aizmirstos un gūtu reibumu, opijs tiek rādīts kā zāles, kas remdē sāpes, bet tajā pašā laikā ļoti spēcīga narkotika, kas noved tikai un vienīgi pie atkarības un vēl lielākām sāpēm, tad vīraks tiek rādīts kā jauks līdzeklis, lai radītu telpā kādu noteiktu aromātu. Dzejolī „Mīlas dziesma Eleonorai Dūzei” B.Skujeniece vīraku lieto tā primārajā nozīmē, proti, kā viļņojošs, reibinošs aromāts. Mazliet ironiski, ka lūgšanas tiek salīdzinātas ar vīraku – vielu, kas spēj reibināt „Šķiet, baznīcā miglaini sudraba rokas / Pār ļaudīm no zārka pret kupolu ceļas, / Un ļaužu sirds lūgšanas viļņo kā vīraks, / Un vīraka viļņi pret sudrabu šķeļas” (Skujeniece 1988, 124). Lai gan pirmajā mirklī var šķist savādi, ka vīraks tiek salīdzināts ar lūgšanām, tomēr ir jāzina, ka vīraks katoļu un īpaši pareizticīgo baznīcās ir neatņemama sastāvdaļa. Savādāks gadījums redzams dzejolī „Tu esi spogulis”, kur B.Skujeniece vīrakam pat nav piedēvējusi īpašību, ka tas spētu apreibināt. Viņa vienkārši vīraku (līdzīgi kā Aspazija ēteri) izmanto, lai apzīmētu konkrēto mirkli „Uz zemes vīraks zilgās strūklās garo” (Skujeniece 1988, 100).

Pirms analizēt apreibinošās vielas Austras Skujiņas dzejā, ievērtības cienīgs ir viens konkrēts atgadījums jaunās dzejnieces dzīvē. 1926. gada atvasarā, gaidot kuģīša pienākšanu ceļam uz Rīgu, Austras Skujiņa pludmales smiltīs ar akmentiņiem izveido uzrakstu „Jāņa Ziemeļnieka kaps” (pēc: Zālītis 2002, 228). Pirmajā mirklī varētu šāds notikums šķist pilnīgi neitrāls un nenozīmīgs A.Skujiņas personības veidošanās procesā, bet aplūkojot vairākus A.Skujiņas un J.Ziemeļnieka dzīves faktus, rodas diezgan skaidrs priekšstats par dzejnieces uzskatiem saistībā ar J.Ziemeļnieku. Jau tad, būdama vien septiņpadsmit gadus jauna meitene, A.Skujiņa, iespējams, sevi dēvē par J.Ziemeļnieka tradīcijas turpinātāju. Starp citu, 1926. gadā A.Skujiņa jau raksta dzejoļus un reizēm publicējas laikrakstos (pēc: Brutāne 1967, 65). 1926. gadā J.Ziemeļnieka dzīvē bija drūma noskaņa, pirmkārt, narkotiku atkarības dēļ, otrkārt, viņu mocīja ļoti lielas mentālās problēmas, kam cēlonis bija viņa sirds drauga Ādelberta Mežuļa nāve

(pēc: Ērmanis 1933, 37–38). J.Ziemeļnieka atkarība no narkotikām un nervu slimība nebija noslēpums plašākai sabiedrībai, tādēļ diezgan ticami, ka arī Austra Skujiņa bija dzirdējusi par J.Ziemeļnieka problēmām. Tāpat pašnāvības faktoram ir liela nozīme abu dzejnieku dzīvē. J.Ziemeļnieks visticamāk izdarīja pašnāvību, pārdozējot opija devu (pēc: Zālītis 2014, 8). A.Skujiņa izdarīja pašnāvību noslīcinoties. Šajā gadījumā arī var runāt par jaunās dzejnieces centieniem turpināt J.Ziemeļnieka ieviesto jaunromantisma tradīciju, respektīvi, neizturot realitātes spiedienu un nodoties pesimismam, brīvprātīgi šķirties no dzīves tik agrā vecumā. Vēl viens interesants fakts A.Skujiņas dzīves sakarā ir saistīts ar krievu mākslinieku Vladimiru Majakovski (*Владимир Владимирович Маяковский*, 1893–1930). Valija Brutāne savās atmiņās min. ka 1929. gadā, kad dzīvojusi kopā ar jauno dzejnieci, tieši tobrīd A.Skujiņa vairāk kā jebkad agrāk atgādina V.Majakovski. Līdzību pastiprina arī dzeltena zīda blūze, ko A.Skujiņa bieži valkāja (pēc: Brutāne 1967, 93). V.Majakovska bija viens no kreisi noskaņotajiem krievu māksliniekiem, jo bija futūrisma pārstāvis, un futūristi vienmēr ir kreisi noskaņoti. Tā kā A.Skujiņa arī bija savā ziņā kreisi noskaņota (pēc: Brutāne 1967, 73), var vilkt paralēles starp viņu un V.Majakovski. Vēl jo vairāk viņus satuvina pašnāvība, jo V.Majakovskis 1930. gadā nošaujas. Protams, šie varētu būt tikai spekulējumi, bet divu nozīmīgu laikabiedru pašnāvība, ņemot vērā, ka gan J.Ziemeļnieks, gan V.Majakovskis savā ziņā bija A.Skujiņas ietekmes avoti, ļoti iespējams, ietekmēja jaunās meitenes psihi.

Uzsākot analizēt Austras Skujiņas dzeju, neapšaubāmi jāmin Ievas E. Kalniņas sacītais: „Latviešu dzejā neapšaubāmi var runāt par *Austras Skujiņas fenomenu*. [...] A.Skujiņas fenomenu veido ne tik daudz kādas izcilas, novatoriskas dzejas kvalitātes, cik dzejnieces romantiskā personība, traģiski īsā dzīve, apvīta ar zināmu mistiku, noslēpumainību, un viņas vienkāršā, viegli uztveramā dzeja” (Kalniņa 1999, 261–262). Šis citāts, runājot par A.Skujiņu, jau kļuvis par tādu kā klišeju, jo turpmākajos gados neviens nav precīzāk definējis, kas ir Austra Skujiņa. Lai gan I.E.Kalniņa izteikusies ļoti vienkārši, par vienīgo īpašību, kas to izceļ, minot traģisko un īso mūžu, tieši vienkāršība raksturo A.Skujiņu. Piemēram, salīdzinot viņas dzeju ar A.Niedras un B.Skujenieces dzeju, A.Skujiņas dzejā nav antīku tēlu (A.Niedrai – Ahilejs; B.Skujeniecei – serafīmi). Tas pats novērojams arī dzejā atrodamo narkotiku sakarā. Ja B.Skujeniece salīdzina cilvēku lūgšanas ar vīraka vieglajiem viļņiem, tādējādi pielīdzinot vīraku kam īpaši spēcīgam, tad A.Skujiņa neko nekur nesalīdzina. Viņai vīns ir domāts, lai vienkārši (protams, mazliet banalizējot) piedzertos.

Pievēršoties A.Skujiņas dzejai saistībā ar narkotikām, pirmkārt, jārunā par sapņa motīvu tajos. Janīnas Kursītes-Pakules grāmatā „Mītiskais folklorā, literatūrā, mākslā” atrodami vairāki ļoti precīzi un skaidri atzinumi par sapņa nozīmi folklorā un literatūrā. Būtisks ir J.Kursītes-Pakules aplūkots jautājums: „ar ko atšķiras sapņi no halucinācijām un nomoda sapņi no sapņiem miegā” (Kursīte 1999, 302). J.Kursīte-Pakule min divas realitātes – ikdienas realitāti un sapņa realitāti. Viņa uzsver, ka, piemēram, ikdienas realitātē nedrīkst sākt operēt ar otru realitāti, jo ikdienas realitātē pastāv tikai tas, ko var pārbaudīt ar savām maņām, respektīvi, aptaustīt, redzēt, dzirdēt. Tāpat J.Kursīte-Pakule apgalvo, ka sapņa realitātē „darbojas citi laiktelpas likumi [...] sapnī darbojas mītiskā loģika, kura pieļauj visu, un šim „visam” nav viena noteikta skaidrojuma. Jebkurš sapnī redzētais tēls ir mīkla, kas atmostoties ir jāatmin” (Kursīte 1999, 303). Zinātnieces J.Kursītes-Pakules sacītais ir ļoti precīzs un trāpīgs apgalvojums, ja skata tieši romantiķus un jaunromantiķus, kuriem sapnis ir viena no galvenajām daiļrades sastāvdaļām (viņa pati kā piemēru izmanto Jāni Poruku). Vairumā gadījumu A.Skujiņas dzejoļos sapnis ir tieši nodalīts no realitātes. Sapnis ir kā glābiņš no ikdienas rutīnas un sāpēm. Protams, ir arī dzejoļi, kuros sastopamie tēli mēdz tiešām būt kā mīklas, kuras pirmajā brīdī nav saprotamas, piemēram, Ali Bejs dzejolī „Kad liepas zied”: „Kad liepas zied, es naktīs ielā eju, / kā satikt to, kā rokas cieši kļaut / ap sirmo pasaku par Ali Beju / un tveicē izgaist tam vairs neatļaut” (Skujiņa 2002, 75). Izlasot Ali Beja vārdu A.Skujiņas dzejolī, uzreiz ir iespējams vilkt paralēles ar Jāņa Ziemeļnieka dzeju, kurā Ali Bejs ir visai nozīmīgs tēls. Dzejnieces Ali Bejs, protams, nav tādā pašā nozīmē kā Jānim Ziemeļniekam, bet tomēr – izmantots Ali Bejs, nevis, piemēram, Alibaba, kurš tiešā veidā ir saistīts ar pasaku.

Noteikti, analizējot sapņus A.Skujiņas dzejā, jāatzīmē Ievas E. Kalniņas rakstā „Psihoanalīze” minētais fakts, ka „klasiskā psihoanalītiskā kritika literāru tekstu analizēja kā sapņa darba analogu, uzskatot, kā tā iespējams piekļūt autora psiholoģijai” (Kalniņa 2012, 308). Šis fakts jāņem vērā ne tikai A.Skujiņas dzejas gadījumā, bet arī citu šajā bakalaura darbā aplūkotu autoru dzeju sakarā, jo, apzinoties konkrēto dzejnieku bohēmisko dzīvi un tai raksturīgās pazīmes, pastāv liela iespēja, ka tie bija faktori, kas spēja radīt stāvokli, kurā rodas sapņi, vīzijas, ilūzijas vai jaunas un novatoriskas idejas. Attiecīgi no šādas vīzijas vai jaunas idejas radies daiļdarbs diezgan spilgti atspoguļo autora psiholoģiju.

Tāpat kā B.Skujenieci, arī A.Skujiņai vairumā gadījumu sapņi nav apreibinošo vielu izraisīti, bet ir dzejoļi, kuros ļoti skaidri redzams, ka sapnis, vīzija vai ilūzija ir dažādu dūmu un

opija radīta vai sapnis ir tas iemesls, kādēļ ir vērts lietot apreibinošos līdzekļus „Sapņi reibina vairāk kā vīns – / pelnu traukos tie rakti...” (Skujiņa 2002, 137). Sapņi, kuri „rakti” pelnu traukos liecina par kādu smēķējamu vielu, kas spēj radīt reibumu un aizvest uz sapņu pasauli. Tā kā parastas cigaretes nespēj radīt šādu stāvokli, ļoti iespējams, pelnu traukos ir „rakti” opija radītie sapņi. Pati A.Skujiņa smēķēt sākusi agrā jaunībā, mācīdamās Kultūras veicināšanas biedrības vakara vidusskolā. Galvenais iemesls pavisam muļķīgs – A.Skujiņa dzirdējusi, ka smēķēšana mazina izsalkuma sajūtu. Vēlāk smēķēšana kļuvusi par paradumu (pēc: Brutāne 1967, 61). Saistībā ar A.Skujiņu un smēķēšanu jāmin viens notikums, ko savās atmiņās vēlāk izklāsta literāte Valija Brutāne, kura bijusi viena no A.Skujiņas tuvākajām draudzenēm. „Rūgtums vēlāk kļūst salds un bez tā vairs nevar nemaz iztikt” (Brutāne 1967, 80) – šādus vārdus A.Skujiņa sacīja V.Brutānei, mācīdama savu jauno draudzeni smēķēt. Protams, šis atgadījums nekādā ziņā neietekmēja ne vienas, ne otras jaunās meitenes turpmāko dzīvi, bet A.Skujiņas sacītie vārdi zināmā mērā jau tajā brīdī atspoguļo topošās dzejnieces dzīves izpratni.

Arī dzejolī „Pasaules krogs” opijs tiek sastatīts kopā ar sapni „Šeit drusku tvan pēc sapņu indes, / kā atvērts zārks ņirdz kroga galds” (Skujiņa 2002, 133). Tas liecina par A.Skujiņas vēlmi parādīt opiju kā nereālās, utopiskās sapņu pasaules radītāju. Tieši sapņu indes jeb opija radītajā reibumā uzburas pasaules/pilsētas/mirkļa krogs, kurā var iet remdēt sāpes, respektīvi, aizmirst visu reālo un ļauties reibumam, smiekliem un vienkārši pavadīt laiku, nedarot neko lietderīgu. Lai gan literatūrzinātniece Inga Sokolova savā rakstā par krogu runā Aleksandra Čaka sakarā, tomēr rakstā redzami apgalvojumi, kas savā ziņā ir raksturīgi arī A.Skujiņas izveidotajam krogam. I.Sokolova apgalvo, ka „kroga hronotops nav liekams opozīcijā apkārtējai esamībai, drīzāk tas būtu saistāms ar citādā jēdzienu” (Sokolova 2006, 167). Šis I.Sokolovas apgalvojums ļoti precīzi atbilst A.Skujiņai. Ļoti iespējams, jaunā dzejniece jutās daudz citādāka nekā citi viņai līdzās esošie. „Dzejnieces liktenis”, nelaimīgā mīlestība, kas beigās noveda pie dzejnieces pašnāvības, diezgan akurāti parāda viņas pašas dzīves uztveri un pasaules redzējumu. Šīs pazīmes ir redzamas A.Skujiņas dzejā, kas viņu pašu padarīja citādu, un šajā ziņā, izmantojot dzejā dažādus apreibinošus līdzekļus, viņa radīja savu ideālo vai paralēlo pasauli, kurā nav nekā, kas viņu sāpinātu (A.Skujiņai ne tikai krogs kā iedomu pasaule, bet arī pilsēta naktī kā vieta, kurā viņa jūtas labi). Ļoti labs piemērs ir dzejolis „Bēru nakts”, kur tieši krogs tiek pozicionēta kā vieta, kur bēdas pārtop priekā, un ļaunais kļūst par labo „Klausieties, ļaudis pie krogus galdiem – / šovakar bēres dzer filozofs kāds! / Atteikties nespēj no sapņiem viņš saldiem, / zudušas robežas

– neprāts kur, prāts... [...] Atnāca sapnis, šis brīnišķais burvis, / aizveda laukos, kur saules kvēls maigs” (Skujiņa 2002, 130). Šis dzejolis ir īpašs arī ar faktu, ka A.Skujiņa par „Bulvāru filozofu” dēvē sevi pašu (pēc: Brutāne 1967, 81).

Austras Skujiņas dzejā diezgan bieži parādās sapņa motīvs, nāves motīvs, starp citu, A.Skujiņas mīļākais dzejnieks bija Eduards Veidenbaums (pēc: Brutāne 1967, 77), kuram, kā zināms, nāves motīvs ir viens no galvenajiem motīviem dzejā. Reizēm redzamas arī pašnāvības pazīmes. Galvenais iemesls noteikti ir pašas A.Skujiņas nepiemērotība Rīgas dzīvei. „Rīga ir bagāta, dzīva, un Rīga ir arī nežēlīga. Vidrižu meitenei tā aplauž putna spārnus” (Sudrabkalns 1932, 6). Tāpat kā J.Ziemeļnieka un Aspazijas gadījumos, tā arī A.Skujiņas dzejas analīzei jāizmanto biogrāfiskā metode, jo jaunās dzejnieces īsā un traģiskā dzīve un pašnāvība spilgti atspoguļojas viņas dzejā. 1930. gadā, kad A.Skujiņa pati ir gatava izdot dzejoļu krājumu, nav neviena izdevēja, kas būtu ar mieru riskēt, līdz ar to „Austra padodas gandrīz veidenbaumiskam pesimismam. Sapņi – neizsniegtie mēneskalni – kļūst par „indi lēnu, kas nokauj pamazām”” (Brutāne 1967, 104).

Ir dzejoļi, kuros A.Skujiņa pievēršas pašnāvības tēmai, jo, viņasprāt, nav tādu lietu, parādību vai procesu, kas nesāpinātu. Piemēram, dzejolī „Atvadīšanās”, kur pavīd pašnāvības motīvs „Varbūt acis kļūs man drusciņ valgas, / varbūt atmodīsies senais spīts, / kad uz krogus galda katafalka / sirdi guldišu un sevi viņai līdz” (Skujiņa 2002, 225). Dzejolī „Fatamorgāna” pieminēta noslīcināšanās „Vakara miglā / caur pilsētu, tinušos mākoņu kalnos, / kā ēna slīd / cilvēks – / meklēt Daugavā galu” (Skujiņa 2002, 226), arī dzejolī „Pieveikts”, iespējams, ir redzamas pašnāvības pazīmes noslīcinoties „Nu beidzies mīļās, ļaunās dzīves loks / pie nezināma krasta [...] Cik dzīve skaista bij! Kā sarkans magoņaluks, / kas veciem trūdiem pāri deg un plaukst. / Sniedz viņai no manis, draugs, skūpstu” (Skujiņa 2002, 222).

Turpinot par apreibinošajām vielām dzejnieces daiļradē, noteikti jāpiemin arī alkohols, kas ieņem lielu lomu Austras Skujiņas dzejoļos. Lielākoties vīns, kādā dzejolī arī spirts. Bieži A.Skujiņa alkoholu definē kā dzīves jēgu, tas ir, bez apreibinošām vielām nav jēgas dzīvot, piemēram, dzejolī „Zilētāja”, kur dzīvē iespējams sasniegt kaut ko tikai, ja uzticas vīnam „Pirksti šie kā tālam maldam / pretī sniedzas tam, ko gūt / var tikai tad, ja vīnam saldām / nav vairs uzticēties grūt” (Skujiņa 2002, 113). A.Skujiņa alkoholu izmanto arī, lai parādītu aizmiršanos un aizbēgšanu no visa esošā (tai skaitā no realitātes), piemēram, „Vakaros es bieži dzeru spirtu, / lai var mirkli sevi nesajust” vai „Dzersim šonakt skumju vīnu, / ja nav spuldzēs aizdegts prieks. /

Draugs mans sapņos brauks uz Ķīnu, / te viņš jūtas svešs un lieks” (Skujiņa 2002, 47). Un lai cik tas nebūtu ironiski, tieši Ķīna (opija dzimtene) ir galamērķis, uz kuru bēgt. Ķīnas tēls ir ļoti raksturīgs „Trauksmes” grupas dalībniekiem, kuru starpā bija arī pati A.Skujiņa. Ieva E. Kalniņa par „Trauksmes” grupas dalībniekus izteikusies „Latviešu literatūras vēstures” 2. sējumā: „[„Trauksmes” grupas dalībnieku – R.S.] liriskais varonis ir dumpinieks, no pilsoņu viedokļa – dīvainis, apašs, huligāns, kurš bravūrīgi pauž iekārtu un pilsoniskos ideālus noliedzosu nostāju, dvēselē juzdamies “lielais cilvēks”, viņš nespēj (arī negrib) atrast vietu sabiedrībā. Šī strāvojuma pārtāvjiem [...] iezīmīgs dinamisms, trauksme” (Kalniņa 1999, 270).

Ļoti interesanti ir salīdzināt A.Skujiņu arī ar Lūciju Zamaiču tieši alkohola izmantojuma ziņā. L.Zamaiča necenšas izveidot krogu, kas būtu ideālā pasaule bez kādām sāpēm vai problēmām (protams, krogs kā vieta, kur lieto alkoholu, viņas dzejā dažbrīd pavīd, bet ne ar tādu nozīmi kā A.Skujiņai). Ja kādas citas apreibinošās vielas ir mirklīgas, tad alkohols reibumu uztur ilgāk. Piemēram, abām dzejniecēm dzejā atrodams spirts. A.Skujiņai tas ir līdzeklis, lai aizmirstu visu nelāgo un jaunā dienā pieceltos bez atmiņām par slikto. L.Zamaičai spirts arī ir kā līdzeklis, lai kaut kādā ziņā slikto pārvērstu par labu, piemēram, „Hei! Ejiet un gādājiet spirtu, / Pēc manis šurp Nāve drīz nāks!” (Zamaiča 1978, 63).

Visām trīs šīs apakšnodaļas aplūkotajām dzejniecēm, lai gan to personības ir krasi atšķirīgas, dzeja ir līdzīga. Formāli tā atšķiras, bet satura ziņā ļoti tuva. Tas arī ir galvenais iemesls, kādēļ šajā apakšnodaļā tika aplūkotas trīs (varētu pat teikt) dažādu paaudžu dzejnieces. Lai gan pilnvērtīgākie dzejoļi viņām tapa apmēram vienā laikā, viņas tomēr nav viena gada gājuma sievietes. B.Skujeniece jau 20. gadsimta sākumā sūtīja uz Šveici savus dzejas mēģinājumus Rainim un Aspazijai, protams, ka A.Skujiņa šajā laikā vēl nemaz nebija dzimusi (pēc: Eņģele 1988, 5). Visinteresantāk ir šo trīs, no vienas puses, tik atšķirīgo, bet, no otras puses, tik radniecīgo dzejnieču daiļrades salīdzināšana vienā aspektā, proti, aplūkot dzeju saistībā ar apreibinošajām vielām, kuras katrai no dzejniecēm dzejoļos parādās atšķirīgi. A.Niedra ir pirmā latviešu literatūrā, kas opiju pielīdzina kam ļoti vērtīgam (dzīvībai), kā arī apreibinošās vielas saista ar erotiku. B.Skujeniece narkotiskās vielas rāda to īstajā nozīmē: opijs – sāpju remdētājs, bet reizē arī inde; hašišs – ļoti spēcīga narkotika, tādējādi tiek pielīdzināta kam ļoti sliktam un zemiskam un salīdzināta ar ko necilu; vīraks – viela, kas ar savu patīkamo un vieglo smaržu spēj reibināt cilvēku prātus. A.Skujiņa izmanto apreibinošās vielas, lai remdētu sāpes, aizbēgtu no reālās pasaules un uzburtu sev ideālo pasauli, kurā būtu tikai liksmība.

2.4. Erika Ādamsona un Jāņa Akuratera sapņu pīpe

Eriks Ādamsons un Jānis Akuraters ir divu dažādu paaudžu rakstnieki, tomēr ir vērts abus salīdzināt, ja tiek runāts par apreibinošajām vielām viņu daiļradē. Šis iemesls ir sapņu pīpe. Lai gan E.Ādamsona dzejoļu krājums „Sapņu pīpe” iznāk tikai 1951. gadā Stokholmā (pirmizdevums bija plānots 1944. gadā), ir diezgan būtiski aplūkot šo krājumu, kaut arī bakalaura darba izpētes lauks ir 20. gadsimta 20.–30. gadi. „Sapņu pīpe” ir viens no nozīmīgākajiem darbiem latviešu literatūrā, ja tiek runāts par kādām apreibinošām vielām vai par smēķēšanas poētiku. Par krājumu „Sapņu pīpe” literatūrzinātniece Ausma Cimdiņa apgalvo: „Ādamsona pīpei ir Sapņa (ar lielo burtu!) semantika, un pīpēšanas māksla ir bagātība, kas “prātu dara liegu”” (Cimdiņa 2006, 147). Tādēļ līdzīgi kā apakšnodaļā, kurā tiek aplūkota Aspazijas dzeja, tai skaitā, viņas dzejoļu krājumi, kas tapuši pirms 1920. gada, līdzās E.Ādamsona krājumiem „Sudrabs ugunī” (1932) un „Ķerboņi” (1937) bakalaura darbā tiks aplūkots arī krājums „Sapņu pīpe”.

Ļoti labu rakstu tieši E.Ādamsona un J.Akuratera salīdzināšanai veltījusi Anta Lazareva. 2004. gada izdotajā rakstu krājumā „Jānis Akuraters un skrejošais laiks” ietverts A.Lazarevas raksts „Jānis Akuraters un Eriks Ādamsons”, kurā viņa lakoniski, bet ļoti precīzi analizē sapni un sapņu pīpi abu rakstnieku dzejā. Abiem rakstniekiem sapnis funkcionē kā parādība/process/tēls, kas rada sava veida ideālo vai labāko pasauli. Pirms abu rakstnieku sapņu pīpes salīdzināšanas un analizēšanas ir vērts aplūkot arī citas apreibinošās vielas, kuras sastopamas abu daiļradē.

Gan Erikam Ādamsonam, gan Jānim Akurateram daiļradē atrodams reibums, ko rada dažādas smaržas. J.Akurateram biežāk sastopamas dažādu puķu smarža „Iz sāpēm aug man gaviles, / Zied ceļā sarkanrožu krūmi, / Smej gaišām acīm dzīvība, / Kūp jaunu ziedu vīrakdūmi” (Akuraters 1944, 21), turpretī E.Ādamsonam izmanto smarželļas, kas arī saistītas ar puķēm, respektīvi, tulpēm, piemēram, dzejolī „Balāde par gavētāju”, kur liriskais varonis lūdz smarželļu, jo ar tās palīdzību ir vieglāk dusēt „Man šūpulī patiesi / Smarželjes pudelīti, / Lai vieglāk būtu dusēt, / Reiz krusttēvs lika glīti. [...] Man lieciet arī zārkā / Smaržzālbes trauku glīti, / Tik neaiztaisiet cieti / Šo eljes pudelīti, // Jo te no tulpju tulpes / Ziedlapu greznā trauka / Ir maiga sula lieta: / Tā elju elje jauka” (Ādamsons 1960, 30). E.Ādamsonam smarželļa redzama arī dzejolī „Smarželjes elēģija”, kur tā tiek asociēta ar ko eksotisku, reibinošu un sapni izraisošu

„No Sarkajūras dārza tālā / Smarželji liku atsūtīt, / Kas mani sapnī orientālā / Kā kaljandūmos* prata tīt” (Ādamsons 1960, 89). Arī J.Akurateram ir dzejoļi, kuros smarža reibina līdz tādai pakāpei, ka rodas sapņi un neizsakāma bauda „Mani skūpstīja kāda puķe, / Tā bija kā mīļās vaigs, // [...] Šī tālā vasaras puķe / Ap mani sāk sapņus vīt. // [...] Es tevī [vasaras brīnumpuķē – R.S.] sadegu lēni” (Akuraters 1944, 282). E.Ādamsonam dzejā parādās arī vīraks. Salīdzinot ar Birutu Skujenieci vai Aīdu Niedru, E.Ādamsonam vīraks pilnībā darbojas kā apreibinoša viela. Tas skaidri redzams dzejoļī „Ražas vācējs”: „Vēl snauda Demetra, no ražas apreibusi, / Kas garoja kā vīraks maigs” (Ādamsons 1960, 67).

No apreibinošajām vielām Erika Ādamsona daiļradē noteikti jāmin tabaka, cigarellas un iepriekš jau pieminētie kaljandūmi, kas, varētu teikt, ir ievads sapņu pīpei un sapņu dūmam. Tabakas radītā labsajūta – miegs vai apreibums – redzama divos dzejoļos. Krājuma „Sudrabs ugunī” dzejoļī „Krustmātes sapnis”, kur tabaka palīdz iemigt „Vēlāk turku tabaku – (sniegs nāk kuplām rāmām pītēm) – / Ieoz mierīgi, kamēr iemieg atkal pamazītēm” (Ādamsons 1960, 23), savukārt, krājumā „Ģerboņi” tabaka sastopama dzejoļī „Tabakas elegģija”, kur nu tai piedēvēts jau krietni lielāks spēks un tā mazliet saistīta ar nāvi „Ar tabaku saldu es apreibinos, / Ar dienvīdu tabaku maigu – / Un smēķējot prātā man dīvainas domas / Kā sarkani papagaiļbaloži nāk, / Kad dūmi prom aizkūp gar vaigu. [...] Kūp tabaka. Zemei nu piederu es” (Ādamsons 1960, 71–72). Šajā dzejoļī parādās arī tulpes (savā ziņā arī saistītas ar nāves motīvu), kas ir raksturīgs tēls E.Ādamsonam „Pie tulpēm es smaidīdams pieradinos, / Pie sarkanām, rožainām, brūnām, / Jo ilgi man vajadzēs dusēt zem tulpēm” (Ādamsons 1960, 71), kā arī šeit atrodams vēl viens apreibinošs līdzeklis, proti, kaņepes sveķi jeb hašišs, kas latviešu literatūrā ir ļoti reta parādība „Es toreiz ar sievieti skūpstījos maigi / Un apreibis biju kā austrumu zēns, / Kad kūpēt sāk kaņepes sveķi –” (Ādamsons 1960, 71).

Runājot par Jāņa Akuratera izmantotajiem reibuma izraisītājiem, kas nav sastopami E.Ādamsona daiļradē, noteikti jāmin biķeris, kurš sevī ietver kādu ļoti reibinošu vielu. Dzejoļī „Pelni” pats rakstnieks liek no biķera veldzēt mīlestības slāpi, nedēvējot biķeri kā kaut ko ļaunu vai kaitīgu „Tu liesmu biķeris, / Cik daudzreiz, tevi dzeļot, / Gars saldi drebējis” (Akuraters 1944, 201), bet pretēja situācija redzama dzejoļī „Divi biķeri”, kur biķeris tiek pozicionēts kā

*Par kaljanu vai šīšu austrumu kultūrā mēdz dēvēt ūdenspīpi.

kaut kas ļoti ļauns, pat sātānisks „Pie mūsu tukšā dzīru galda / Tad pieiet nīrgādamies kāds. // Un pasniedz biķeri ar vīnu, / Kas pašā pekles akā smelts” (Akuraters 1944, 218). J.Akuraters izmanto biķeri, iespējams, tieši Edvarta Virzas ietekmē, respektīvi, biķeris kā kaisles, reibuma, maldu un vilinājuma simbols. Tāpat noteikti J.Akuratera gadījumā jāmin opijs, kurš sastopams gan dzejā kā palīgs, lai dzejnieks pārceļtos sapņu pasaulē (pēc: Kalniņa 1999, 198), gan prozā. Spilgtākais J.Akuratera prozas darbs, kurā opijs parādās un tam ir būtiska nozīme, ir stāsts „Klusums un gaisma”, kur galvenais varonis ir izbijis revolucionārs, nesen no Sibīrijas pārbraukušais Kalnietis. Viņš satiek paziņu (stāstītāju) un izstāsta, kā viņam gājis prombūtnes laikā. Kalnietis ir atkarīgs no opija, viņš to smēķē un apgalvo, ka „ar šo pīpi es esmu ceļā uz mūžīgu mieru” (Akuraters 1972, 38). Stāstam nepiemīt īpašas pazīmes vai kādi nebijuši stāstījuma vai formas paņēmieni, tas pēc savas būtības ir ļoti vienkāršs. Tieši opijs ir tas, kas to padara īpašu, jo caur Kalnieti, kurš, lietojams opiju, stāsta beigās sasniedz ļoti lielu reibuma stāvokli, pats J.Akuraters pauž savu attieksmi pret opiju „Tas ir opijs. Nebaidies, draugs. Nav nekas saldāks virs zemes kā apreibināšanās un sapņi. Viss reālais mūs dursta kā asi stikli un saldē kā ledi. Tikai ar sapņiem dzīvojam. Sapņi izved mūsu garu no miesas, un pa to laiku mēs esam dievi, jo iegūstam spējas būt ārpus telpas un laika...” (Akuraters 1972, 38). Arī stāsta turpinājumā J.Akuraters caur Kalnieti pauž viedokli, ka sapnis ir vislielākā vērtība, kas vien var piederēt. Viņš opiju un tā radītos sapņus nostāda gandrīz kā nepieciešamus katram, ja tas vēlas būt brīvs. Viņam opijs ir simbols brīvībai, neatkarībai, vienaldzībai un reizē vientulībai „Es gribu turp, kur pirmoreiz mieru un gaismu atzinu – burvju pīpē. [...] Es gribu vientulību. [...] es gribu aizmirst visu, ko domājis, jutis un par ko cīnījies” (Akuraters 1944, 58–59). Arī stāsta nobeigums ir opijisks*, jo, pirmkārt, stāsta beigās ienāk austrumu zemju motīvs, otrkārt, galvenais varonis, šajā gadījumā, Kalnietis grib visu aizmirst un doties meklēt ideālo un utopisko, šajā stāstā, klusumu un gaismu.

Vēl pēdējā apreibinošā viela, ko aplūkot pirms abu rakstnieku sapņu pīpes analīzes, nenoliedzami ir alkohols. Protams, abi izmanto tik ļoti ierasto vīnu, lai atspoguļotu reibumu, uzbudinājumu. Jānis Akuraters vīnu mēdz salīdzināt arī ar mīlestību (romantisma klišeja). Vīnu J.Akuraters izmanto arī kā sapņu radītāju, kas arī nav nekas jauns un pārsteidzošs. Kas ir interesanti, ka abi rakstnieki lieto arī latviešu literatūrā mazliet neierastus alkoholiskos dzērienus.

*Vārds/jēdziens “opijisks” ir bakalaura darba autora izdomājums, un nekādā ziņā nav saistāms ar kādiem citiem gadījumiem kā tikai konkrēto Jāņa Akuratera stāstu.

Erikam Ādamsonam tas ir viskijs „Ar cigarillo trauklā rokā / Pie skotu viskī pudeles / Maitre d’hotela rūgtā jokā / Bez smaida klausījos reiz es” (Ādamsons 1960, 133), bet J.Akurateram tas ir šampanietis „Pie sapņiem kā pie šampanieša salda / Neko un visu vienā mirklī gūt” (Akuraters 1944, 112). E.Ādamsons līdzīgi daudziem citiem latviešu rakstniekiem alkoholu nenosoda un nepozicionē kā kaut ko briesmīgu vai ļaunu. To var redzēt dzejolī „Žēlabu dziesma”, kur alkohols tiek dēvēts par līksmības uzturētāju „Un sūrās lāsītes dzeļu, / Lai līksmība neaizbēg” (Ādamsons 1960, 142).

Pievēršoties Jāņa Akuratera un Erika Ādamsona sapņu pīpei, jāņem vērā fakts, ka vistīcāmāk E.Ādamsons ideju par sapņu pīpi nav aizguvis no J.Akuratera. Šādi apgalvo Anta Lazareva, kurā veikusi ļoti spēcīgu J.Akuratera un E.Ādamsona sapņu pīpes analīzi. Viņa arī izsaka viedokli, ka abi rakstnieki savu sapņu pīpi, iespējams, aizguvuši tieši no Šarla Bodlēra vai Semjuela Teilora Kolridža (pēc: Lazareva 2004, 140). „Varētu būt, ka J.Akuraters, kurš labi pazinis Š.Bodlēra darbus [...] it kā vienojās romantisma poētikas kategoriju “sapnis” ar Š.Bodlēra “apreibināšanas” koncepciju un konkrēti – pīpes tēlu” (Lazareva 2004, 140). J.Akurateram sapņu pīpe parādās tikai vienā dzejolī ar tādu pašu nosaukumu, proti, „Sapņu pīpe”, bet E.Ādamsonam sapņu pīpes vārdā nosaukt pat krājums, kurā saistība ar sapņu pīpi (vai pīpi vispār) vai sapņu dūmiem ir tikai pāris dzejoļos: „Sapņu pīpe”, „Lainei”, „Ābeļkoka pīpe”, „Lielkunga elegģija par simtiem glaimu”, „Gaismas kunga pīpe”, „Balāde par sapņu dūmu”. Sapņu pīpes tēls parādās arī kādā no ārpus krājuma dzejoļiem, piemēram, „Dziesma par labu dzīvošanu”.

Lielā mērā abiem dzejniekiem sapņu pīpes galvenais izmantojums un nozīme sakrīt. Gan Jānim Akurateram, gan Erikam Ādamsonam sapņu pīpe ir kaut kas pozitīvs, gaisīgs, viegls un patīkams. Lai arī J.Akuraters dzejoļa „Sapņu pīpe” beigās tomēr ietver nāves motīvu, kopumā arī viņa sapņu pīpe netiek klasificēta kā kādu ļaunumu saturoša. Drīzāk nāve saistāma ar to brīdi, kad sapņu pīpes vairs nebūs „Glabāti pīpē tai rožaini laiki / Un mīlas valstība mana. / Baudot parādās mirdzoši tvaiki, / Ziedlaiku dzeguzes zvana. // [...] Kad izkūpēs viņas saldie tvaiki, / Tad kritīšu nāves miegā” (Akuraters 1944, 248). Turpretī E.Ādamsons raksta: „– Kas tad labs vēl dzīvē, / nelga, atlicis? – / – Man ir sapņu pīpe – / un man pieder viss! –” (Ādamsons 1960, 251), kā arī E.Ādamsona dzejoļos parādās sapņu dūms, kas ir viegls, patīkams, maigs un nenodara ļaunu. Spilgtākais piemērs ir dzejolis „Balāde par sapņu dūmu”, kur rakstnieks apdzejo, kā dažādi pasaules iedzīvotāji sastopas ar sapņu dūmu. Sākot ar indiāņiem, beidzot ar zīdaiņiem un pat klaidoņiem. No vienas puses, E.Ādamsons sapņu dūmu nekādā ziņā nepadara par kaitīgu, viņš

pat to sauc par labu „Šis indiāņu sapņu dūms / ikvienam labu dara [...] Bet saldāk nekūp it nekas / par labo sapņu dūmu” (Ādamsons 1960, 262–263), no otras puses, viņš tomēr ar ironiju sapņu dūmu piedāvā dažādiem ļaudīm, piemēram, maziem bērniem „Dažs, tikko šūpli pametis, / jau sapņu dūmu meklē, / Kaut māte brēc: „Tā, palaidniek, / tu nonāksi drīz peklē! / Ar alu un ar meitenēm / tad labāk kavē laiku, / Bet, gauži lūdzu, neieod / to indiāņu tvaiku!”” (Ādamsons 1960, 261). Tas tomēr kaut kādā ziņā liecina par paša autora ne pilnībā pozitīvo attieksmi pret sapņu pīpi un tās dūmiem.

Abu rakstnieku dzejā sapņu pīpe ir neatņemama sastāvdaļa. Tā veido noteiktu posmu abu rakstnieku mūžā.

3. OPIJS JĀŅA ZIEMEĻNIEKA DAIĻRADĒ

3.1. Jāņa Ziemeļnieka dzīve

Jānis Ziemeļnieks ir viens no populārākajiem un visvairāk lasītajiem latviešu autoriem pēc Pirmā pasaules kara (pēc: Ērmanis 1933, 5). Tieši īsais un traģiskais mūžs ir izpētes objekts, kuram Jāņa Ziemeļnieka sakarā tiek pievērsta vislielākā uzmanība. Lielā mērā dzejai paliekot ne gluži otrajā plānā, bet gan mazliet aizmugurē.

Jānis Ziemeļnieks, īstajā vārdā Jānis Krauklis, dzimis Valkas apriņķī, Bilskas pagastā, Banūžu (citos avotos Bakūžu) muižā, 1897. gada 24. decembrī (pēc vecā kalendāra – 12. decembrī) (pēc: Ērmanis 1933, 5). Lai gan citos avotos 14. decembris minēts kā Jāņa Ziemeļnieka dzimšanas datums (tātad pēc jaunā kalendāra 25. decembris). Lai nu kā, bet zīmīgi, ka Jāņa Ziemeļnieka dzimšanas datums sakrīt (protams, pēc jaunā kalendāra) ar Ziemassvētkiem.

Pirmo bērnību, līdz septītajam dzīves gadam, dzejnieks atceras kā gaišāko laiku savā mūžā. Lai gan viņš daudz slimojis un tādēļ bijis vārgs, mazais Jānis ļoti lutināts (pēc: Ērmanis 1933, 7). Šis, iespējams, bijis arī viens no iemesliem, kādēļ J. Ziemeļnieks nekad tā arī nav spējis strādāt fizisku darbu. Runājot par izglītības iegūšanu, Jānis Ziemeļnieks pagastskolā – Plāņu „Sarkana” skola – gājis četras ziemas (pēc: Ērmanis 1933, 10). Skolā bijis viens no priekšzīmīgākajiem skolniekiem, pēdējās ziemās skolotājs pat lasījis priekšā citiem skolniekiem J. Ziemeļnieka domrakstus kā paraugu. (pēc: Ērmanis 1933, 10). Blakus dzīves labajām pusēm, „šais pašos pagastskolas gados un jau agrāk Jānis iepazīs arī ar dzīves nejaukām pusēm. Jau no 1906. gada vasaras sākās ganu gaitas [...] Gans Jānis bija slikts” (Ērmanis 1933, 11). Jāņa Ziemeļnieka dzīves sakarā ir nozīmīgs viens niecīgs, bet ļoti interesants notikums, proti, vienreiz ganos mazais Jānis iecirtis netīšām sev kājā, brūcē sagājuši netīrumi, kāja sapampusi un nejauki sāpējusi. Ganos visu vasaru Jānis nav varējis iet, bet pats par to bijis ļoti priecīgs, apgalvojot, ka daudz labāk sāpes ciest nekā „stāvēt govīm pie astes” (Ērmanis 1933, 12). Šis gadījums lielā mērā arī raksturo turpmāko Jāņa Ziemeļnieka dzīves uztveri. Viņš daudzkārt labāk mocījies sāpēs, nevis centies nostāties uz savām kājām. Šajā laikā J. Ziemeļnieku piemeklē arī citas kaites. Viņš bieži slimo un 1910. gadā pārcieš smagu operāciju Smiltenes slimnīcā (pēc: Ērmanis 1933, 12). Tajos pašos gados māte savu dēlu nodod pie kurpnieka mācīties amatu – tur nekas neizdodas, vēlāk Jānis Smiltēnē pamēģina strādāt kā mācekļis pie aptiekāra, bet arī aptiekārā darbs nav Jānim veiksmīgs (pēc: Ērmanis 1933, 12).

1912.gadā Jānis Ziemeļnieks un ģimene pārceļas uz dzīvi Strenču pilsētiņā, kur Jānis iestājas ministrijas skolā. Arī šeit tiek ievērotas Jāņa sevišķās spējas, un viņa domraksti tiek lasīti klases biedriem priekšā. Šajā skolā J.Ziemeļnieks sastop savu lielāko draugu – Ādalbertu Mežuli, kurš, „tiešām bijis viņa visīstākais draugs mūžā” (Ērmanis 1933, 13). Ministrijas skolā J.Ziemeļnieks sāk savus dzejas mēģinājumus.

Pēc ministrijas skolas beigšanas devās pie radnieka pastrādāt, bet tā kā tur nekas labs nesanāca, atgriezies mājās. Gribēja iestāties pasaules kara brīvprātīgajos, bet tomēr 1915. gada vasarā Strenčos stājas darbā pie fotogrāfa D.Spundes (Ērmanis 1933, 15). J.Ziemeļnieks iztur pārbaudes laiku, dzīvo Strenčos un fotogrāfē gan strēlniekus, gan kazakus, gan sibīriešus, gan vēlāk arī prūšu zaldātus un sarkanarmiešus. Šajā laikā J.Ziemeļnieks nopietnāk pievēršas arī rakstniecībai, sāk apbrīnot Heinriha Heines (Christian Johann Heinrich Heine, 1797–1856) un Johana Volfganga fon Gētes (Johann Wolfgang von Goethe, 1749–1832) dzeju (pēc: Ērmanis 1933, 16). Pirmais Jāņa Kraukļa dzejolis „Vai tiešām es tik ļauns” parādās „Dzimtenes Vēstneša” 1916. gada 202. numurā ar Āronu Matīsa izdomātu pseidonīmu Jānis Ziemeļnieks, jo jaunais dzejnieks nākot no Latvijas ziemeļiem. „Tā nu latviešu dzejā, sākumā kluss un nemanīts, ienāk jauns vārds – Jānis Ziemeļnieks“ (Ērmanis 1933, 17). Strenču dzīves periodā Jānim Ziemeļniekam dzīvē ienāk opijs – mīlestība, sāpju remdinātājs, ceļvedis uz sapņu pasauli. Lai gan ārsts izraksta opiju pret Jāņa Ziemeļnieka nieru slimību, tomēr, laikam ritot, J.Ziemeļnieks opiju lieto arvien biežāk un biežāk. Līdzīgi kā Aspaziju, arī J.Ziemeļnieku pie narkotikām pieradina ārsti.

Jāņa Ziemeļnieka kā dzejnieka veidošanās procesā liela nozīme ir viņa radošajai personībai. Ļoti detalizēti radošās personības struktūru raksturojusi Rita Bebre. Viņa, pētot mākslinieka personību, atzīmē trīs atšķirīgu, bet savstarpēji saistītus personības līmeņus: 1) mākslinieka radošā personība, kas tieši vai netieši piedalās radošajā procesā un vairāk vai mazāk ietilpst radošajā produktā; 2) mākslinieka cilvēciskā personība, kas radošajā procesā būtiski nepiedalās; 3) radītā mākslas tēla personība, kurai ar mākslinieka radošo personību var būt dažādu tipu attiecības (pēc: Bebre 2008, 275). J.Ziemeļnieka gadījumā jāpievēršas tieši trešajam personības līmenim, kurš sevī ietver četrus dažādus tipus: 1) personība pilnībā sevi izsaka daiļdarbā, tā varoņos, tēlos; 2) personība daļēji saskan ar tēliem; 3) radošai personībai ar tēlu nav saskares punktu; 4) radošā personība ir pretstatā radītajam tēlam (pēc: Bebre 2008, 275–276). J.Ziemeļnieks piederīgs pirmajam tipam.

1919.gadā J.Ziemeļnieks uzsāk pastāvīgu dzīvi Rīgā. Viņš tiek iesaukts krievu armijā, bet vājās veselības dēļ pavada tur tikai vienu mēnesi. 1920.gadā, kad iestājies mierīgāks laiks, J.Ziemeļnieks noliek vidusskolas gala eksāmenu (pēc: Ērmanis 1933, 21–22). Šajā laikā dažādos periodikas izdevumos arvien biežāk sāk parādīties Jāņa Ziemeļnieka dzejoļi, tāpat šajā laikā dzejnieks iepazīstas ar vairākiem citiem ar latviešu literatūru saistītiem cilvēkiem, piemēram, Jāni Akurateru, Kārli Straubergu, Kārli Skalbi. Jānis Akuraters kļūst par ļoti tuvu J.Ziemeļnieka draugu, J.Ziemeļnieks viņu dēvē par savu Johannesu (pēc: Ērmanis 1933, 22–23). Visvairāk jaunais dzejnieks publicējas laikrakstā „Jaunākās Ziņas”, jo tur par redaktoru strādā viņam ļoti labi pazīstamais Jānis Kārklīšs, kurš Ziemeļnieka talantam ļoti labvēlīgs un kā redaktors visādi atbalsta jauno dzejnieku (pēc: Ērmanis 1933, 22).

Turpmākajos divos trīs gados Jāņa Ziemeļnieka dzīvē notiek vairāki lieli pavērsieni, kas būtiski ietekmē viņa dzīvi. Pirmkārt, viņš iepazīstas ar Leontīni Zaķītes jaunkundzi, ko pats J.Ziemeļnieks dēvē par Leonīdu. (pēc: Ērmanis 1933, 26). Otrkārt, J.Ziemeļnieks pirmo reizi ārstējas Atgāzenē, Dr. Šenfēlda nervu klīnikā, kur pamazām atradinās no opija lietošanas, lai gan, atstājot slimnīcu, Jānis Ziemeļnieks nebija vēl pilnībā vesels. Pēc ārstēšanās dzejnieks bija atguvis dzīvesprieku un jautrību, tomēr tik un tā viņu, ļoti iespējams, nomocīja nemitīgā un veltīgā cīņa ar savu kaislību (pēc: Ērmanis 1933, 28–29). Narkotiskais līdzeklis, kas reiz tam bija izrakstīts pret nieru slimību, tagad „bija kļuvis par despotu, par vampīru, kas tam izsūc dzīvības nervu. Viņš sajuta to sevī kā bezdibenu, ap kuru maģiskā lokā riņķoja dzīve” (Ērmanis 1933, 29). Treškārt, 1923.gada pavasarī iznāk daļa J.Ziemeļnieka dzejoļu ar nosaukumu „Nezināmai”. Grāmatu cilvēki ļoti pērk, pat vairāk nekā pazīstamāku liriķu darbus. Pēc šīs grāmatas iznākšanas Jānis Ziemeļnieks tiek pirmo reizi nosaukts par zilās puķes dziesminieku. Tāpat 1923.gadā iznāk Jāņa Ziemeļnieka otrais dzejoļu krājums „Aizejošais” (pēc: Ērmanis 1933, 31–32).

1927.gadā tiek izdots Jāņa Ziemeļnieka trešais dzejoļu krājums „Skūpst”. J.Ziemeļnieks šajā laikā jau bija tik iecienīts, ka gada laikā grāmata tiek gandrīz izpirkta (pēc: Ērmanis 1933, 33). Šis ir laiks, kad J.Ziemeļnieks ir pazīstams ar ļoti daudziem Rīgā dzīvojošajiem rakstniekiem. Ļoti tuvas attiecības viņam izveidojas ar Raini un Aspaziju, par tuvu draugu J.Ziemeļniekam kļūst Kārlis Egle, tāpat tuvo draugu lokā ietilpst Kārlis Skalbe un jaunais filozofijas students Konstantīns Raudive (pēc: Ērmanis 1933, 34). 1928. gadā J.Ziemeļnieks otrreiz ārstējas Šenfēlda slimnīcā. Iemesls šai reizei ir Jāņa Ziemeļnieka tuvākā drauga Ādelberta Mežuļa nāve 1925. gadā, kas dzejnieku vairāk un vairāk gremdē pesimismā (pēc: Ērmanis 1933,

37–38). 1929.gadā, pēc ārstēšanās slimnīcā, J.Ziemeļniekam nāk klajā ceturtais dzejoļu krājums „Naktis”, par ko dzejnieks saņem Kultūras Fonda godalgu (pēc: Ērmanis 1933, 28). Pēc otrreizējās ārstēšanās J.Ziemeļnieka fiziskais stāvoklis manāmi uzlabojas, bet dvēselē joprojām dzejnieks ir drūms un pesimistiski noskaņots (pēc: Ērmanis 1933, 40). Tāpat J.Ziemeļnieks dzīves pēdējā gadā, runājot par pašnāvību, atzinis, „vajagot tikai roku izstiept”(Ērmanis 1933, 41). Ja 1924. un 1925. gadā J.Ziemeļnieks vēstules draugiem raksta, ka vēlas pilnībā izārstēties, pat apgalvo vairs opiju nekad nelietot, tad 1928. gadā kādā vēstulē savam labam draugam Kārlim Studentam J.Ziemeļnieks atzīst: „Tagad e visu ārstēšanās programmu izpildīšu kā klājas, bet ja patiesi arī pēc tam būs neįēdzīgi, grūti, tad nu gan sāksu atkal savu tradicionālo staigāšanu pa aptiekām” (Ziemeļnieks 1934, 400).

1930. gada naktī no 17. uz 18. jūliju pavisam negaidīti un pēkšņi Jānis Ziemeļnieks mirst. Dzejnieks apbedīts 21. jūlijā Meža kapos. Bērēs pulcējās ļoti daudz dzejnieka tuvinieku, draugu, cienītāju, sevišķi daudz bija jaunatnes, tieši jaunu sieviešu. Nemitīgi lija lietus (pēc: Ērmanis 1933, 42). Pēc J.Ziemeļnieka nāves par viņu rakstījuši daudzi, lielākoties par viņa traģisko mūžu un tā atbalsīm dzejā. Tā, piemēram, Aleksandrs Čaks apgalvo, ka „Ziemeļnieka dzeja apēda viņa sirdi, visu viņa īso un satraukto mūžu, jo tas savai dzejai ziedoja nevien savu talantu un prātu, bet arī visas savas jūtas un instinktus” (Čaks 1994, 265). Neapšaubāmi A.Čakam var piekrist šajā apgalvojumā, jo J.Ziemeļnieks nespēja rakstīt, neietverot dzejā sāpes, rūgtumu. Protams, lielu lomu ne tikai Jāņa Ziemeļnieka daiļradē, bet arī dzīvē ir spēlējis opijs, tādēļ ne jau tikai dzeja bija tā, kas „apēda viņa sirdi”.

3.2. Opijs Jāņa Ziemeļnieka prozā

Atšķirībā no dzejas, kur opijs bieži ir saskatāms ļoti tieši un precīzi, kā arī lietots kā līdzeklis, lai aizbēgtu no reālās pasaules un tuvotos sapņu (arī pēcnāves) pasaulei, Jāņa Ziemeļnieka prozā opijs nav tik viegli atrodams. Kā apgalvo literatūrzinātnieks Viesturs Vecgrāvis, tad „šādu Ziemeļnieku lasītājs pazīst mazāk, viņš ir no ideālā sapņa atmodies Ziemeļnieks, tāds Ziemeļnieks, kurš uz realitāti raugās rūgtumā un pat izmisumā” (Vecgrāvis 1995, 153). Prozā J.Ziemeļnieks no mazliet trakā, kaislībām apmātā dzejnieka pārtop par daudz pesimistiskāku, likteņa nolemtu rakstnieku, kurš, lai gan nezaudē pozitīvismu un humoru, tomēr ir daudz mierīgāks un neitrālāks. Ja dzejā liriskais varonis nav no neviena atkarīgs (neskaitot

atkarību no opija) un kaislību alkstošs, cenšas sasniegt maksimumu, tiecas pēc nesasniedzamā un bieži pat nereālā, tad stāstos galvenais varonis ir kļuvis atkarīgs. Viņš ir atkarīgs no sievietes.

Jānis Ziemeļnieks nevienā no krājuma „Melnā dāma” stāstiem nepiemin opiju tiešā tekstā. Prozā vārda ‘opijs’ nav. Tāpat prozā nav opijam raksturīgo pazīmju, piemēram, reibums, sapnis, vīzijas vai pati svarīgākā (Jānim Ziemeļniekam) opija radītā būtne Haijalija. J.Ziemeļnieka prozā ir sieviete, ko galvenais varonis ciena, mīl, dievina, bet tā galveno varoni apmāna, maldina un liek tam vilties un ciest. J.Ziemeļnieks lieliski parāda sievieti kā neuzvaramu spēku. Tieši sievietes tēlā ir ietverts opijs. J.Ziemeļnieka prozas sakarā, precīzāk, sievietes tēlā ietvertā opija sakarā ir vērts pieminēt Ievas E. Kalniņas rakstu „Psihoanalīze”. Literatūrzinātniece daudz atsaucas uz psihoanalīzes pamatlicēju Zigmundu Freidu (*Sigmund Schlomo Freud*, 1856–1939), minot Z.Freida radīto jēdzienu ‘izstumšana’.* I.E.Kalniņa norāda, ka „izstumšanas galvenais uzdevums ir panākt “aizliegto” dziņu, saistītu ar kādu tēlu vai priekšstatu, vainas, kauna izjūtu, atgriešanos bezapziņā vai to noturēšanos tur. [...] izstumtais saturs parādās maskējies (Kalniņa 2012, 304). J.Ziemeļnieka prozas gadījumā šis apgalvojums ir nozīmīgs, ja mēs dēvējam kāri pēc opija par “aizliegto” dziņu. Lai gan, salīdzinot J.Ziemeļnieka prozu ar dzeju, kurā opijs nekādā gadījumā netiek izslēgts, prozā rakstnieks ir centies izslēgt opiju no radošā procesa, tādējādi veicinot tā palikšanu bezapziņā un atspoguļošanu tekstā maskētā veidā, proti, sievietes tēlā. No vienas puses sieviete ir tā, kas palīdz atbrīvoties un aizmirst visas problēmas, no otras puses sieviete ir tā, kas vienmēr uzvar, kas pieviļ un maldina, uz ko nevar paļauties. Stāstu un noveļu krājumā „Melnā dāma” ietverti trīspadsmit no divdesmit sešiem Jāņa Ziemeļnieka stāstiem, kuri, pēc sastādītāja domām, vislabāk atspoguļo to Jāni Ziemeļnieku, kura pēcnāves zīmīte bija divi zīmīgie vārdi: „Dvēsele cieš...” (pēc: Vecgrāvis 1995, 153).

Protams, J.Ziemeļnieks neizmanto sievieti tikai kā simbolu opijam. J.Ziemeļniekam sieviete ir arī seksapīls, erotika, kaisle, aizrautība, arī maigums, glāsti, pieskārieni un skūpstī. Rakstnieks ir savos stāstos labi paslēpis opiju, izmantojot šo sievieti (šeit ir velkamas paralēles ar Jāņa Medeņa dzejas krājumu „Torņi pamalē” nodaļu „Erotika”). Lai nebūtu jāraksta par opija atkarīgajiem, par kļaidoņiem vai kādiem citiem sabiedrības zemākā slāņa pārstāvjiem un to

*Pēc Freida teorijas izstumšana rodas **id** (attiecināms uz dziņām, kuras, no vienas puses, ir iedzimtas un ģenētiski mantotas un kuras rada nepieciešamību apmierināt ķermeņa vajadzības, bet, no otras puses, tās ir iegūtas dzīves laikā, izstumjot psihi apzināto saturu) un **ego** (psihiskā aparāta racionālā un loģiskā daļa) konflikta laikā.

problēmām, J.Ziemeļnieks izmanto sievietes tēlu un ikdienišķas situācijas, lai parādītu to, kas viņam ir aktuāls konkrētajā brīdī vai situācijā. Tas, kas liek domāt par sievieti kā simbolu opijam, neapšaubāmi ir paša rakstnieka trauksmainā dzīve un viņa „attiecības” ar opiju. Psiholoģijas doktore Rita Bebre rakstā „Personības īpašību izpausme primārajā un sekundārajā daiļradē” apgalvo, ka „mākslinieciskajā jaunradē [...] mākslinieka personībai ir būtiska nozīme, jo tā ne vien nosaka daiļrades procesa norisi, bet mēdz arī objektivizēties pabeigtā mākslas darbā” (Bebre 2008, 254). J.Ziemeļnieka prozā šis R.Bebres apgalvojums ir ļoti atklāti redzams, jo rakstnieka personība ne tik ļoti ietekmē stāstu tapšanas procesu, cik tā atspoguļojas jau pabeigtajos stāstos, kuros redzams, ka J.Ziemeļnieks ir pesimistiski noskaņots un mentāli ļoti vārgs, kā arī ļoti viegli ietekmējams (visos trīspadsmit stāstos redzama kāda no šīm trīs pazīmēm).

Viena no J.Ziemeļnieka prozas raksturīgākajām pazīmēm – opiju identificēt ar ko iekārojamu, bet tajā pašā laikā neaizsniedzamu, neuzvaramu spēku. Stāstā „Pirmā mīlestība” opijs tiek iemiesots stāstītāja krustmātē, kuru pats stāstītājs, 4. klases ģimnāzists, iekāro. „Es gribēju aizskriet, aizbēgt, bet nespēju: savāds nogurums piespieda mani palikt uz vietas, un es, lēni iekunkstēdamies, noliecos pie zemes. Bija pēdējais brīdis – viņa bažīgi pavērās atpakaļ, bet, neviena neieraudzījusi, sāka pamazām izģērbties. [...] Viņa novilka drānu pēc drānas, un man likās, ka tās tiek noplēstas manai miesai, kuru apņēm iznīcīga uguns. Bet tomēr es paliku; es skatījos” (Ziemeļnieks 1995, 6). Tāpat kā opijs, kas pašu J.Ziemeļnieku noveda pie smagas atkarības, ilgas ārstēšanās, nervu slimības un beigās arī nāves, tā arī sieviete J.Ziemeļnieka stāstos lielākoties galveno varoni apmuļķo vai paņem savā varā, liek tam justies muļķīgi un kļūt par vainīgu neizdarītos pārkāpumus, piemēram, stāstā „Sievietes uzticība” vai „Cēra kunga vakarēdiens”. Rakstniekam sieviete ir, pirmkārt, kā sapnis, pēc kura tiek ties, otrkārt, kā palīgs aizbēgšanai no realitātes un ikdienas, un, treškārt, sieviete kā sliktais (tāpat kā opijs – sākumā palīdz, bet laika gaitā vienkārši pazudina).

Lielisks piemērs ir stāsts „Sieviete un automobilis”. Venceļa kungs savā sporta automobilī grib izvizināt Jurgelāna jaunkundzi. Viņi dodas uz Siguldu, bet ceļā kaut kas atgadās ar auto, tas salūzt un abi braucēji paliek pusceļā. Izrādās, ka Venceļa kungs no automobiļiem neko nesaprot, viņš to nevar salabot. Pēc samērā ilga laika izdodas apstādināt kādu citu auto, kura šoferis apsola palīdzēt. Venceļa kungs ieiet mežā uzsmēķēt, bet, kad atgriežas, otrs šoferis ar Jurgelāna kundzi ir prom, aiz sevis atstājuši zīmīti: „Jūsu mašīna ir nelabojama, bet dāmu vēl var labot, tāpēc paņēmu viņu līdzī. Ieteicu Jums tālākā ceļā nebraukt bez instrumentiem” (Ziemeļnieks, 1995,

112). Šajā stāstā Jurgelāna kundze ir simbols opijam. Lasot šo J.Ziemeļnieka stāstu, protams, arī citus, var iezīmēt astoņas fāzes:

1. **Galvenais varonis iegūst savā īpašumā opiju.** „Tai skaistā pēcpusdienā Venceļa kungam uzsmaidīja laime – viņam izdevās pierunāt daiļo Jurgelāna jaunkundzi piedalīties mazā izbraukumā uz Siguldu. Protams, ne kompānijā, bet divatā” (Ziemeļnieks 1995, 102).
2. **Galvenais varonis saprot, ka opijs nav labs un ekskluzīvs līdzeklis tikai un vienīgi viņam, bet neņem to vērā, jo ir savu cilvēcisko dziņu vadīts.** „Venceļa kungs nešaubījās par viņas sakariem ar citiem vīriešiem, bet tas jau bija tas interesantais, tas valdzinošais, kas viņu reizē uzbudināja un kaitināja” (Ziemeļnieks 1995, 102).
3. **Opijs jau sākumā maldina galveno varoni vai liek tam velti cerēt uz ko labu.** „Galvenā kauja bija vēl priekšā, bet par tās labo iznākumu fabrikantam neradās ne mazākās šaubas, jo pašā norunā Jurgelāna jaunkundze izteica tik daudz jauku, aizklātu apsolījumu, ka viņam reiba galva” (Ziemeļnieks 1995, 103).
4. **Galvenais varonis kaut ko ziedo opijam, neņemot vērā esošo risku.** „Laukā uz šosejas vējš sāka plosīties gar ausīm. Fabrikants palienēja savu aviatora cepuri un brilles Jurgelāna jaunkundzei, bet pats brauca kailu galvu. Vējš plosīja viņa iesarkanās pūkas, kuras bija atlikušas tikai ap deniņiem” (Ziemeļnieks 1995, 104). „Fabrikants brauca kā pats nelabais [...] Mazā sporta mašīna šaudījās kā atspole, veikli lavierēdama pa akmeņu starpu, kas bija izlikti uz šosejas malām, lai braucēji netriektos tik ātri. Viņa tuklās rokas stingri turēja stūri, un no viņa korpulentās figūras dvesa pašapzinība un enerģija, atstājot uz Jurgelāna jaunkundzi labu iespaidu” (Ziemeļnieks 1995, 104–105). „Tad viņš palaida mašīnu 90 kilometrus stundā, un tā sacentās ar vēja ātrumu. Nemaz nejuta, ka skrien, drīzāk tie lidoja” (Ziemeļnieks 1995, 105).
5. **Galvenais varonis gandrīz pilnībā ir opija varā.** „Tā viņi braukāja pusstundu un šai laikā stipri sarada un tuvinājās viens otram. Jurgelāna jaunkundze pat ieknieba Venceļa kungam pāris reizes ausī un paplikšķināja ar savu smaržīgo roku viņam pa vaigu. Fabrikants bija kā apreibis” (Ziemeļnieks 1995, 106).

6. **Galvenais varonis ir pilnībā opija pārņemts.** „Jurgelāna jaunkundze bakstīja ar saulesargu lielceļa smiltis un sekoja Venceļa kunga kustībām. Šai brīdī viņš izskatījās neveikls un muļķīgs, no agrākās pašapziņas un enerģijas viņā vairs nebija ne vēsts [...] Jurgelāna kundze sāka nervozēt un beidzot jautāja, vai drīz varēs braukt” (Ziemeļnieks 1995, 108). „– Mums būs jāiet kājām, – viņa errīgi ar vieglu ironiju iesaucās. – Jā, mana mīļā, – beidzot piekrītoši atsaucās Venceļa kungs, jo viņš vairs neticēja savām spējām” (Ziemeļnieks 1995, 108). „Viņai jau bija taisnība, un fabrikants nokaunējies atbildēja, ka viņam nav visu instrumentu pie rokas, kas vajadzīgi mašīnas izlabošanai” (Ziemeļnieks 1995, 109).
7. **Kad šķiet, ka viss jau ir kārtībā, izrādās opijs atkal maldina galveno varoni.** „No ceļapuses atskanēja Jurgelāna jaunkundzes smiekli. Tātad iet uz labo pusi” (Ziemeļnieks 1995, 111).
8. **Opijs atstāj galveno varoni pilnīgā bezizejas situācijā. Galvenajam varonim vairs nav ne opija, lai remdētu sāpes, ne citu variantu vai līdzekļu, kas spētu glābt situāciju.** „Venceļa kungs nobāla: svešajā automobilī, šoferim blakus, aizbrauca Jurgelāna jaunkundze. Un viņa Venceļa kungam pamāja ar roku, it kā sveicinot [...] Tātad viņi tomēr nebija mašīnu labojuši, un Venceļa kungs izmisis paraudzījās apkārt. Blēži! Sātani!... Viņš atklāja vēl ko citu, pavisam bēdīgu, – automobilī nebija vairs šampanieša un uzkožamo” (Ziemeļnieks 1995, 112). „Venceļa kungs palika stāvam kā pārakmeņojies, bet tai brīdī pār viņa galvu nodimdēja pērkons un sāka līt spēcīgs lietus” (Ziemeļnieks 1995, 112).

Stāsts „Sieviete un automobilis” ir tikai viens no piemēriem, kuros parādās šādas astoņas fāzes, kurās izskaidrotas „galvenā varoņa-opija” attiecības. Šāds stāsta strukturējums savā ziņā sakrīt ar Vladimira Propa (Владимир Яковлевич Пропп, 1895–1970) izstrādāto pasakas struktūras sistēmu savā slavenākajā darbā „Pasaku morfoloģija” (Морфология сказки) 1928.gadā. V.Propa izveidotā sistēma sastāv no 31 funkcijas, kuras ir noteiktā secībā. Ja gadījumā kāda no funkcijām izkrīt, tad tās vietā ir nākamā funkcija, piemēram, 1., 2., 4., 5., 7., utt. Kā arī funkcijas nekādā gadījumā nedrīkst būt jauktā secībā, piemēram, 1., 2., 4., 3.

Attiecīgā astoņu fāžu sistēma (šoreiz nepilnīga, bet tāpat ļoti izteikti) saskatāma arī stāstā „Romāns ar Aneti”: **1.** „– Ak nē, jau nē, cienīts kungs, varu aiziet, ja jums nepatīk. Apvainota

viņa pagriezās uz iešanu. Bet tā jau meiteni atlaist nevarēja; viņš to apsēdināja no jauna” (Ziemeļnieks 1995, 62); **3.** „viņa paskaidroja, ka ļoti patīkot gaišmataini vīrieši. Tāda esot viņas mānija, un tur neko nevarot darīt. Šie melnie, sprogainie žīdi – brr! – tie esot apriebrušies līdz kaklam” (Ziemeļnieks 1995, 62). „– O, tu arī esi skaists kā grieķu dievs, – viņa teica un laida savu mazo roku pār viņa platajām krūtīm un dzelzs muskuļiem” (Ziemeļnieks 1995, 63); **5.** „Šī Anete!... Viņai arvien bija jauna izdoma, jauni paņēmieni, jauna valdzināšanas māksla. Viņa nebija parasta bārdāma, bet māksliniece, īsta mīlas māksliniece, kas prata atburt enerģiju ar vienu pieskārienu, ieviļņot asinis līdz bezsamaņai” (Ziemeļnieks 1995, 63). „Nē! Ja nenāktu diena, viņš nebūtu vēl no viņas šķīries” (Ziemeļnieks 1995, 63); **6.** „Garups uzšāvās no gultas: vajadzēja satikt Aneti un izrunāties. Pulkstenis rādīja vienpadsmit – īstais laiks, kad notvert dejotāju” (Ziemeļnieks 1995, 65). „Garupam turpretim labsajūta sāka augt, raudzīdamies vecajā, kailajā pakausī, viņš domāja: „Piesargies, mīlais, drīz man Anete visu izstāstīs!”” (Ziemeļnieks 1995, 65); **7.** „Viņa acu priekšā iznira Anete, [...] bet viņai līdzās kāds jauneklis. [...] Viss notika kā vakar, vienīgi Anetes partneris šoreiz bija tumšmatis, jo, redzams, viņas mānija šodien bija uz tādiem” (Ziemeļnieks 1995, 66); **8.** „Garups drebēja kā drudzī, bet neviens viņu neredzēja. [...] Un, noliecis galvu, it kā slēpdams savu seju, Garups skrēja laukā no „Fatamorgānas” kluba” (Ziemeļnieks 1995, 66).

Tāpat astoņu fāžu sistēma saskatāma pārējos stāstos. Protams, citos ir redzamas visas astoņas, citos – mazāk. Jāņa Ziemeļnieka prozā ir identificējams opijs. J.Ziemeļnieks to ietvēris sievietes tēlā, pirmkārt, lai padarītu stāstus aizraujošākus un situācijas kaislību pilnākas. Otrkārt, opijs ietverts sievietes tēlā, jo J.Ziemeļniekam opijs simbolizē kaut ko iekārojamu, spēcīgu, vilinošu, bet reizē viltīgu un pat nāvējošu.

3.3. Jāņa Ziemeļnieka dzeja saistībā ar opiju un Šarlu Bodlēru

„Apreibināšanās” koncepts kā romantiska liriskā “es” iespēja aiziet no ikdienības konstatējams arī J.Ziemeļnieka dzejā, kur galvenokārt akcentēts opija spēks” (Lazareva 2004, 141). Šo Antas Lazarevas sacīto par Jāni Ziemeļnieku (nozīmes ziņa) var salīdzināt ar Ievas E. Kalniņas sacīto par Austras Skujiņas fenomenu latviešu literatūrā. Vienā teikumā A.Lazareva ir paudusi divas ļoti spilgtas, J.Ziemeļnieka dzejai raksturīgas iezīmes. Pirmkārt, apreibināšanās kā

liriskā varoņa iespēja aizbēgt no realitātes. Otrkārt, opijam dzejā tiek piedēvēts ļoti liels spēks, opijs visos gadījumos tiek padarīts neuzveicams.

Šajā apakšnodaļā meklēts un analizēts opija tēls un tā nozīme Jāņa Ziemeļnieka dzejā. Dzejnieka daiļradē sastopams arī ēteris, kas atšķirībā no Aspazijas ētera vai Birutas Skujenieces vīraka ir ar narkotisku nozīmi. Tā kā gan J.Ziemeļnieka personībā, gan dzejā neatņemama sastāvdaļa ir opijs un tā radītais reibuma stāvoklis, J.Ziemeļnieks salīdzināts arī ar pasaules literatūrā zināmāko rakstnieku-narkomānu, proti, Šarlu Bodlēru. J.Ziemeļnieka un Š.Bodlēra dzeja salīdzināta galvenokārt tajā sastopamo apreibinošo vielu aspektā. J.Ziemeļnieka dzejā manāma arī Aleksandra Bloka (galvenokārt Nezināmās/Haijalijas/Svētās sakarā) ietekme, kurš no pasauleslavenajiem dzejniekiem J.Ziemeļnieku saistīja visvairāk (pēc: Mauriņa 1990, 61). Neapšaubāmi, ka savas mazliet mistiskās un leģendām apvītās dzīves dēļ, J.Ziemeļnieks vairāk līdzinās dumpiniekam un revolucionāram Š.Bodlēram, nevis krievu lirīķim A.Blokam. To arī min Zenta Mauriņa savā esejā par zilās puķes meklētāju, respektīvi, J.Ziemeļnieku: „Bet jāsaprot, ka šī ietekme [A.Bloka – R.S.] daudz perofēriskāka, nekā tas pirmā mirklī liekas. Vidzemniekam Ziemeļniekam ir būtiski svešas krievu dzejnieka spilgtās krāsas, viņa ekstāzes, kontrasti un lūzumi” (Mauriņa 1990, 61). Jāņa Ziemeļnieka dzeju pētot, ir neiespējami no šīs pētniecības izslēgt faktu, ka dzejnieks ļoti daudz lietojis opiju. Tādēļ arī šajā apakšnodaļā izmantota biogrāfiskā metode. Tāpat izmantota arī salīdzināmā metode, aplūkojot Šarlu Bodlēru un Jāni Ziemeļnieku.

Sākot analizēt Jāņa Ziemeļnieka dzejā opija tēlu un tā nozīmi, ir vērts uzdot jautājumu, vai J.Ziemeļnieks būtu tik aktuāls arī tādā gadījumā, ja nebūtu savā dzīvē nekādā ziņā saistīts ar opiju. Izvirzot šādu jautājumu, nākas pieskarties psihoanalīzei. „Mūsdienu literatūras teorijās” Ieva E. Kalniņa rakstā par psihoanalīzi aplūko arī teksta-lasītāja attiecības, kā piemēru minot Zigmunda Freida pētījumu. Z.Freids, saviem pacientiem liekot atstāstīt kādu noteiktu informāciju, secināja, ka atstāstījums sevī ietver vairākus izdomātus elementus, jo atstāstīšanas laikā pacients atminas ko tādu, kas nav tam bijis aktuāls konkrētajā brīdī (pēc: Kalniņa 2012, 311). Ļoti iespējams, šāda situācija arī varētu būt pielīdzināma J.Ziemeļnieka dzejas-lasītāja attiecībām, respektīvi, lasītājs kādu laiku pēc J.Ziemeļnieka dzejas iepazīšanas, kaut mazliet izdzirdēdams, ka dzejnieks bijis saistīts ar narkotikām, šajā brīdī jau dzeju var pasniegt citādāk, nekā viņš to būtu darījis uzreiz pēc dzejas iepazīšanas.

J.Ziemeļnieks latviešu literatūrā neienāk ar ko jaunu vai nebijušu. Viņš ir kārtējais mīlas lirikis, kurš savas iekšējās pasaules sāpes un rūpes ietver dzejā. Zenta Mauriņa uzsvērusi dzejnieka neoriģinalitāti, vienkāršās atskaņas un ne tik bagāto vārdu izvēli, kā arī vienkāršību, vienaldzību un vēlmi stāvēt uz vietas neattīstoties (pēc: Mauriņa 1990, 61). Lai arī pirmajā brīdī Z.Mauriņas sacītais var šķist ļoti kritisks un neglaimojošs skatījums uz jaunromantiķa dzeju, tomēr tieši šie vārdi ļoti precīzi raksturo J.Ziemeļnieka dzeju un viņa dzejnieka personību, jo tāpat kā Austrai Skujiņai, arī J.Ziemeļniekam viens no dzejas lielākajiem plusiem ir vienkāršība. Arī I.E.Kalniņa min, ka tieši vienkāršā izteiksme „kompensēja tematiskas un poētiskas novitātes trūkumu viņa dzejā un radīja milzīgu rezonansi dzejas lasītājos” (Kalniņa 1999, 270).

Pievēršoties apreibinošajām vielām Jāņa Ziemeļnieka dzejā, uzreiz jāatgādina, ka dzejnieks neizvirza opiju kā galveno tēlu. Šim nolūkam viņš ir radījis Haijaliju* – ideālo sievieti, kas sevī iemieso visu, kas nav sasniedzams, kas nav reāls, kas sevī neietver sāpes, rūgtumu un vilšanos, un reizē arī neiedomājami lielu spēku. Tāpat kā dzīvē, arī dzejā opijs ir kā glābējs un sāpju remdētājs. Palīdzēt aizbēgt no realitātes un aizmirst sāpes ir viens no opija uzdevumiem J.Ziemeļnieka dzejā. Tas parādās vairākos dzejoļos, piemēram, „Kad grūti bij man dzīvi ikdienīgo / Ar ilgu puķēm sapņu rāmjos vīt, / Tad nāci tu ar velgmi brīnišķīgo / Sirds slimu ziedu saldi piepildīt” (Ziemeļnieks 1933, 71). Spilgtākais piemērs aizbēgšanai no realitātes noteikti ir dzejolis „Opiums”, kurā J.Ziemeļnieks opiju tiešā tekstā dēvē par savu glābēju „Kad velti sirds ar ikdienību cīnās / Un prātus lēnām apņem izmisums, / Tad atnāk man no Indijas un Ķīnas / Ar sārtu sapni glābējs – opiums” (Ziemeļnieks 1933, 108). Šis ir vienīgais dzejolis, kurā J.Ziemeļnieks tik atklāti opiju dēvē par savu glābēju grūtās situācijās, citos dzejoļos viņš opiju kā glābēju raksturo diezgan abstrakti, radot rindas, kurās opijs saskatāms tad, ja tā meklēšanai tiek pievērsta pastiprināta uzmanība.

Jāņa Ziemeļnieka dzejoļu krājumus nav vērts aplūkot katru atsevišķi. To tematika, kompozīcija, tēli, laiks, telpa un galvenā ideja praktiski ir vienāda. Arī dzejoļu skaits, kuros manāmi parādās opijs vai kādas tā pazīmes, visos četros krājumos ir līdzīgs. Krājumā „Nezināmai” (1923) spilgti opijs saskatāms vienpadsmit dzejoļos, krājumā „Aizejošais” (1923) – septiņos dzejoļos –, bet krājumos „Skūpstis” (1928) un „Naktis” (1929) atrodami astoņi dzejoļi ar

*Haijaliju drīzāk varētu uzskatīt par opija radītu būtni vai parādību, jo visticamāk, nelietojot opiju, Haijalija vai kāds tai līdzīgs tēls nekad nebūtu ienācis J.Ziemeļnieka dzejā.

spilgtiem opija piemēriem. Protams, šie nav vienīgie dzejoļi, kuros opijs redzams, bet citos dzejoļos pavīd tikai kādas opija atblāzmas, kas neliecina par opiju kā nozīmīgu tēlu. Ja pirmie divi krājumi iznāk vienā gadā, arī J.Ziemeļnieka dzīvē vēl nekas neliecina par pāragru nāvi vai kādām mentālām problēmām, tad krājuma „Skūpst” tapšanas un iznākšanas laikā ir iespējams runāt par nopietnām J.Ziemeļnieka veselības problēmām. Pirmkārt, līdz 1928. gadam viņš jau vairākkārt ir ārstējies no nervu slimības, kā arī šajā gadā vēlreiz apmeklē Dr.Šēnfelda nervu klīniku, kas ir pierādījums kādai nervu slimībai, ar ko atkal dzejnieks bija sasirdzis. Otrkārt, 1928. gadā jaunais dzejnieks, nespēdams pilnībā izārstēties no narkotiku atkarības, atsāk tās lietot pastāvīgi. Treškārt, domas par pašnāvību J.Ziemeļniekam arī vairs nav tik svešas. Par to liecina vairākas viņa 1928. gadā draugiem un radiem rakstītās vēstules. Piemēram, Aspazijai: „Vēl naktīs trūkstos augšā: liekas, kāds sauc, un sirds tad uztraukti sit, un dzirdu it kā tālas balsis. Bet dienās cīnos ar grūtsirdīgo apātiju, un, ja kāds pienāktu un teiktu, ka mani nogalinās, es būtu ar mieru. Vienīgais, kāpēc dzīvoju, ir to cilvēku dēļ, kuri mani žēlo un uzpurējas. Es nevaru viņus pievilt” (Ziemeļnieks 2014, 31). Arī Jānim Akurateram dzejnieks velta vēstuli, kurā sevi uzskata par neārstējami slimu „Morfinisti jau nav ārstējami un kaut es bijis tikai opija lietotājs, tas ir tas pats” (Ziemeļnieks 1934, 401).

Protams, ka par opiju Jāņa Ziemeļnieka dzejā jārunā arī kā par sapņu pasaules vai tai piederošu tēlu veidotāju. Noteikti nozīmīgākais tēls, ko opijs rada vai kas opiju iemieso sevī, ir Haijalija, kas sevī iemieso arī dažādas opijam raksturīgas īpašības – kaisli, erotiku, baudu, burvību, spēku, bet reizē arī maigumu, līdzietību un mīlestību. Lai gan varētu šķist, ka Haijalija J.Ziemeļnieka apziņā un dzejā rodas ar laiku, palielinoties atkarībai no narkotikām, tomēr Haijalijas tēls caurstrāvo visus dzejnieka krājumus, ņemot vērā tās pārējos vārdus: Nezināmā, Svētā, Nerodamā, Tā. Vairākos dzejoļos ir redzams, ka tieši šī dažādos vārdos sauktā būtne ir simbols opijam. Vienā no krājuma „Nezināmai” dzejoļiem, kuram nav dots nosaukums, dzejnieks min, ka „Vēl būdams bērns es Tevi iecerēju : / Tu manos sapņos allaž rādījies” (Ziemeļnieks 1933, 102). Ņemot vērā, ka pirmo reizi J.Ziemeļniekam opiju nācās lietot esot vēl pavisam mazam zēnam, ir pilnīgi reāli, ka jau bērnībā opijs atstājis pietiekoši lielu iespaidu nākošā dzejnieka personībā. Protams, līdz Haijalijai J.Ziemeļniekam nācās opiju lietot vēl diezgan daudz. Līdz Haijalijai kā visaugstākajai baudai un eiforijai J.Ziemeļnieks izaug pirmo trīs krājumu laikā. J.Ziemeļnieka pēdējā krājumā „Naktis” Haijalija ir savā kulminācijas stadijā, viņa ir daudz spēcīgāka nekā pārējos trīs J.Ziemeļnieka dzejas krājumos. Haijalija J.Ziemeļnieka lirisko varoni

apreibina, liek tam sevi dievināt un pēc sevis tiekies, tā viņu arī maldina, mēdz sāpināt (ar nodomu, lai liriskais varonis pēc tam pie viņas meklē patvērumu un remdē sāpes). Saistībā ar šo brīnišķīgo būtni/sievieti, lai kāds būtu tās vārds, ļoti precīzi izteikusies Zenta Mauriņa: „Bet dzejnieks vairāk nekā pašu sievieti mīl sapni par viņu, un tādēļ arī vilšanās ir vairāk nekā svētlaimes” (Mauriņa 1990, 62). Šis viens Z.Mauriņas teikums ir ļoti nozīmīgs visas J.Ziemeļnieka dzejas kontekstā. Dzejnieks opiju nelietoja, lai aizmigtu (aizbēgtu no realitātes) un nākošajā rītā pieceltos (atgrieztos reālajā pasaulē) – it kā viss būtu kārtībā. Viņš, lietojot opiju, meklēja un guva tā radītajos sapņos, tēlos un parādībās spēku, iedvesmu un pacietību dzīvot šajā reālajā pasaulē. Dzīves beigās jau opijs tika lietots tikai tādēļ, lai sastaptu Haijaliju, nevis tādēļ, lai no skarbās realitātes nonāktu skaistajā sapņu pasaulē. Rakstnieks Andrejs Johansons, piemēram, savā esejā „Opija dzeja” par J.Ziemeļnieka Haijaliju raksta šādi: „Opija rēgs – Haijalija – tam kļuva par psihisku īstenību, ko viņš pūlējās atrast un mīlēt kā dzīvu sievieti” (Johansons 2002, 108). A.Johansona viedoklī zināma taisnība ir, jo Haijalija reizēm tiešām dzejā parādās kā reāla būtne, kuras dēļ liriskais varonis (arī pats J.Ziemeļnieks) ir gatavs ziedot dzīvību.

Ja ir dzejoļi, kuros Haijalija tiek piedēvēta kaut kam nereālam, pat dievišķam spēkam, tad citos dzejoļos Jānis Ziemeļnieks centies padarīt Haijaliju vairāk līdzīgu cilvēkam, iespējams, tādēļ, lai tā viņam būtu reālāki sastopama. Viņš nostāda Haijaliju sev blakus, tādējādi pozicionējot viņu kā reālu, piemēram, dzejolī „Mūžīgais prieks”: „Un manas jūtas – rīta putni modrie / Tev, Haijalij, kā saulei slavu dzied” (Ziemeļnieks 1933, 69). Tāpat mistiskā J.Ziemeļnieka radītā parādība kā reāla būtne redzama arī dzejolī „Apmātais”: „Bet nelīdz dzert, vīns nereibina mani – / Sirds nespēj aizmirst Jūs” (Ziemeļnieks 1933, 390).

Nozīmīgākais dzejolis, kur Haijalija parādās visā pilnībā, neapšaubāmi ir krājuma „Naktis” dzejolis „Sapņi”. Iespējams, ka tieši šis dzejolis varētu būt viens no spilgtākajiem apreibinošo vielu radīta sapņa atspoguļojumiem latviešu literatūrā. „Sapņos” ietilpst gan opijs, gan reibums, gan Haijalija, gan Ali Bejs, gan eksotiskas zemes, gan vīzijas, gan kaisle, gan ekstāze, gan baudpilnas liriskā varoņa sajūtas, gan vilšanās, gan cerības. Liriskais varonis neapšaubāmi identificējams kā pats J.Ziemeļnieks. Citos dzejoļos, protams, arī redzamas pazīmes, ka dzejnieks raksta no sava skatupunkta un savu sajūtu viedokļa, bet dzejolī „Sapņi” viņš nonāk nākamajā pakāpē. Pirmkārt, liriskais varonis lieto opiju „Jau opiuma smarža salda / Pa telpām viņnodama plūst” (Ziemeļnieks 1933, 291) Otrkārt, liriskais varonis nonāk sapņu valstībā, kurā sastop Ali Beju. Starp citu, Ali Beju J.Ziemeļnieks ir padarījis par sava veidā narkotiku izplatītāju. Tieši

mistiskais Ali Bejs lirisko varoni bieži pamudina lietot opiju. Treškārt, Ali Bejs liriskajam varonim sniedz iespēju satikt Haijaliju. Tā kā Haijalija ir simbols opijam, tad tieši šajā pantā ir redzams Ali Bejs kā narkotiku izplatītājs jeb “dīleris” „Bet lūk, pie loga sidrabota / Stāv debess gars, stāv mirdzums sārts – / Tā mana meita, mana rota, – / Un Haijalija viņas vārds” (Ziemeļnieks 1933, 292). Ali Bejs sniedz iespēju sastapt liriskajam varonim, kuru, starp citu, viņš jau pazīst, dēvēdams to par latvju dziesminieku, Hajaliju (opiju). Kaut gan dzejolī Haijalija un opijs tiek šķirti kā divi dažādi dēli, tomēr (un ne tikai šajā dzejolī) ir ēvējama par simbolu opijam. Ceturtkārt, liriskais varonis, Ali Bejam izgaistot, paliek viens pats. Šajā brīdī sākas Haijalijas (opija) slavināšana „Ne ciešanas, ne nāve biedē, / Kad pāri slīdi tu kā gaiss. [...] Ikvienu tava vara lauž. [...] Tā. Ir jau labi. Tavu roku / Es jūtu noliktu uz krūts. / Ne ilgu manī vairs, ne moku, / Kas dzīve cauri ejot gūts” (Ziemeļnieks 1933, 294). Piektkārt, liriskais varonis atjēdzas, ka tas viss bijis sapnis. Tagad viņš uz dzīvi skatās pesimistiski un tikai ar vienu mērķi – sastapt Haijaliju „Tad šausmās pamostos es klusi / Un redzu: viss tik sapnis bij. / Uz galda svece izdegusi... / Es nākšu atkal, Haijalij!” (Ziemeļnieks 1933, 294). A.Johansons savā esejā „Opija dzeja” arī piemin dzejoli „Sapņi” tieši Haijalijas sakarā: „Atmodies viņš [liriskais varonis – R.S.] nejuta tieksmi rakstīt, bet gan tvert jaunu “sārto sapņu dūmu” un jaunas vīzijas” (Johansons 2002, 109). Šī dzejoļa gadījumā, lai gan attālas, bet tomēr ir velkamas paralēles ar Semjuela Teilora Kolridža slavenāko poēmu „Kubla Hans”, kuru viņš, kā vēsta leģenda, nosapņojis (pēc: Johansons 2002, 105–106).

Īstenībā Jāni Ziemeļnieku ir samērā grūti salīdzināt ar Šarlu Bodlēru. Viņu dzejā un personībā ir vairāk atšķirīgu, nekā kopīgu iezīmju. Salīdzinot abus autorus, jāmin literatūrzinātnieka Gunta Bereļa rakstītais par Š.Bodlēru. G.Bereļa priekšvārds „Ļaunuma puķu” latviskotajā 2013. gada izdevumā ir, iespējams, labākais latviešu autoru apcerējums par Š.Bodlēra personību un tās radošo izpausmi. Viņš vairāku lappušu garumā min dažādus faktus, kas pilnā mērā rada lasītājam par Š.Bodlēru skaidru priekšstatu. Berelis apgalvo: „Bodlērs nemitīgi tiecās izaicināt, šokēt, provocēt, varbūt vienkārši ērcināt [...] Visu mūžu viņš mēģināja sevi izdomāt, radīt leģendu par sevi” (Berelis 2013, 15). Šis fakts apliecina pirmo lielo atšķirību starp J.Ziemeļnieku un Š.Bodlēru, proti, J.Ziemeļnieks nekad necentās savu dzīvi un personību izvērst priekšplānā, savukārt Š.Bodlērs centās radīt priekšstatu par sevi pēc iespējas pretrunīgāku un nievājošāku. Arī Š.Bodlēra dzeja vairāk saistāma, piemēram, ar Aleksandra Čaka „Iedomu spoguļiem” vai „Manu paradīzi”, nevis J.Ziemeļnieka, lai gan dažbrīd karstasinīgo un mazliet

ārprātīgo, tomēr lirisko un sāpju pilno mīlas dzeju. Arī Valters Benjamins Š.Bodlēra sakarā min pazīmi, kas J.Ziemeļniekam nav raksturīga, proti, „Bodlērs ir rēķinājies ar lasītājiem, kam dzeja sagādā grūtības [...] Bodlērs vēlējās tikt saprasts” (Benjamins 2005, 205). J.Ziemeļnieks savā dzejā necentās izveidot saikni ar lasītāju (šajā gadījumā liela loma ir literatūras virzienam, kuram piederīgi attiecīgie autori). Atšķirībā no Š.Bodlēra, kurš pozicionē sevi kā līdzīgs ar līdzīgu ar „Launuma puķu” lasītāju, J.Ziemeļnieks sevi pozicionē kā mūžīgo cietēju, kuram līdzīgu vienkārši nav. Tāpat arī salīdzināma abu autoru saistība ar narkotikām. J.Ziemeļnieks lietoja galvenokārt savu mentālo problēmu iespaidā. Protams, jāņem vērā, ka pie opija dzejnieku savā ziņā pieradina ārsti, bet galvenais iemesls ir nespēja (nevarēšana, negribēšana) pieņemt skarbo realitāti, kas nav spējīga viņam sniegt tik patīkamas sajūtas un baudu kā opija radītais reibums, respektīvi, dzejnieks gan sava laika, gan mūsdienu izpratnē dēvējams par narkomānu, jo pat viltojis ārstu parakstus, lai varētu iegādāties kokaīnu (pēc: Zālītis 2014, 17). Starp citu, Jānis Plaudis ļoti labi līdzīgu epizodi (1930. gada 17. jūliju – diena, kad dzejnieks pēdējo reizi lieto opiju) aprakstījis romāna „Ziemeļnieks” nodaļā „Tuvojas vakars”. Turpretī Š.Bodlērs, kā apgalvo Guntis Berelis, „laika gaitā bija labi iepazinis narkotiku iedarbību, taču diez vai viņu varētu uzskatīt par narkomānu šī jēdziena mūsdienu nozīmē [...] Bodlērā laikā opija tinktūru varēja iegādāties jebkurā aptiekā, tā maksāja lētāk nekā absints un bija izplatītākais līdzeklis, ko lietoja pret galvas un zobu sāpēm” (Berelis 2013, 24). Līdzīgu domu izsaka arī literatūrzinātnieks Rimands Ceplis: „Viņam bija uzdzīvotāja slava un tieksme pēc eksotiskā, kas neapšaubāmi radīja viņā interesi par jaunajām narkotikām. Bet viņš ļoti reti tās lietoja” (Ceplis 2003, 19). Salīdzinot ar J.Ziemeļnieku, Š.Bodlēram narkotikas dzīvē neieņēma tik būtisku lomu. Viņš tās lietoja bez noteikta mērķa, iespējams, vienkārši tādēļ, ka jutās piederīgs vai vēlējās būt piederīgs Parīzes 19. gadsimta bohēmai. Toties J.Ziemeļnieks narkotikas lietoja, lai sasniegtu konkrētu eiforijas stāvokli, kas viņam ļāva arvien vairāk attālināties no realitāte.

Skatot narkotikas abu dzejnieku daiļradē, ir redzams, ka Šarls Bodlērs spējis izslēgt vai norobežot savas narkotiku radītās sajūtas no daiļrades radīšanas procesa. Jānim Ziemeļniekam opijs parādās dažādos veidos vairākos dzejoļos, bet Š.Bodlēram jebkāda veida narkotikas dzejā ir manāmas ļoti reti. Š.Bodlēram, protams, parādās arī reibums, bet to ir grūti dēvēt kā narkotiku radītu. Š.Bodlēram dzejā arī nav opija radīta tēla, kas reizē arī ir izteikts opija simbols, toties J.Ziemeļniekam dzejā ir Haijalijas tēls. Š.Bodlēram šāds pielūgsmes objekts varētu būt palaistuves tēls, kas nereti tiek nostādīts kā daudz vērtīgāks par sievieti, kurai nav nekādu saistību

ar prostitūciju: „Savu vienīgo ģints kopību viņš realizē ar palaistuvi” (Benjamins 2005, 199). Franču dzejniekam ir dzejoļi, kuros redzams, ka reibumu viņš salīdzina ar dažādām sieviešu ķermeņu daļu un to smaržām, piemēram, dzejoļos „Mati”, „Eksotiskā smarža” un „Sed non satiata”, kurā tiek minēts, ka „Tavs skūptu eliksīrs man tīkamāks kā nakts, / To nemainu pret opiju un viņa mānu” (Bodlērs 2013, 62), savā ziņā parādot Š.Bodlēra attieksmi pret opiju kā reizē pret ko labu un tomēr viltīgu. Vislielākā atšķirība narkotisko vielu aspektā abu dzejnieku daiļradē ir tā, ka Š.Bodlērs tik ļoti neielaiž savā dzejā narkotikas, toties J.Ziemeļnieka dzejā narkotikas, tieši opijs, ir viens no visvairāk ietekmējošajiem faktoriem.

No Šarla Bodlēra dzejoļiem jāizceļ dzejolis „Pīpe”. Šis ir dzejolis, kura gadījumā ir velkamas paralēles gan ar Jāni Ziemeļnieku, gan arī ar Eriku Ādamsonu. E.Ādamsona sakarā noteikti tas ir pīpes tēls, ko, starp citu, Š.Bodlērs identificē kā šī dzejoļa lirisko varoni „Es pīpe, literāta prieks, / Es ēģiptiete tumši brūna” (Bodlērs 2013, 104). Arī E.Ādamsonam pīpe vairākos dzejoļos tiek salīdzināta ar dažādiem svešzemju tēliem, lai to padarītu vēl eksotiskāku un vilinošāku. Šajā dzejolī redzama pazīme, kas liecina par līdzību ar J.Ziemeļnieku, – pīpes dēvēšana par mierinātāju, glābēju un sāpju noņēmēju „Kad viņu bēdu nasta māc, / Es dūmoju kā būda sīka, [...] Es dvešu mierinošu elpu, / Lai izdziedēts un valdzināts / Tiek viņa nogurušais prāts” (Bodlērs 2013, 105). Narkotikas sastopamas arī dzejolī „Ceļojums”, kur tās diezgan ironiski dēvētas par patvērumu „Bet gudrākie, kam pārgalvīgais Neprāts draugos, / Bēg aploka, kur Liktenis grib viņus laist, / Tur narkotiku tālēs patvērumu atrast raugot!” (Bodlērs 2013, 187).

Nobeigumā vēl jāmin viena ļoti trāpīga G.Bereļa izsacīta doma: „pašiznīcināšanās procesā dzimst augstā literatūrā, kuri lemts dzīvot gadu simtus” (Berelis 2013, 6). Vai Jāņa Ziemeļnieka dzeja būs aktuāla arī pēc simts gadiem, to šajā brīdī nav iespējams zināt, bet tas ir visai iespējami. Pirmkārt, jo mīlestības tematika ir bijusi aktuāla, kā arī būs aktuāla vienmēr. Otrkārt, J.Ziemeļnieks ir vienīgais pārstāvis latviešu literatūrā, kurš tik ļoti bijis saistīts ar narkotikām. Jā, iespējams runāt arī par Aspaziju, kurā dzīves laikā lietoja dažādas apreibinošās vielas, bet J.Ziemeļnieks tomēr ir nozīmīgāks, jo dzeja ir daudzveidīgāka, un opijs sastopams daudzpusīgāks.

SECINĀJUMI

1. Pasaules literatūrā, īpaši sākot ar 19. gadsimtu, opijs ir izplatīts gan autoru vidū, kā galvenā apreibināšanās viela, gan arī opija tēls sāk parādīties dažādu tautu autoru daiļradē. Angļu literatūrā opija tēlu savos darbos sāk ietvert romantisma pārstāvji, franču literatūrā opijs un hašišs parādās simbolistu darbos.
2. Latviešu literatūrā opijs un citas apreibinošās vielas ienāk jau krietni pirms 1920. gada. Spilgtākais piemērs Jāņa Poruka poēma „Burvju pīpe”.
3. 20. gadsimta 20.–30. gadu latviešu literatūrā apreibinošās vielas galvenokārt ienāk romantiķu darbos, piemēram, Aspazijas, Birutas Skujenieces, Jāņa Ziemeļnieka dzejā.
4. Opijs latviešu autoru daiļradē lielākoties ir paslēpts citos tēlos, piemēram, magones tēlā, sapņu dziras, sapņu sulas vai sapņu indes tēla, dažādu eksotisku smaržu tēlā vai svešzemju ziedu tēlā. Tāpat opijs latviešu literatūrā gandrīz vienmēr ir saistīts ar sapņa motīvu.
5. Vistiešāk Aspazijas dzejā, bet arī citu autoru, piemēram Lūcijas Zamaičas, daiļradē nozīmīgs ir magones tēls, kas lirisko varoni ātri un spēcīgi spēj reibināt, kā arī uzburt sapņu pasauli.
6. Lūcijas Zamaičas un Aīdas Niedras dzejā spilgti saskatāmo erotikas motīvu narkotiskās vielas (opijs, morfijs, narkotiku garaiņi) padara vēl izteiksmīgākas, kaislīgākas un uzbudinošākas.
7. Biruta Skujeniece ir vienīgā no šajā bakalaura darbā aplūkotajām dzejniecēm, kuras attiekmē redzama strikti negatīva nostāja pret narkotiskajām vielām. Savā dzejā B.Skujeniece opiju, hašišu un dažādus apreibinošus dūmus ietver ar negatīvu nozīmi (saistītus ar sāpēm, ciešanām, nāvi).
8. Jāņa Akuratera un Ērika Ādamsona daiļradē viens no spilgtākajiem tēliem, lai gan ļoti reti lietotiem, skatoties visas daiļrades kontekstā, ir sapņu pīpes tēls. Abi rakstnieki sapņu pīpi pozicionē kā nekaitīgu, pat ieteicamu lietot.
9. Abu ievērojamāku latviešu jaunromantiķu Austras Skujiņas un Jāņa Ziemeļnieka dzejā apreibinošās vielās galvenokārt ir līdzeklis, lai aizbēgtu no realitātes un tuvotos sevis radītajai sapņu pasaulei.

10. Jāņa Ziemeļnieka prozā opijs ietverts sievietes tēlā. Pirmkārt, lai padarītu stāstu pēc iespējas interesantākus un ar negaidītu atrisinājumu. Otrkārt, lai padarītu sievieti par ko ļoti spēcīgu, ietekmīgu un galvenajam varonim neuzveicamu.
11. Jānim Ziemeļniekam dzejā opijs kā patstāvīgs tēls parādās divās nozīmēs: 1) kā glābējs no saspringtās, spriedzes pilnās, mokošās un ļaunās reālās pasaules; 2) kā Haijalija – pielūgsmes objekts, kura dēļ rakstnieks ir gatavs uz visu.
12. Latviešu literatūrā opijs nav dēvējams par neierastu un reti izmantotu tēlu. Opija tēls ir būtisks 20. gadsimta 20.–30. gadu literatūrā, jo tas precīzāk ļauj raksturot rakstnieku attieksmi pret narkotikām un bohēmu kopumā.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1. Abrams, M.H. *The Milk of Paradise. The Effect of Opium Visions on the Works of DeQuincey, Crabbe, Francis Tomphton, and Coleridge*. New York: Octagon Books. 1971
2. Bebre, Rita. *Lūcijas Zamaičas dzīve un dzeja*. // Zamaiča, Lūcija. *Es, Lucija Zamaič, un mani vārdi*. Rīga: Liesma. 1978. 5.–17. lpp.
3. Bebre, Rita. *Personības īpašību izpausme primārajā un sekundārajā daiļradē*. // *Daiļrades psiholoģija Latvijā*. [sastādījusi: Rita Bebre]. Rīga: Valters un Rapa. 2008. 254.–261. lpp.
4. Bebre, Rita. *Radošās personības struktūra*. // *Daiļrades psiholoģija Latvijā*. [sastādījusi: Rita Bebre]. Rīga: Valters un Rapa. 2008. 272.–280. lpp.
5. Benjamins, Valters. *Hašišs Marseļā*. // Benjamins, Valters. *Illuminācijas*. Rīga: Laikmetīgās mākslas centrs. 2005. 364.–372. lpp.
6. Benjamins, Valters. *Par dažiem Bodlēra motīviem*. // Benjamins, Valters. *Illuminācijas*. Rīga: Laikmetīgās mākslas centrs. 2005. 205.–251. lpp.
7. Benjamins, Valters. *Parīze, XIX gadsimta galvaspilsēta*. // Benjamins, Valters. *Illuminācijas*. Rīga: Laikmetīgās mākslas centrs. 2005. 188.–204. lpp.
8. Berelis, Guntis. *Šarls Bodlērs starp "esamības šausmām" un "esamības sajūsmu"*. // Bodlērs, Šarls. *Ļaunuma puķes*. Rīga: Zvaigzne ABC. 5.–34. lpp.
9. Brutāne, Valija. *Vēstules stāsta*. // Brutāne, Valija. *Atmiņu gaismā*. Rīga: Liesma. 1967. 55.–118. lpp.
10. Cimdiņa, Ausma. *Smēķēšanas poētika latviešu literatūrā*. // Cimdiņa, Ausma. *Dzīve tekstā: raksti par literatūru*. Rīga: Atēna. 2006. 142.–151. lpp.
11. Ceplis, Rimands. *Mēs visi piedalāmies kādās bērēs*. // Bodlērs, Šarls. *Parīzes splīns*. Rīga: Atēna. 2003. 7.–27. lpp.
12. Čaks, Aleksandrs. *Aspazija. Dvēseles ceļojums*. // Čaks, Aleksandrs. *Kopoti raksti*. 3. sēj. Rīga: Zinātne. 1994. 346.–347. lpp.
13. Čaks, Aleksandrs. *Jāņa Ziemeļnieka piemiņai*. // Čaks, Aleksandrs. *Kopoti raksti*. 3. sēj. Rīga: Zinātne. 1994. 263.–265. lpp.

14. Enģele, Māra. *Aktrises dzeja krāsās*. // Skujeniece, Biruta. *Pusnakts vilcieni: dzejoļu izlase*. Rīga: Liesma. 1988. 3.–13. lpp.
15. Ērmanis, Pēteris. *Jāņa Ziemeļnieka dzīve un dzeja*. // Ziemeļnieks, Jānis. *Raksti*. 1. sēj. Rīga: Valters un Rapa. 1933. 3.–59. lpp.
16. *Funk & Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend. Volume Two: J–Z*. [edited by: Maria Leach]. New York: Funk & Wagnalls Company. 1950.
17. Grīnuma, Gundega. *Pēc veselības uz Berni. Vēsturisks ieskats Aspazijas dzīvē*. // *Doctus*. Nr. 3. 2013a. 58.–63. lpp.
18. Grīnuma, Gundega. *Rainis Aspazijas kopēja lomā*. // *Doctus*. Nr. 9. 2013b. 58.–63. lpp.
19. Grīnuma, Gundega. *Salstošā Aspazija Alpu saules pusē*. // *Doctus*. Nr. 11. 2012. 58.–63. lpp.
20. Gudriķe, Biruta. *Aīda Niedra*. // *Latviešu rakstnieku portreti*. Rīga: Zinātne. 2002. 91.–115. lpp.
21. Johansons, Andrejs. *Opija dzeja*. // Johansons, Andrejs. *Dūmainie spīdekļi*. Rīga: Apgāds Daugava. 2002. 103.–111. lpp.
22. *Just dziļi dzīvību un nāvi... Jānis Ziemeļnieks dialogā ar Aspaziju un Raini*. [sastādījis: Jānis Zālītis]. Rīga: J.L.V. 2014. 5.–62. lpp.
23. Kalniņa, Ieva E. *Dzeja*. // *Latviešu literatūras vēsture*. 2. sēj. Rīga: Zvaigzne ABC. 1999. 150.–303. lpp.
24. Kalniņa, Ieva E. *Lūcija Zamaiča*. // *Latviešu rakstnieku portreti*. Rīga: Zinātne. 1996. 89.–122. lpp.
25. Kalniņa, Ieva E. *Psihoanalīze*. // *Mūsdienu literatūras teorijas*. [sastādījuši: Ieva E. Kalniņa, Kārlis Vērdiņš]. Rīga: LU Literatūras folkloras un mākslas institūts. 2012. 301.–320. lpp.
26. Kursīte-Pakule, Janīna. *Sapnis latviešu literatūrā*. // Kursīte, Janīna. *Mītiskais folklorā, literatūrā, mākslā*. Rīga: Zinātne. 1999. 293.–308. lpp.
27. Lazareva, Anta. *Jānis Akuraters un Eriks Ādamsons*. // *Jānis Akuraters un skrejošais laiks. Rakstu krājums*. Rīga: Pils. 2004. 133.–146. lpp.
28. Logins, Henriks. *Divdesmit gadu līdzās dzejniecei*. // Zamaiča, Lūcija. *Tev, kas saule*. Rīga: Anitas Mellupes SIA BO "Likteņstāsti". 2000. 78.–92. lpp.

29. Mauriņa, Zenta, *Zilās puķe meklētājs – Jānis Ziemeļnieks*. // Mauriņa, Zenta. *Uzdrīkstēšanās*. Rīga: Liesma 1990. 60.–62. lpp.
30. Sokolova, Inga. *Kroga laiktelpa A.Čaka agrīnajā dzejā*. // *Telpiskie modeļi baltu un slāvu kultūrās*. Daugavpils: Saule. 2006. 167.–176. lpp.
31. Stirna, Astrīda, Landsmane, Inga, Skaida, Sarmīte, Stankeviča, Ilze. *Narkoloģija*. Rīga: SIA „Medicīnas apgāds”. 2008.
32. Sudrabkalns, Jānis. *Priekšvārdi*. // Skujiņa, Austra. *Dzejas*. Rīga: A. Gulbis. 1932. 3.–8. lpp.
33. Vecgrāvis, Viesturs. *Par „Zilās puķes” dziesminieka prozu*. // *Ziemeļnieks, Jānis. Melnā dāma*. Rīga: Apgāds Daugava. 1995. 151.–153. lpp.
34. Zālītis, Jānis. *Pēcvārda vietā*. // Skujiņa, Austra. *Vēl viss nav paspēlēts...* Rīga: J.L.V. 2002. 227.–233. lpp.
35. *Ziedu valoda: vārdnīca*. [sakārtojusi: Gundega Sēja]. Rīga: Zvaigzne ABC. 2012.
36. Ziemeļnieks, Jānis. *Vēstules*. // *Ziemeļnieks, Jānis. Raksti*. 2. sēj. Rīga: Valters un Rapa. 1934. 367.–412. lpp.

AVOTI

1. Ādamsons, Ēriks. *Raksti*. 1. sēj. Stokholma: Daugava. 1960.
2. Akurāters, Jānis. *Klusums un gaisma*. Rīga: Tiltas apgāds. 1972.
3. Aspazija. *Dzeja*. 1. sēj. Rīga: Liesma. 1966.
4. Aspazija. *Dzeja*. 2. sēj. Rīga: Liesma. 1966.
5. Aspazija. *Jānis Ziemelis*. // *Just dziļi dzīvību un nāvi... Jānis Ziemeļnieks dialogā ar Aspaziju un Raini*. [sastādījis: Jānis Zālītis]. Rīga: J.L.V. 2014. 79.–168.lpp.
6. Bodlērs, Šarls. *Ļaunuma puķes*. Rīga: Zvaigzne ABC. 2013.
7. Bodlērs, Šarls. *Parīzes splīns*. Rīga: Atēna. 2003.
8. *Jāņa Akuratera dzejas*. [izmeklējusi: Laima Akuratere]. Rīga: Latvju grāmata. 1944.
9. Medenis, Jānis. *Torņi pamalē*. Rīga: Leta. 1926.
10. Niedra, Aīda. *Dziesminiece*. Rīga: Valters un Rapa. 1935.
11. Niedra, Aīda. *Erosa eļģijas*. Rīga: A. Golta apgāds. 1924.
12. Plaudis, Jānis. *Ziemeļnieks*. Rīga: Zinātne. 1990.

13. Poruks, Jānis. *Kopotie raksti*. 14. sēj. Rīga: Jānis Roze. 1929.
14. Rembo, Arturs. *Sezona ellē. Iluminācija*. Rīga: Atēna. 2005.
15. Skujeniece, Biruta. *Pusnakts vilcieni*. Rīga: Liesma. 1988.
16. Skujiņa, Austra. *Vēl viss nav paspēlēts...* Rīga: J.L.V. 2002.
17. Verlēns, Pols. *Vienkāršas freskas: darbu izlase*. Rīga: Omnia mea. 2005.
18. Zamaiča, Lūcija. *Es, Lucija Zamaič, un mani vārdi*. Rīga: Liesma. 1978.
19. Zamaiča, Lūcija. *Tev, kas saule*. Rīga: Anitas Mellups SIA BO "Liktenstāsti". 2000.
20. Ziemeļnieks, Jānis. *Raksti*. 1. sēj. Rīga: Valters un Rapa. 1933.
21. Ziemeļnieks, Jānis. *Melnā dāma*. Rīga: Apgāds Daugava. 1995.

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Bakalaura darbs „Opijs latviešu literatūrā (20. gadsimta 20.–30. gados)” izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Vārds, uzvārds _____

/paraksts un datums/

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: amats, Vārds Uzvārds _____

/paraksts un datums/

Recenzents: amats, vārds, uzvārds _____

/paraksts un datums/

Darbs iesniegts Latvistikas un baltistikas nodaļā _____

Dekāna pilnvarota persona: doc. Inta Urbanoviča _____

/paraksts/

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē _____

protokols nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretāre: doc. Inta Urbanoviča _____

/paraksts/